Broedvogel-Inventarisatie Zuidelijke Gelderse Vallei 1987

RAPPORT
NR. ~~2271~~
27 OKT. 1988

J.J.van den Berg
J.M.Gleichman
G.M.Sanders

BIBLIOTHEEK
RIVIERENINSTITUUT VOOR NATUURBEHEER
POSTBUS 46
3956 ZR LEERSUM

Vogelwerkgroep „Wageningen„

32

Productie van dit rapport kwam tot stand onder auspiciën van het Biogeografisch Informatie Centrum (BIC) van het Ministerie van Landbouw en Visserij. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van dit rapport ligt bij de samenstellers.(8812)

Uitgave: KNNV Afdeling Wageningen en omstreken:
E-mail secretariaat: secretaris@wageningen-eo.knnv.nl
Website: www.knnv.nl/wageningen

Copyright: KNNV afdeling Wageningen en omstreken.

De inhoud van de rapporten mag worden gebruikt voor doeleinden van natuurstudie, natuurbescherming, natuurbeleving en natuureducatie mits met duidelijke bronvermelding.

717C82

RAPPORT

JRBEHEER

BROEDVOGELS VAN DE ZUIDELIJKE GELDERSE VALLEI

Inventarisatie 1987

27 OKT. 1988

KNNV Vogelwerkgroep "Wageningen"

J.J. van den Berg
J.M. Gleichman
G.M. Sanders

UURBEHEER

maart 1988

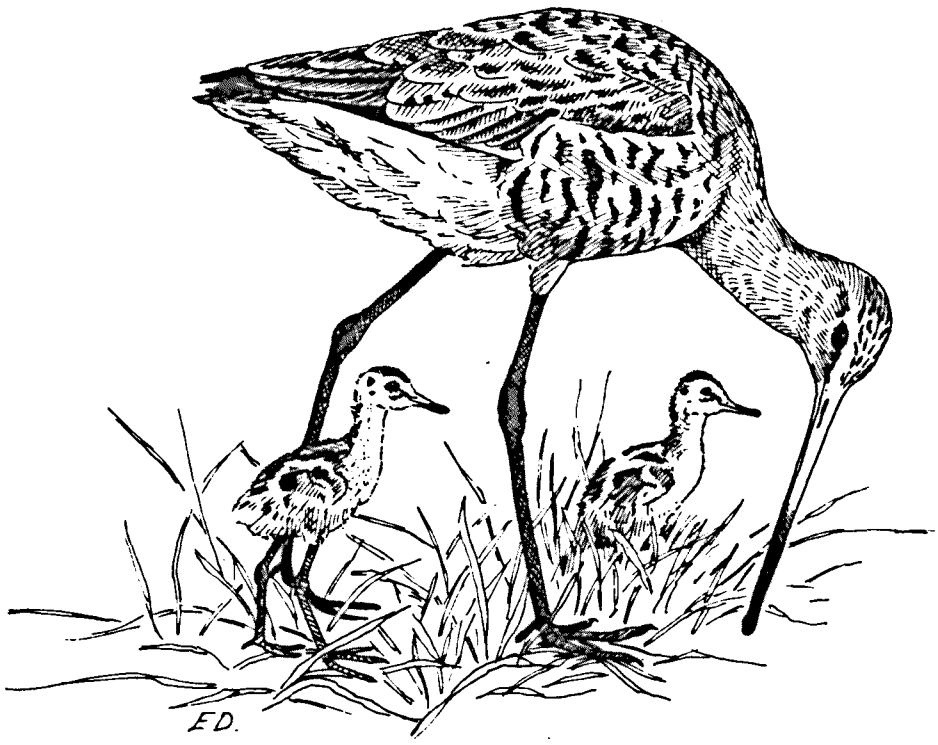

ISN 266596

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door een subsidie van de Provincie Gelderland.

CENTRALE LANDBOUWCATALOGUS
0000 0728 7366

RAPPORT
NR: ~~227~~

INHOUD

VOORWOORD door H.N. Leys

SAMENVATTING

	Pagina
INLEIDING	4
1 AANLEIDING EN DOEL VAN DE INVENTARISATIE	6
1.1 Aanleiding	6
1.2 Doel	6
1.3 Opzet	6
1.4 Volledigheid	7
2 HET GEBIED	8
2.1 Het landschap van de zuidelijke Gelderse Vallei	8
2.2 Het geïnventariseerde gebied	10
3 RESULTAAT IN VOGELVLUCHT	14
3.1 Broedvogels en territoria	14
3.2 Broedvogels en landschapstypen	14
4 VERSPREIDINGSKAARTEN PER SOORT	22
4.1 Inleiding	22
4.2 Verspreidingskaarten met toelichting	22
5 OVERIGE WAARNEMINGEN	90
6 CONCLUSIES, ONDERZOEKVRAGEN EN AANBEVELINGEN	91
6.1 Ontwikkeling van de broedvogelstand in de periode 1970-1987	91
6.2 Wenselijk vervolgonderzoek	92
6.3 Aanbevelingen	93
LITERATUUR	97
BIJLAGEN	98
1 Krantenknipsels	98
2 Deelnemers en telgebieden	99
3 Overzicht van de territoria per telgebied	100

FIGUREN

1 De zuidelijke Gelderse Vallei	2
2 Het geïnventariseerde gebied	10
3 Agrarisch gebruik en boselementen	11
4 Gebruikte benamingen van de deelgebieden	12
5 Vogels van riet en ruigten	16
6 Vogels van relatief extensief beheerde graslanden	17
7 Vogels van zowel de relatief extensief als de intensief beheerde gras- en akkerlanden	19
8 Vogels van akkers	20
9 Vogels van brede houtwallen en bosstroken	21
10 Gebieden die in aanmerking komen voor vervolgonderzoek	96

.IOTHEEK

'UURBEHEER

RAPPORT
NR: 2271

VOORWOORD

Veel mensen met een oppervlakkige interesse in de vogelwereld zouden misschien kunnen denken dat het wel goed gaat met onze vogels. De kenners onder ons weten echter wel beter. Wanneer we in de historie duiken van de Gelderse Vallei en dan speciaal in de avifauna ervan omstreeks de jaren dertig, kunnen we alleen maar constateren dat het gebied eertijds een dorado was van zeldzaamheden. Hoewel in incidentele geschriften nauwelijks iets te lezen valt over de toenmalige rijkdom aan soorten, laat staan over aantallen ervan, kan een redelijk beeld verkregen worden van hoe het was en hoe het is geworden. De zuidelijke Gelderse Vallei heeft vele cultuurtechnische en agrarische aanvallen te verduren gekregen. De intensivering in de landbouw gaat steeds verder, ontgrondingen en wegenaanleg vormen een wezenlijk gevaar voor de natuurwaarden, maar ook het creëren van mogelijke recreatiepunten in het gebied moet als een ernstige bedreiging beschouwd worden.

Voor een aantal leden van de Vogelwerkgroep "Wageningen" was dit een reden om de zuidelijke Gelderse Vallei aan een nadere analyse te onderwerpen en zodoende ontstond mede dank zij de hulp van vele "vogelaars" een goed gefundeerd en beargumenteerd overzicht van de huidige en vroegere broedvogelpopulaties. Ondanks de zorgwekkende inhoud wil ik dit rapport toch als een lichtpuntje beschouwen; het is immers het resultaat van een vruchtbare samenwerking en het levert het bewijs dat systematisch vogelonderzoek ten behoeve van het natuurbehoud van het grootste belang is.

Wij hopen dat dit verslag zijn weg zal vinden naar vele belangstellenden, maar bovenal naar planologen, landschapsarchitecten, gemeenten, provinciale overheden en beheersinstanties en dat het zal inspireren tot een aangepast en minder intensief beheer, een goede planning t.a.v. het toekomstig gebruik met als inzet het behoud en de herontwikkeling van de zuidelijke Gelderse Vallei met een gedifferentieerde en gevarieerde vogelstand. De bouwstenen hiervoor zijn in dit rapport aangedragen, het woord is nu aan de plannenmakers. Alleen zij kunnen er voor zorgen dat het landschap blijft en verbetert, ten gunste van de vogels.

H.N. Leys
Vogelwerkgroep "Wageningen"

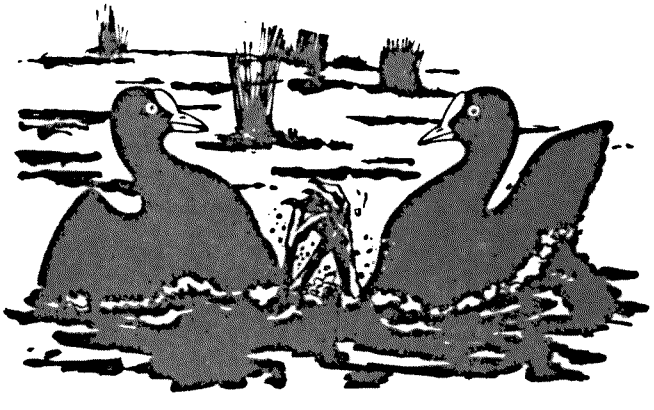

BIBLIOTHEEK
INSTITUUT VOOR NATUURBEHEER
POSTBUS 44
3998 ZR LEERSUM

SAMENVATTING

Het gebied tussen de plaatsen Wageningen, Rhenen, Veenendaal en Ede, ook wel bekend als de zuidelijke Gelderse Vallei, kende enkele decennia geleden nog een grote rijkdom aan natuurwaarden. Door diverse oorzaken, zoals ontwatering, moderne landbouwmethoden, verkeerstoename, industrialisatie en woningbouw, zijn inmiddels veel van deze natuurwaarden verdwenen. Wat er nog resteert staat onder grote druk.

In dit rapport wordt aan de hand van een in 1987 door de Vogelwerkgroep "Wageningen" georganiseerde broedvogelinventarisatie, een overzicht gegeven van de status van 67 broedvogelsoorten in de zuidelijke Gelderse Vallei. Er wordt ingegaan op de oorzaken van voor- of achteruitgang, verdwijning of nieuwe vestiging van vogelsoorten in het gebied, vooral gezien tegen de achtergrond van veranderingen in het landgebruik door de mens.

Tenslotte worden er aanbevelingen gedaan voor het nemen van een aantal maatregelen om de bestaande waarden te handhaven en zo mogelijk oude waarden te herstellen.

Figuur 1

Situatie, de zuidelijke Gelderse Vallei. (schaal 1:50 000)

INLEIDING

Het idee om de zuidelijke Gelderse Vallei op broedvogels te inventariseren was snel geboren. De uitvoering ervan bleek met behulp van een enthousiaste groep inventarisatiemedewerkers ook nog relatief eenvoudig te realiseren. Het geheel inzichtelijk vastleggen in een rapportage met verspreidingskaartjes per soort vroeg echter een zeer grote inzet van veelal een kleine groep mensen. Gelukkig kunnen wij dit achteraf stellen. Aan de broedvogelinventarisatie hebben zo'n 30 mensen deelgenomen. Naast veel leden van de Vogelwerkgroep "Wageningen" zijn ook vogelaars van de IVN-Vogelwerkgroep Ede en andere enthousiastelingen betrokken geweest bij de inventarisatie van het 3200 hectare grote gebied.

Een kleine werkgroep heeft zich uitermate verdienstelijk gemaakt bij het maken van de stippenkaarten uit de verschillende soortkaarten van de telgebieden. Daarna heeft de redactie zich gebogen over de eindcontrole en het schrijven van de teksten. In totaal zijn er zo'n duizend arbeidsuren in het gehele projekt gaan zitten, waarbij de inventarisatie, het maken van de stippenkaarten en de eindredactie elk een gelijke tijdsomvang innamen. Terugziend op het eindresultaat kunnen we stellen dat we verbaasd zijn over de vastgestelde rijkdom aan soorten in bepaalde gebieden en dat we teleurgesteld zijn over de vogelarmoede van grote delen van de Vallei. De resultaten kunnen velen toch aanzetten om nader onderzoek in het gebied te verrichten ter bescherming of ontwikkeling van de broedvogelpopulatie. Met deze gedetailleerde verslaglegging willen wij daaraan ons steentje bijdragen.

Op deze plaats willen wij in het bijzonder A. Vink, H.N. Leys en mevrouw G. de Vries-Smeenk bedanken voor het kritisch doorlezen van het concept. A. Vink wordt verder bedankt voor het beschikbaar stellen van gegevens uit zijn archief. H.N. Leys werd bereid gevonden een "ten geleide" te produceren, bovendien heeft hij erg veel hulp geboden bij het persklaar maken van het manuscript, waarvoor onze hartelijke dank. Tevens willen wij mevr. de Vries danken voor de informa- tie die zij heeft gegeven over het telgebied in de Gelderse Vallei dat zij al enige decennia intensief inventariseert.
Voor het overzicht van de niet-broedvogels is dankbaar gebruik gemaakt van de informatie die B.J. Hoogers uit het archief van de Vogelwerkgroep heeft verzameld. Last but not least willen wij mevr. N. Heusinkveld bedanken voor het vele typewerk en E.Hazebroek voor een groot deel van de vogelillustraties.
De publicatie van het rapport is mede mogelijk gemaakt dankzij een subsidie van de provincie Gelderland (50% van de onkosten) en de service van het Biogeografisch Informatie Centrum (BIC). Het BIC verzorgde namelijk de druk van het rapport.

Het geïnventariseerde gebied van de Gelderse Vallei heeft een omvang van 3200 hectare. Helaas is het niet gelukt de gehele zuidelijke vallei te inventariseren; bij het bestuderen van de stippenkaarten dient hiermee steeds rekening gehouden te worden. Een van de vogelrijkste gebieden in de vallei, de Hel en de Blauwe Hel bij Veenendaal, is niet geïnventariseerd. In 1985 is hiervan echter een uitvoerige broedvogelinventarisatie gepubliceerd door A. Vink en H.N. Leys (zie lit. verwijzing no. 7). Hierdoor bestaat er voldoende inzicht in de vogelrijkdom van dit gebied. Het reservaat de Bennekomse Meent is daarentegen wel geïnventariseerd. Onze doelstelling, het geven van een actueel overzicht van de broedvogels in de verschillende landschapstypen van de Vallei, is zeker gerealiseerd. Wij verwachten dan ook dat dit rapport vele

vogelaars zal inspireren en wij hopen dat vele bestuurders en planners ook wat meer oog zullen krijgen voor de nog aanwezige ornithologische kwaliteiten en -mogelijkheden van de zuidelijke Vallei.

de Redactie:
Justus van den Berg
Maurits Gleichman
Geoske Sanders

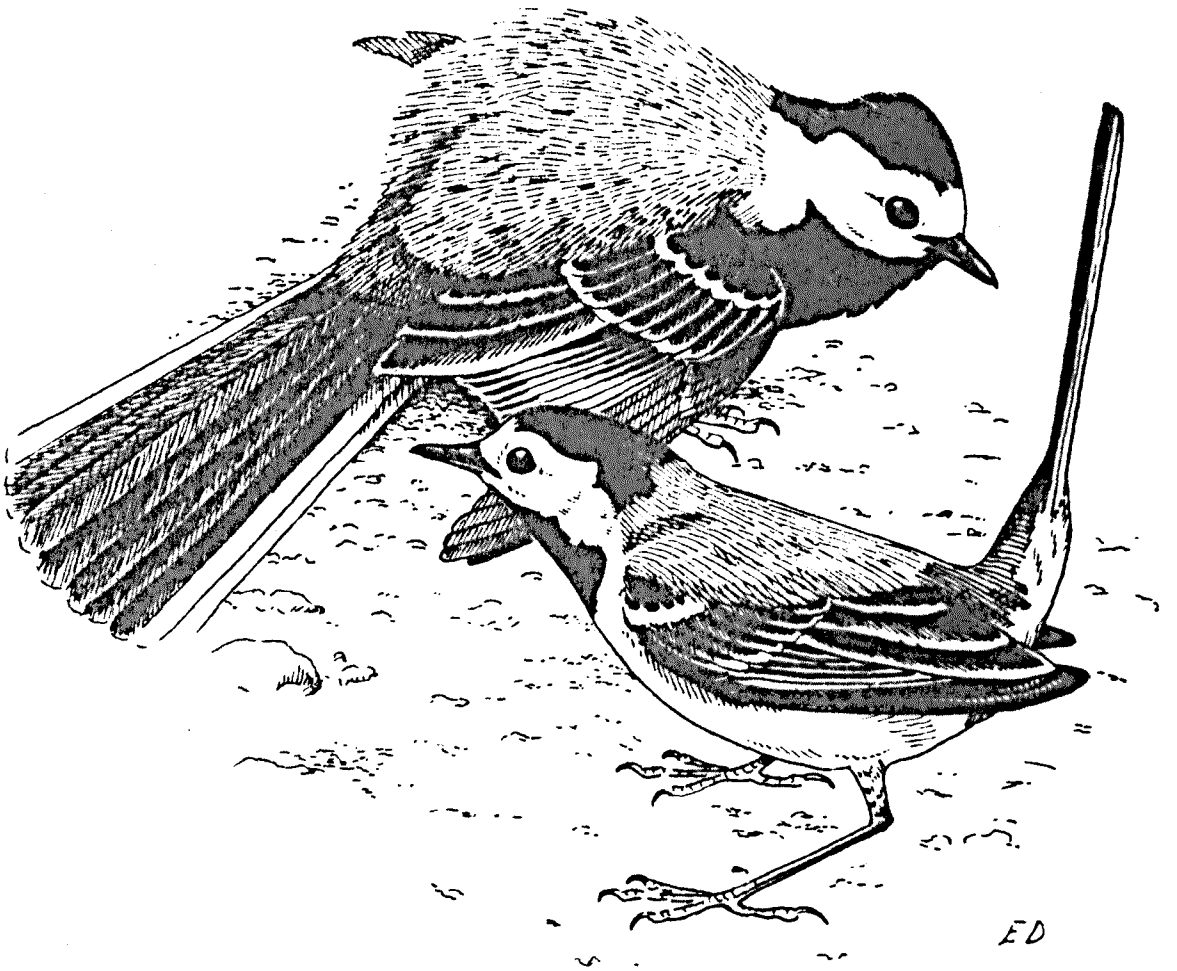

1 AANLEIDING EN DOEL VAN DE INVENTARISATIE

1.1 Aanleiding

De Vogelwerkgroep Wageningen e.o. van de KNNV heeft in 1987 met hulp van een aantal andere vogelaars in de regio een groot deel van de zuidelijke Gelderse Vallei, in het algemeen spraakgebruik ook wel aangeduid als het Binnenveld, geïnventariseerd op broedvogels. Aanleiding hiertoe vormde de verschijning van de Ontwerpstreekplannen voor Utrecht en de Veluwe. In de streekplannen worden ontwikkelingen voorgesteld die van grote invloed kunnen zijn op de broedvogelbevolking. Wat ons echter opviel was de onvolledigheid van de avifaunistische gegevens. Op grond van onze globale kennis over het Binnenveld signaleerden wij de volgende tekortkomingen:

- de gebruikte gegevens zijn sterk verouderd. In het Utrechtse deel van de Vallei wordt de Blauwe Kamer als weidevogelgebied aangewezen. Volgens recente inventarisatie (1985) komen in dit uiterwaardengebied echter zeer weinig weidevogels voor (1 paar per 100 ha) (19).
- de gegevens zijn onvolledig. Naar ons idee waren er nog stukken van het Binnenveld met een redelijke weidevogelpopulatie, zoals b.v. de Achterbergsche en Bennekomse Hooilanden. Deze gebieden waren echter niet op de plankaarten aangegeven.

De voorgestelde planologische ontwikkelingen in het zuidelijke deel van de Gelderse Vallei zijn complex en van verschillende aard. De drie grotere steden aan de rand van het gebied willen alle uitbreiden in de Vallei. Daarnaast is er een grote zandwinning/recreatieplas geprojekteerd in het Maanderbroek. Tevens is het Gelderse deel van de Vallei aangewezen als gebied waar de agrarische productieomstandigheden verbetering behoeven. Een herinrichtingsprojekt is dus op de langere termijn te verwachten, waarbij boerderijverplaatsing naar het nu open en onbebouwde centrale deel van de vallei een van de ingrepen zou kunnen zijn.

Er zijn dus allerlei ontwikkelingen gaande of op komst die invloed kunnen hebben op de broedvogelpopulatie. Helaas ontbrak een recente en gebiedsdekkende inventarisatie van het gebied. Dit vormde voor ons de aanleiding tot het opzetten van deze inventarisatie.

1.2 Doel

Het doel van de inventarisatie was in eerste instantie het geven van een actuele beschrijving van de broedvogelpopulatie van het zuidelijke deel van de Gelderse Vallei. Dit gebied is gelegen tussen de kernen: Wageningen, Ede, Veenendaal en Rhenen (zie Figuur 1). Daarnaast zouden de resultaten mogelijk een bijdrage kunnen leveren bij planologische beslissingen. Tevens zouden de gegevens gebruikt kunnen worden voor de keuze van gebieden die voortaan jaarlijks zullen worden geïnventariseerd in het kader van het zogenaamde SOVON-BMP-projekt (zie lit. 17). Met deze doelstellingen voor ogen werd aan het werk gegaan.

1.3 Werkwijze

In de locale nieuws- en advertentiebladen werd een oproep gezet voor belangstellenden die mee wilden doen aan deze broedvogelinventarisatie (zie Bijlage 1). Van de deelnemers werd verwacht dat ze over voldoende ervaring en kennis beschikten om de inventarisatie en interpretatie zelfstandig uit te voeren. Minder ervaren deelnemers waren ook van harte welkom indien ze wilden samen-

werken met meer ervaren personen.
In totaal hebben 30 mensen aan de inventarisatie meegedaan. Op de eerste bijeenkomst werd de inventarisatiemethode uitgelegd en werden de telgebieden verdeeld onder de deelnemers. In Bijlage 2 wordt een overzicht gegeven van de deelnemers en de telgebieden die zij hebben geïnventariseerd.

Er is gewerkt volgens de zogenaamde uitgebreide territoriumkartering van SOVON. In grote lijnen is de Handleiding van het SOVON-broedvogelmonitoring-projekt gebruikt als methode van inventarisatie en interpretatie (17).
Het aantal bezoeken is laag gehouden, nl. 5. Door dit relatief lage aantal bezoeken was het mogelijk om met weinig inspanning een redelijk beeld van de broedvogelpopulatie te verkrijgen. Er is bij de keuze van de teldata rekening gehouden met het karakter van de verschillende deelgebieden. In de open graslandgebieden werden in de maanden maart, april en mei respectievelijk 1, 2 en 2 tellingen gepland. De nadruk lag hier namelijk op de weidevogels. In de halfopen cultuurlandschappen lag de nadruk meer op de later in het broedseizoen arriverende zangvogels en werden in de maanden april, mei en juni respectievelijk 1, 2 en 2 tellingen gepland. In grote lijnen is deze opzet door de deelnemers aangehouden. Bij het bepalen van de omvang van de telgebieden en het tijdstip van de bezoeken zijn de richtlijnen van het SOVON gehanteerd.

Voor velen was deze inventarisatie de eerste kennismaking met de BMP-methode. Het omzetten van de zogenaamde veldkaarten naar de soortkaarten en het bepalen van het aantal territoria vergden een grote inspanning. Het bleek dat de vele tabellen, criteria en randvoorwaarden voor de nodige verwarring en twijfels zorgden. Gelukkig beschikten een aantal van ons over ervaring met de methodiek en dan bleek dat een interpretatie toch zeer snel en eenduidig te verrichten was.

1.4 Volledigheid

Helaas is niet het gehele gebied geïnventariseerd. Een aantal mensen die hadden toegezegd een telgebied te inventariseren, bleken dit aan het einde van het broedseizoen niet te hebben gedaan, waardoor er enkele hiaten in de kaarten zijn ontstaan (zie Figuur 2).
Het geïnventariseerde gebied is niet overal even intensief onderzocht. Ondanks de richtlijn van minimaal 5 bezoeken per gebied is een tweetal gebieden minder frequent bezocht. Daarnaast zijn er echter ook telgebieden die vaker zijn bezocht (zie Bijlage 2). Slechts een klein deel van het gebied is specifiek op nachtvogels geïnventariseerd. Het is bijvoorbeeld te verwachten dat het aantal steenuilen beduidend groter zal zijn dan nu is geconstateerd. Daarnaast zijn in een aantal telgebieden de zeer algemene vogels als huismus, ringmus en spreeuw niet goed of zelfs in het geheel niet geteld. Ook aan bebouwing gebonden soorten als boerenzwaluw en huiszwaluw blijken veelal niet volledig te zijn onderzocht. Indien er sprake is van een onvoldoende telling dan is dit bij de soortbeschrijving vermeld.
Tenslotte moet worden opgemerkt dat bepaalde inventarisatieperioden in het algemeen niet voor alle soorten optimaal waren. In het open gebied b.v. was de inventarisatieperiode vroeg in het seizoen gekozen i.v.m. weidevogels. In zo'n geval kunnen de laat arriverende zangvogels makkelijk "gemist" zijn.

2 HET GEBIED

2.1 Het landschap van de zuidelijke Gelderse Vallei

Om een beter begrip te krijgen van het landschap van de zuidelijke Gelderse Vallei is het nuttig om eerst een blik op de historische ontwikkeling van het gebied te werpen. Gegevens hierover werden ontleend aan het standaardwerk Wilde Planten 3 (23).

Waar nu de Gelderse Vallei ligt, stroomde voor de Riss-ijstijd de Maas naar het noorden. Dit rivierdal werd in de ijstijd opgevuld door een gigantische ijslob, die de dalwanden opzij perste, waardoor de stuwwallen van de Utrechtse Heuvelrug en Ede ontstonden. Tijdens het afsmelten van het landijs werd de Vallei gedeeltelijk met sediment opgevuld.
Gedurende de warmere Eemtijd rees de zeespiegel, waardoor het grootste deel van het gebied onder water kwam te staan en klei werd afgezet. Tijdens de laatste ijstijd werd het gebied verder opgevuld met een vele meters dik pakket dekzand. Onder invloed van kwelwater uit de hogere zandgronden en de gebrekkige afwatering van het gebied ontstond een zich over vele kilometers uitstrekkend veengebied.
In het zuidelijkste deel had de Rijn nog lange tijd vrij spel en werden kleilagen over het veen afgezet.

Op de hoger gelegen stuwwallen en dekzandruggen werden tenslotte menselijke nederzettingen gesticht. Van hieruit werd de ontginning van het gebied ter hand genomen. Het veen werd grotendeels afgegraven (Veenendaal is in die periode ontstaan).
Een uitermate gevarieerd landschap ontstond, vol kleinschalige afwisseling tussen nat en droog, tussen veen, klei en zand, open in het midden, meer gesloten naar de randen toe, graslanden in de lagere delen, bouwlanden en houtwallen op de hogere delen. In de graslandgebieden ontstond bovendien nog een bemestingsgradiënt, nl. wèl bemesting in de nabijheid van de boerderijen en verderop minder of in het geheel geen bemesting. Gecombineerd met sterk wisselende grondwaterstanden ontstond daaruit een nog grotere verscheidenheid aan graslandtypen, variërend van cultuurgrasland en schraalland tot echt blauwgrasland (24). Westhoff gaat zelfs zover om het gebied 40 jaar geleden nog een van de belangrijkste natuurgebieden van Nederland te noemen (23). Direct na de tweede Wereldoorlog ging het gebied echter op de schop en in enkele tientallen jaren tijds takelde het landschap ernstig af. Over de toenmalige rijkdom en de teloorgang ervan citeren wij Westhoff nu letterlijk:
"Over honderden hectaren strekten zich weidse blauwgraslanden uit, die door de vele overgangen van veen naar rivierklei en zand, plaatselijk bijzonder rijk waren aan orchideeën. In de ruilverkaveling werd met pijn en moeite een staatsnatuurmonument van 14 ha uitgespaard, de Bennekomse Meent, dat geheel op veen ligt. Er bleef echter niets over van de botanisch nóg belangrijker Achterbergsche Hooilanden en het Wageningse Binnenveld". Vervolgens worden door Westhoff de toenmalige botanische kwaliteiten van het gebied beschreven. We kunnen er vanuit gaan dat deze gepaard gingen met grote ornithologische kwaliteiten.

Enig inzicht hierin geven Van Pelt Lechner in 1907 (5), Douwes in 1938 (6) en vooral Tjittes in 1922 (18). Tjittes verhaalt in zijn dagboek over: "Overvliegende ooievaars, talrijke grauwe klauwieren, paapjes en langs de Grift een drietal kampplaatsen der kemphanen". Van de Bund (14) maakt verder nog melding van een 20 ha groot extensief beweid grasland in de Veenkampen waar in 1931 nesten werden aangetroffen van de kievit (8x), de grutto (15 x), watersnip (1 x) en kemphaan (4 x). Dit is het enige kwantitatieve gegeven,

dat beschikbaar is uit de jaren voor de oorlog. In 1946 bestond er nog steeds een kemphanenbaltsplaats langs de Grift nabij de hoeve Bruxvoort. Dit was aanleiding om de Vogelwerkgroep bij de oprichting in 1946 de naam "De Kemphaan" te geven (20). In 1957 werd deze naam gewijzigd in "Vogelwerkgroep Wageningen", omdat wegens de veranderde omstandigheden de kemphaan toen al als broedvogel uit het landschap verdwenen was. Eigenlijk viel de genadeklap over de veel geroemde blauwgraslanden in 1947, toen bruggen over de Grift werden aangelegd (6) en diepe ontwateringssloten werden gegraven (20). Douwes schrijft hierover: "Het was definitief...Paradise lost..." (6).

Helaas worden dus vrijwel nergens aantallen broedparen genoemd. Broedvogelinventarisaties bestonden er toen immers nog nauwelijks, de noodzaak ervoor evenmin! Pas uit de jaren vijftig zijn er meer kwantitatieve gegevens over een deel van het gebied beschikbaar. Het echtpaar De Vries-Smeenk begon toen met transecttellingen in het Wageningse Binnenveld en wist dat jarenlang vol te houden (15). Helaas betrof het ook hier geen broedvogelinventarisaties, waardoor de resultaten niet vergelijkbaar zijn met die van 1987.

Uit de gegevens van De Vries komt wel duidelijk naar voren hoe het Binnenveld geleidelijk aan veranderde van een relatief voedselarm blauwgraslandgebied naar een voedselrijk en landbouwkundig verbeterd graslandgebied met een zich daarbij aanpassende vogelbevolking. Aanpassen betekent in dit geval, dat in onze ogen nu bijzondere soorten zoals paapje en kemphaan verdwenen of sterk achteruitgingen en dat daarvoor "gewone" soorten zoals witte kwikstaart en zwarte kraai in de plaats kwamen en sterk toenamen. Verder maakt De Vries in 1975 ook melding van veranderingen in het landschap, zoals het verrijzen van hoogspanningsleidingen en het verdwijnen van kleine landschapselementen als knotwilgen en meidoornhagen. Ook wordt er melding gemaakt van "de ras groeiende plaatsen" Wageningen, Ede, Veenendaal en Rhenen, waaraan de vraag gekoppeld wordt "tot hoe lang nog de daartussenin liggende groene vlakte bestaansrecht heeft? "

Nu dertien jaar later, in 1988 staat Wageningen op het punt de uitbreidingsplannen in het Binnenveld te realiseren, het Veenendaalse industrieterrein rukt op in zuidelijke richting en Ede heeft grootscheepse plannen met rondwegen, recreatieplassen en pretparken (Village Indonesia).
Veel woon-werkverkeer bedient zich van sluiproutes door het gebied en ook straaljagers weten de weg door de zuidelijke Gelderse Vallei te vinden. De vroegere stilte lijkt voorgoed verdwenen. Ook de aftakeling van de kleine landschapselementen zet zich voort. Zo kan aan de hand van een in 1973 gemaakte meidoornkartering (24) vastgesteld worden dat meidoornhagen en losse meidoornstruiken nu vrijwel uit het gebied verdwenen zijn. De bestrijdingscampagne tegen het bacterievuur is hier mede een oorzaak van. De op de hogere dekzandruggen gelegen boerenbedrijven zijn tegenwoordig overgeschakeld op intensieve veehouderij en bio-industrie met de onvermijdelijke mestoverschotten. Een van de gevolgen is dat er nu veel mais wordt verbouwd en veel houtwallen verdwenen zijn. Dat er nog ruimte is voor vogels (hoe lang nog?) lijkt na al deze deprimerende verhandelingen haast onwaarschijnlijk. Toch bezit het gebied nog de nodige kwaliteiten. Hierover meer in de volgende hoofdstukken. Voor de goede interpretatie van de resultaten volgt hier echter eerst nog een korte beschrijving van de onderscheiden landschappen van het in 1987 geïnventariseerde gebied.

Figuur 2

Het geïnventariseerde gebied.

2.2 Het geïnventariseerde gebied

Aan de noordkant wordt het gebied begrensd door de opgaande begroeiing van De Hel en natuurlijk door de steeds verder uitdijende bebouwing van Veenendaal. In het zuiden vormt de Grebbedijk de zuidgrens van het geïnventariseerde gebied. Het agrarisch beheer en de voorkomende boselementen zijn weergegeven in fig. 3; de gebruikte benamingen van de deelgebieden in fig. 4.

Het open landschap langs de Grift

Het gebied langs de Grift heeft nog steeds een open en wijds karakter. Boerderijen ontbreken nagenoeg. Het gebied heeft een duidelijke noord-zuid gerichtheid. De bodem bestaat uit klei in het zuiden, overgaand van klei op veengronden naar veen in het noorden. Ook liggen er enkele lage dekzandruggen.

Direct ten westen van de bebouwing van Wageningen begint het Wageningse

Figuur 3

Agrarisch gebruik en boselementen.

Binnenveld dat een enigszins besloten karakter heeft vanwege de eiken- en populierenbeplantingen langs de wegen. Langs de Grift liggen aan de Wageningse kant de Veenkampen, een zeer open gebied. Wat noordelijker liggen de Bennekomse Hooilanden en de Bennekomse Meent. Dit venige gebied is erg vochtig, o.a. ten gevolge van kwelwater uit de hoger gelegen zandgronden. Aan de Utrechtse kant van de Grift liggen de Achterbergsche Hooilanden, ook weer een zeer open gebied. Deze open landschappen worden scherp begrensd door wegbeplantingen met populieren.

Het open landschap van het proefveldcomplex de Born

Dit gebied net ten noorden van Wageningen is in gebruik bij de Landbouwuniversiteit als proefveldencomplex voor o.a. akkerbouwgewassen. Het gebied is open van karakter en vrijwel zonder bebouwing en beplanting. Alleen in het gebied "de Born" staat een aantal boerderijen. Doordat het gebied een eigen waterhuishouding heeft zijn er relatief veel randen en sloten. Het beheer is veelal zeer kleinschalig en er wordt zeer veel veldonderzoek verricht.

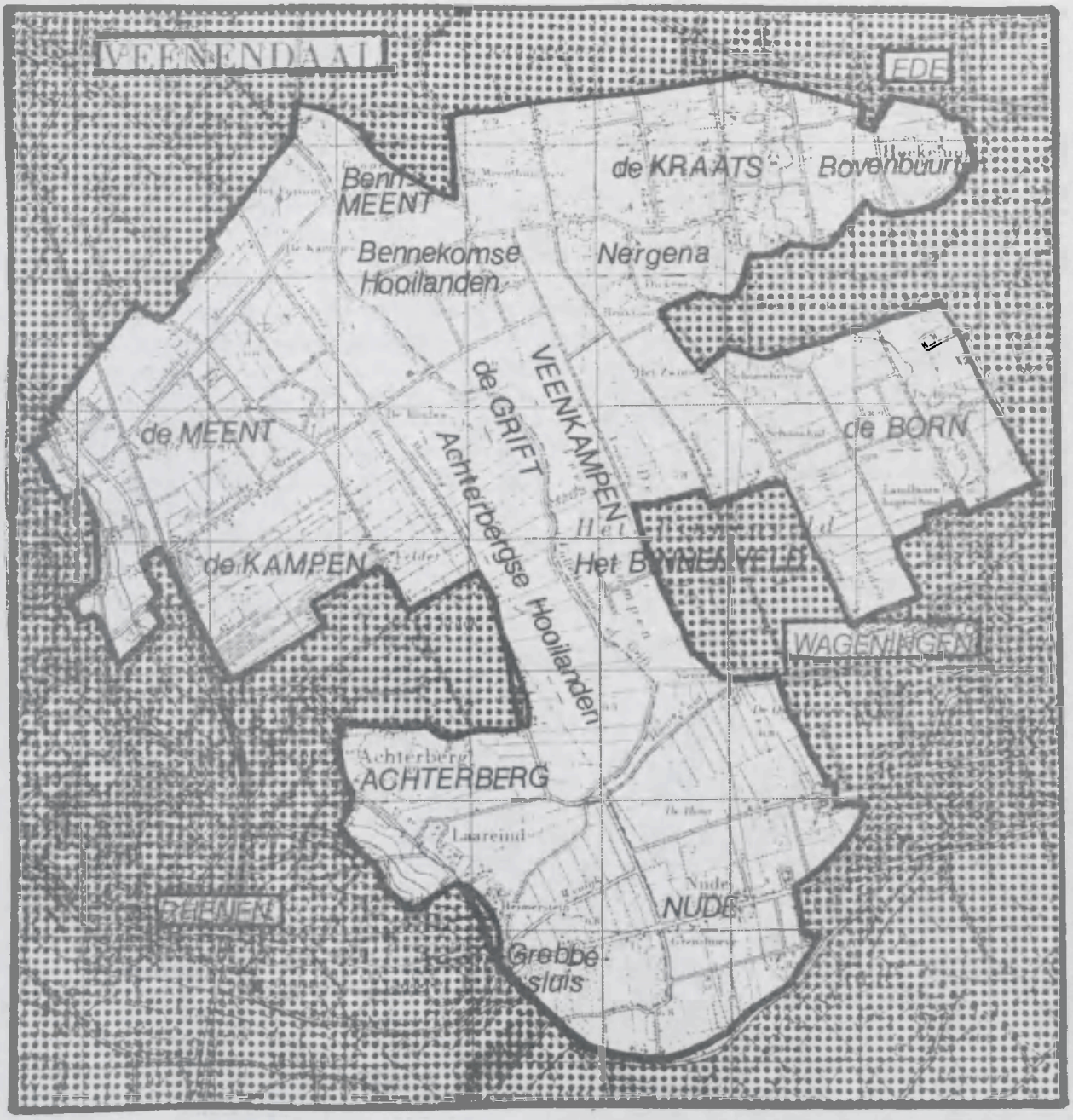

Figuur 4

Gebruikte benamingen van de deelgebieden.

Het besloten landschap van de Kraats en de Meent bij Achterberg

Het gebied van de Kraats heeft een kenmerkende ontginning. Een vijftal parallel lopende wegen op onderling gelijke afstand laat duidelijk zien dat dit gebied destijds projectmatig is ontgonnen. De Kraats is gelegen in het noordelijke deel van het inventarisatiegebied. Er zijn veel agrarische bedrijven, met intensieve veehouderij als onderdeel van de bedrijfsvoering. Het gebied wordt gekenmerkt door veel wegbeplantingen van populieren en plaatselijk eiken. Daarnaast zijn er veel elzensingels. Plaatselijk, vooral aan de oostelijke kant van het gebied, ook wel aangeduid als de Bennekomse Bovenbuurt of Hoekelum, komen nog enige brede houtwallen voor en is er soms sprake van een geringere bebouwingsdichtheid.

Het landschap van de Meent is in het westelijke deel van het inventarisatiegebied gelegen nabij Achterberg. Het vormt de overgang tussen de bossen van de Utrechtse Heuvelrug en het open veenweide landschap rond de Grift. De bebouwing- en beplantingsdichtheid zijn iets lager dan in de Kraats.

Het bosgebied van De Kampen

Het gebied De Kampen ligt net ten zuiden van de Meent. Het wordt gekenmerkt door het voorkomen van zeer veel brede houtwallen en enige boselementen. Deze beplantingen omsluiten enige agrarische percelen die veelal als maisland worden gebruikt. Bebouwing komt alleen aan de randen van het gebied voor.

Het besloten landschap van de boomgaarden

Tussen de Grebbeberg en Wageningen, aan weerszijden van de Nude, wordt vanoudsher veel fruitteelt bedreven, daar dit de betere gronden zijn. Laagstamboomgaarden komen vooral in het westelijke deel voor. Plaatselijk is er nog sprake van een besloten landschap ten gevolge van weg- en kavelbeplanting. In vergelijking tot vroeger is er zeer veel beplanting verdwenen. Net ten oosten van de Grebbeberg (bij de Grebbesluis) liggen een aantal fortificaties en grachten van de Waterlinie. Deze zijn voor een groot deel dicht gegroeid met riet.

3 RESULTAAT IN VOGELVLUCHT

3.1 Broedvogels en territoria

Er zijn territoria vastgesteld van 67 soorten vogels, in totaal 2651 territoria*. De huismus is de meest voorkomende vogelsoort met de merel op een goede tweede plaats, zie tabel 1. De resultaten van de afzonderlijke telgebieden zijn opgenomen in bijlage 3. Dat een groot deel van het gebied in agrarisch beheer is blijkt wel uit het feit dat de kievit met 205 territoria op de derde plaats staat.

Van de waargenomen soorten zijn er een aantal die tot de zogenaamde "bedreigde en karakteristieke vogels" van Nederland gerekend worden (10). Volgens de in ref. 10 gegeven criteria is de kerkuil het meest bedreigd! Deze soort is in recente tijd sterk in aantal achteruitgegaan en het broedareaal in Nederland is aanzienlijk afgenomen. Indien de huidige trend zich voortzet, bestaat het gevaar dat de kerkuil binnen korte tijd als broedvogel uit ons land is verdwenen. Er zijn 2 kerkuilterritoria in het geïnventariseerde gebied aangetroffen. Naast de kerkuil zijn er 6 soorten die in recente tijd op landelijke schaal duidelijk in aantal zijn achteruitgegaan, zonder dat dit overigens al heeft geleid tot een aanzienlijke inkrimping van het broedareaal in Nederland. Dit betreft de soorten: patrijs (29 terr.), watersnip (1 terr.), grutto (16 terr.), tureluur (12 terr.), paapje (1 terr.) en grasmus (7 terr.).

Naast deze bedreigde soorten zijn er, volgens de criteria van het bijzondere soortenproject van het SOVON (21), een aantal in landelijk opzicht schaarse broedvogels in het geïnventariseerde gebied aangetroffen. Dit zijn havik (1 terr.), torenvalk (6 terr.), boomvalk (2 terr.), kwartel (1 terr.), wulp (4 terr.), steenuil (15 terr.), sprinkhaanrietzanger (2 terr.) en boomklever (1 terr.). Een aantal van de in landelijk opzicht schaarse broedvogels zijn in het gebied gelukkig nog goed vertegenwoordigd, met name de roofvogels, uilen en weidevogels. Opvallend is wel het ontbreken van bijzondere eendesoorten: alleen de wilde eend is in het gebied vastgesteld.

3.2 Broedvogels en landschapstypen

Hieronder wordt een korte beschrijving gegeven van de verschillende landschapstypen aan de hand van de vogels die er in voorkomen, te weten:

- vogels van riet en ruigten;
- vogels van relatief extensief beheerde graslanden;
- vogels van zowel de relatief extensief als de intensief beheerde gras- en akkerlanden;
- vogels van akkerlanden;
- vogels van houtwallen en bosstroken.

De indeling is zo gekozen dat regionale en locale karakteristieken zo duidelijk mogelijk tot uiting komen.

*) In de tekst wordt steeds over territoria gesproken, ook in gevallen waarin dat niet geheel terecht is, zoals bij kolonievorming van o.a. boerenzwaluw, huiszwaluw, spreeuw en kauw.

Tabel 1. Broedvogels en aantallen territoria in de zuidelijke Gelderse Vallei (in volgorde van afnemende talrijkheid)

1	Huismus	312	36	Spotvogel	11
2	Merel	224	37	Graspieper	10
3	Kievit	205	38	Zwartkop	9
4	Spreeuw	192	39	Holenduif	9
5	Ringmus	186	40	Kleine karekiet	8
6	Koolmees	154	41	Zanglijster	7
7	Houtduif	133	42	Grasmus	7
8	Boerenzwaluw	105	43	Matkopmees	7
9	Zwarte kraai	105	44	Zwarte roodstaart	6
			45	Grote bonte specht	6
10	Ekster	85	46	Torenvalk	6
11	Tjiftjaf	83	47	Fazant	6
12	Turkse tortel	70			
13	Vink	62	48	Grote lijster	5
14	Witte kwikstaart	56	49	Waterhoen	5
15	Wilde eend	52	50	Wulp	4
16	Winterkoning	52	51	Gele kwikstaart	4
			52	Koekoek	4
17	Pimpelmees	48	53	Tortelduif	3
18	Kauw	31	54	Boomvalk	2
19	Veldleeuwerik	31	55	Sprinkhaanrietzanger	2
20	Heggemus	29	56	Braamsluiper	2
21	Patrijs	29	57	Kerkuil	2
22	Fitis	27	58	Groenling	2
23	Meerkoet	25	59	Boomklever	1
24	Boomkruiper	25	60	Staartmees	1
25	Rietgors	25	61	Grauwe vliegenvanger	1
26	Scholekster	22	62	Bonte vliegenvanger	1
27	Huiszwaluw	21	63	Paapje	1
28	Roodborst	21	64	Watersnip	1
29	Tuinfluiter	19	65	Havik	1
30	Grutto	16	66	Ransuil	1
31	Kneu	16	67	Kwartel	1
32	Steenuil	15			
33	Vlaamse Gaai	15			
34	Bosrietzanger	12			
35	Tureluur	12			
				totaal	2651

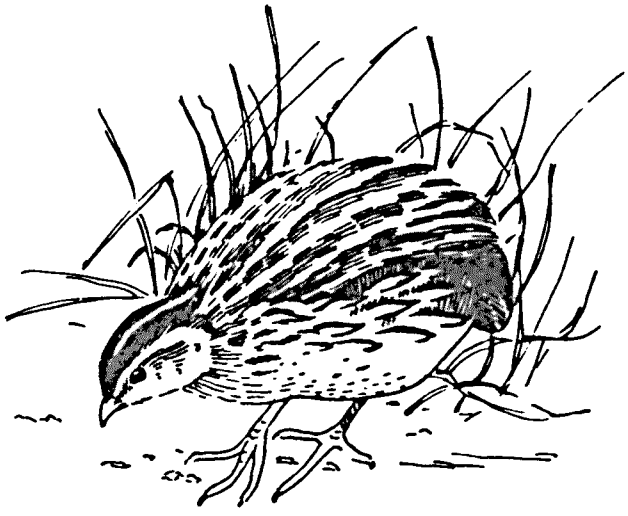

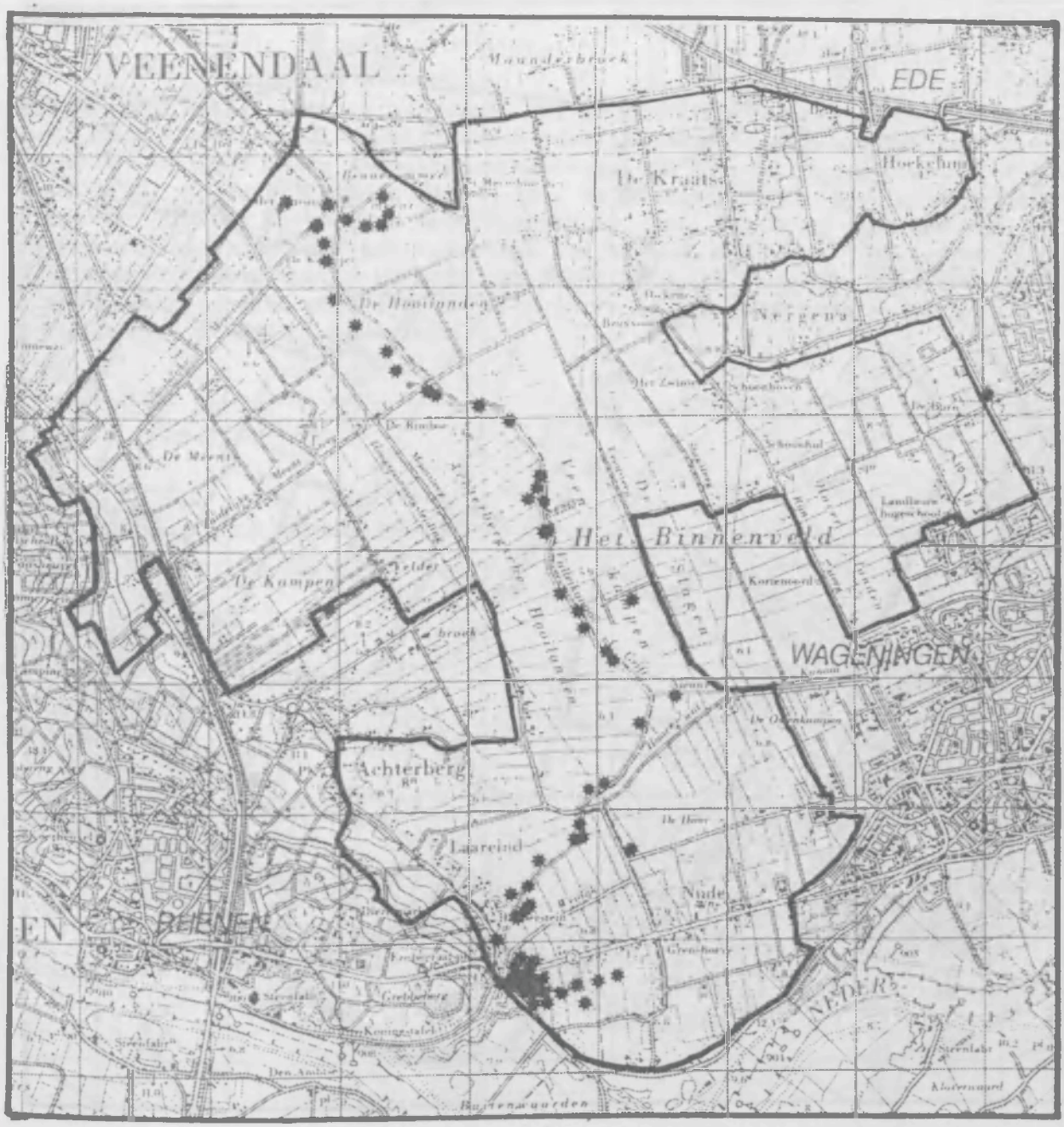

Figuur 5.

Vogels van riet en ruigten

De vogels die gebonden zijn aan rietvegetaties en ruigten grenzend aan open water zijn: sprinkhaanrietzanger, rietgors, kleine karekiet, bosrietzanger, meerkoet en waterhoen. Dit biotooptype is relatief schaars in de zuidelijke Gelderse Vallei. Bovengenoemde soorten komen voor volgens een zeer kenmerkend patroon (zie figuur 5). Er is sprake van twee concentraties: rond de fortificaties van de Grebbeberg en in het reservaat de Bennekomse Meent. De territoria langs de Grift vormen als het ware een verbindend snoer tussen deze twee gebieden. Tevens is er een uitstraling van territoria ten oosten van de fortificaties. Het zijn hier de smalle rietvegetaties in de sloten die een geschikt biotoop vormen.

Figuur 6

Vogels van relatief extensief beheerde graslanden

Onder de vogelsoorten die voorkomen in de relatief extensief beheerde graslanden verstaan wij: graspieper, tureluur, grutto, watersnip en wulp. Het zijn veelal de zogenaamde kritische weidevogels. Hun voorkomen in de zuidelijke Gelderse Vallei is duidelijk beperkt tot het open onbebouwde middengebied rond de Grift. Dat naast de openheid ook de intensiteit van het agrarisch graslandbeheer van groot belang is blijkt wel uit de spreiding van de soorten (zie figuur 6). De hoogste dichtheden komen voor in de Bennekomse Meent, de Bennekomse Hooilanden, het noordelijke deel van de Achterbergsche Hooilanden en het noordelijke puntje van de Veenkampen. In het zuidelijke deel van de Vallei rond de Grift komen deze vogelsoorten nog wel voor doch in veel lagere dichtheden. Een duidelijke verklaring voor het verschil tussen het noordelijke en zuidelijke deel van het open graslandgebied is niet gemakkelijk te geven. In landschappelijk opzicht lijken de gebieden gelijkwaardig, ook het agrarisch beheer van de verschillende gebieden zal slechts weinig verschillen. Het meeste grasland wordt gebruikt voor de winning van kuilvoer. De intensiteit van het beheer is gezien de grote veedichtheid in het gebied als hoog te beschouwen, zonder noemenswaardige verschillen tussen deze delen van de vallei.

Bodemkundig zijn er wel verschillen. Het noordelijke deel van de vallei is een typisch veengebied, terwijl het zuidelijke deel een kleigebied is.
In het veengebied is de grondwaterstand o.a. ten gevolge van kwelwater afkomstig uit de hogere zandgronden hoger. De graslandpercelen zijn iets bobbeliger wat gunstig is voor de nestplaatskeuze. Deze factoren zijn waarschijnlijk doorslaggevend voor het voorkomen van hogere broedvogeldichtheden.
Door deze bodemkundige en waterhuishoudkundige omstandigheden vinden de agrarische werkzaamheden mogelijk ook iets later in het jaar plaats, hetgeen gunstig is voor het broedsucces.

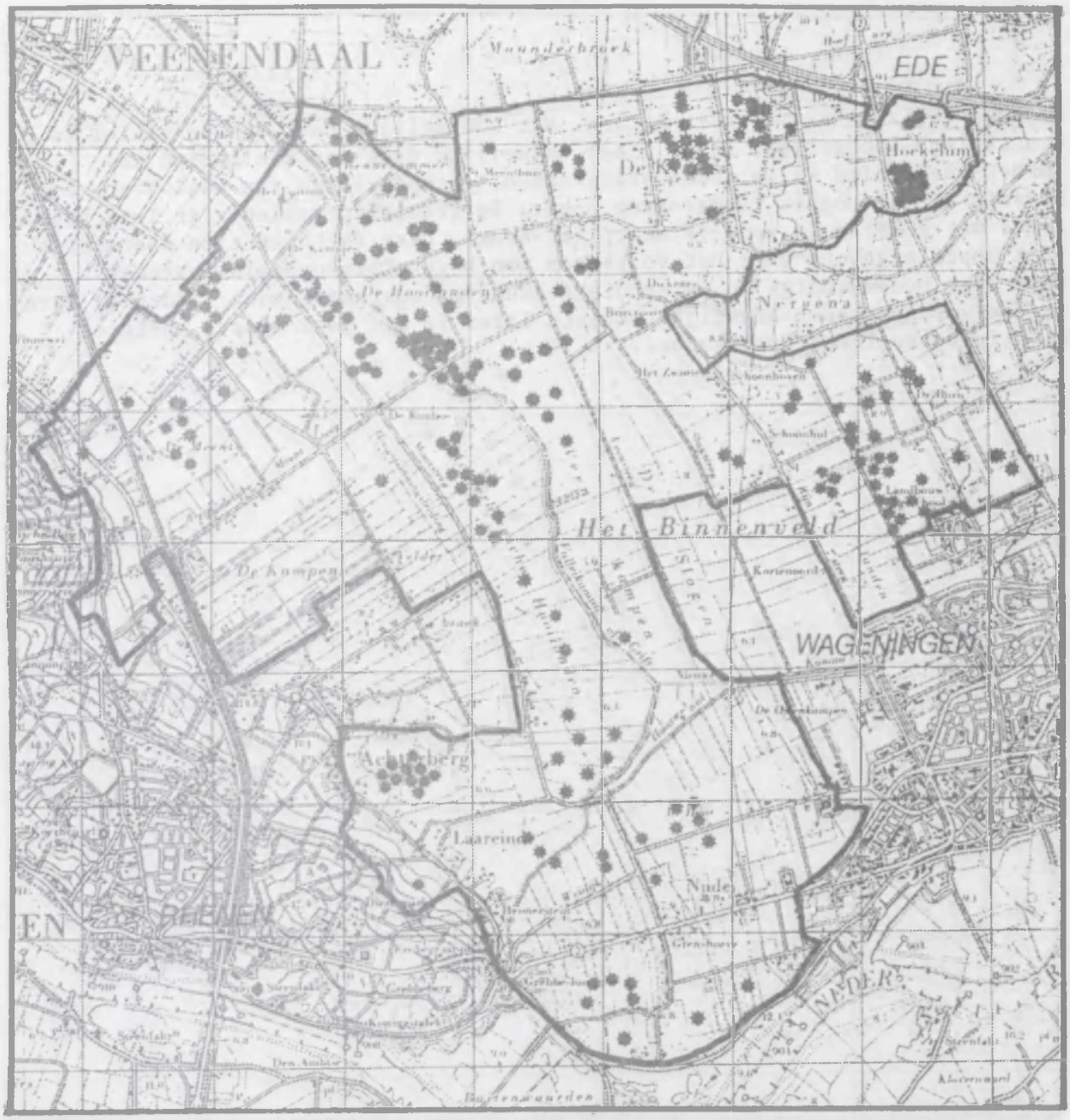

Figuur 7

Vogels van zowel de relatief extensief als de intensief beheerde gras- en akkerlanden

Met de broedvogels van de zowel relatief extensief als intensief beheerde gras- en akkerlanden bedoelen wij de kievit en scholekster. Het zijn soorten die zich met enige moeite aanpassen aan de veranderingen in de melkveehouderij en die zowel in graslanden als in maislanden tot broeden komen. Uit de verspreiding over het gebied blijkt (zie figuur 7), dat deze soorten duidelijk geconcentreerd zijn in het noordelijke deel. De dichtheden zijn langs de Grift in het noordelijke deel hoog. Vergelijkbare dichtheden komen plaatselijk ook voor op het proefveldencomplex De Born, in de Kraats en in de Bovenbuurt. Lagere dichtheden komen voor in het zuidelijke deel van het geïnventariseerde gebied.

In sommige gebieden ontbreken kievit en scholekster. Dit kan het gevolg zijn van een te besloten landschap, zoals dat van de Kampen of van een te intensief agrarisch beheer, zoals in een groot deel van de Veenkampen en in grote delen van de Nude. Verder kan ons inziens ook het voorkomen van vossen een goede verklaring zijn voor het ontbreken van weidevogels. Langs de Grift in de Veenkampen werd nl. een vijftal jonge vossen waargenomen. In de nabijheid van deze plek werden geen territoria van weidevogels geconstateerd!

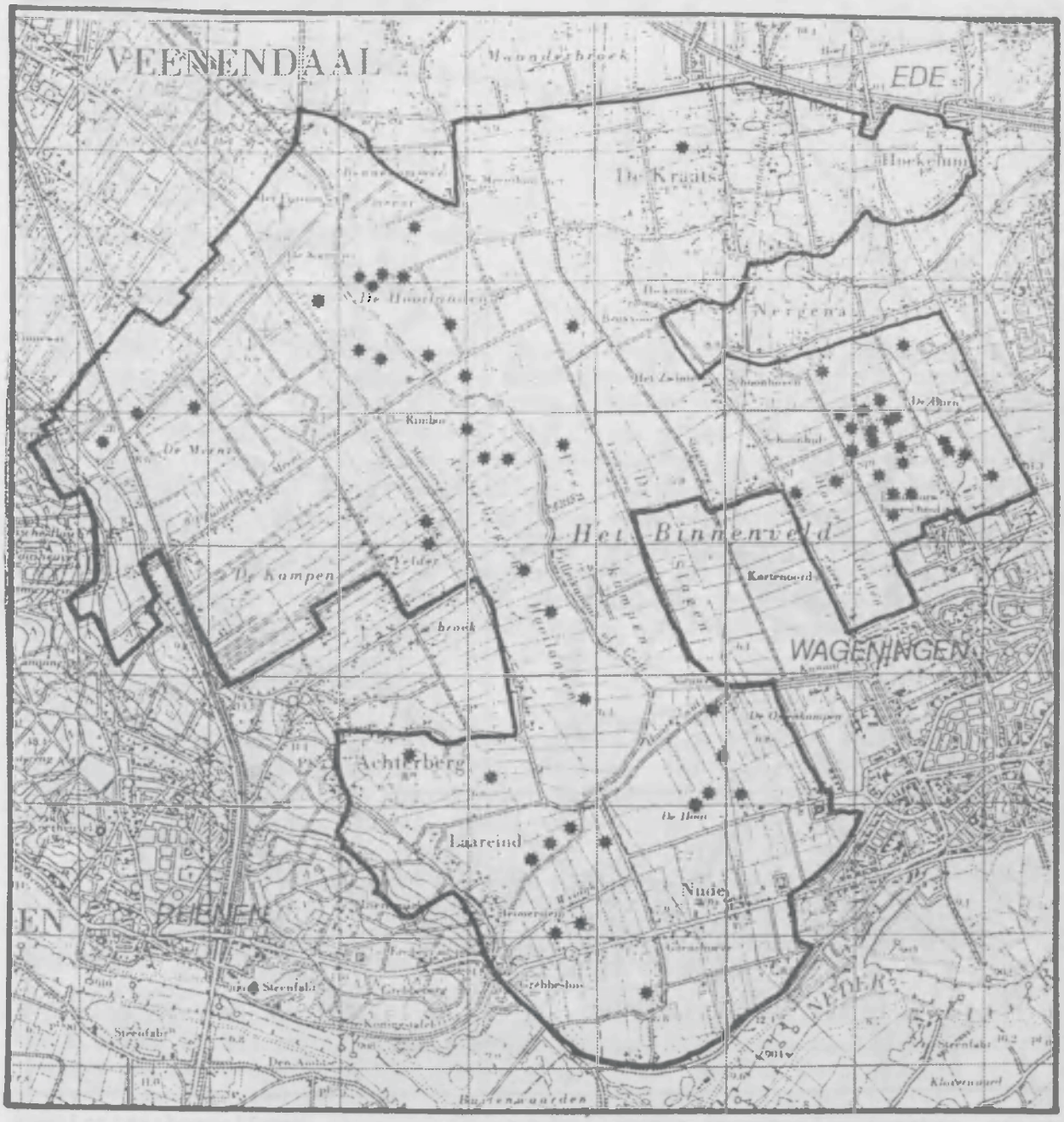

Figuur 8

Vogels van akkers

Het verspreidingspatroon van de patrijs, veldleeuwerik en gele kwikstaart, vormde de aanleiding voor het onderscheiden van een groep vogels die broedt in open agrarische gebieden. Dit kan zowel betrekking hebben op graslanden als op akkerlanden. Met akkers wordt in dit geval geen maisland bedoeld maar alleen de proefvelden van de Landbouw-Universiteit bij de Born. Op dit complex werden relatief hoge dichtheden van de genoemde soorten bereikt (zie figuur 8). Dit ondanks het feit dat het beheer erg intensief is en er veel met insecticiden wordt gewerkt. Blijkbaar zijn op en rond de proefvelden voldoende brede randstroken aanwezig die een ander beheersregime hebben. Dezelfde soorten komen ook voor rond de Grift, zij het in veel lagere dichtheden. De territoria zijn hier wel in het grasland gelegen.

Figuur 9

Vogels van houtwallen en bosstroken

Naast de kenmerkende open landschappen zijn er in de zuidelijke Gelderse Vallei ook zeer besloten delen. Van oudsher zijn de overgangen tussen de Vallei en de stuwwallen van de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe gekenmerkt door houtwallen, elzensingels, meidoornhagen en hakhoutbosjes. Veel van deze elementen zijn in de loop der tijden verdwenen. In de Kampen en de Bovenbuurt komen echter nog veel brede beplantingselementen voor. Dit blijkt ook uit het grote aantal soorten broedvogels van struiken en bomen dat in deze gebieden is gevonden, nl. zanglijster, roodborst, heggemus, braamsluiper, tuinfluiter, fitis, matkop en vlaamse gaai (zie figuur 9). Ook soorten als winterkoning, tjiftjaf, boomkruiper en vink ondersteunen deze verspreiding, maar zijn niet in figuur 9 opgenomen. Naast deze duidelijke concentraties is er een meer verspreid voorkomen van de bovengenoemde soorten in het uiterste zuiden van de Vallei, het gebied van de boomgaarden. In het open middengebied ontbreken deze broedvogels natuurlijk volledig.

4 VERSPREIDINGSKAARTEN PER SOORT

4.1 Inleiding

In het onderstaande gedeelte worden de verschillende soorten broedvogels en hun verspreiding over de zuidelijke Gelderse Vallei afzonderlijk besproken. Bij deze bespreking is veelvuldig gebruik gemaakt van een drietal bronnen, te weten de Avifauna van Midden Nederland (1), de Atlas van de Nederlandse Broedvogels (2) en de Atlas van de Nederlandse Vogels van SOVON (Samenwerkende Organisaties Vogelonderzoek Nederland) (3). Deze drie literatuurbronnen zijn daarom in de tekst d.m.v. afkortingen vermeld, resp. AMN, ANB en SOVON-atlas. Voor de volledige vermelding van deze en de overige gebruikte literatuur verwijzen we naar de literatuurlijst achterin op pagina 97. Voor een aantal soorten, te weten de roofvogels en de meeste uilen, zijn de territoria niet exact op de kaart aangegeven uit "veiligheidsoverwegingen".

4.2 De verspreidingskaarten

De verspreidingskaarten geven een goed beeld van de plekken waar van elke afzonderlijke broedvogelsoort een territorium werd vastgesteld. Ondanks de vrij uitvoerige en gedegen inventarisatiemethodiek blijft de kans bestaan dat sommige territoria niet werden opgemerkt.

Voor een aantal soorten is het dan ook aannemelijk dat de opgegeven aantallen in werkelijkheid mogelijk groter zijn geweest. Er is bewust gekozen om alleen de getelde aantallen territoria te vermelden en geen schatting te maken van de eventuele klassegrootte van de betreffende soorten.

Het verzamelde materiaal met betrekking tot 1987 vormt derhalve een uitstekende basis om bij een vervolgonderzoek in latere jaren vergelijkingen te trekken omtrent voor- en/of achteruitgang. Juist om meer geïnformeerd te worden inzake gebiedsgebonden trends en landelijke trends met betrekking tot populatieschommelingen verdient het aanbevelingen om van alle soorten, of van enkele specifieke soorten deze inventarisatie jaarlijks te herhalen.

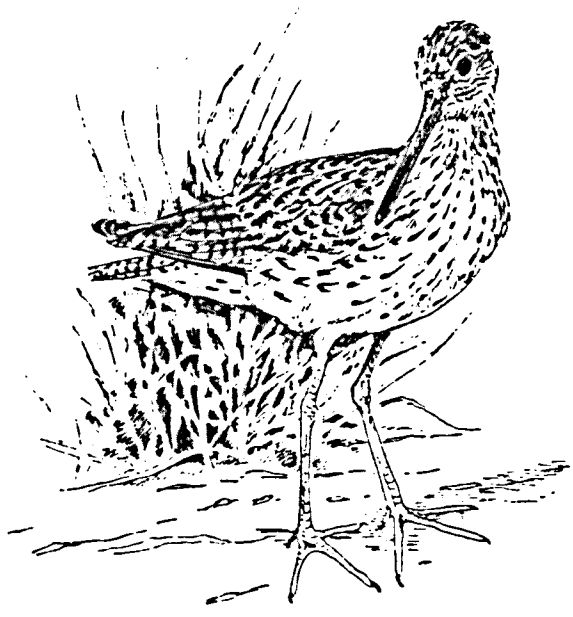

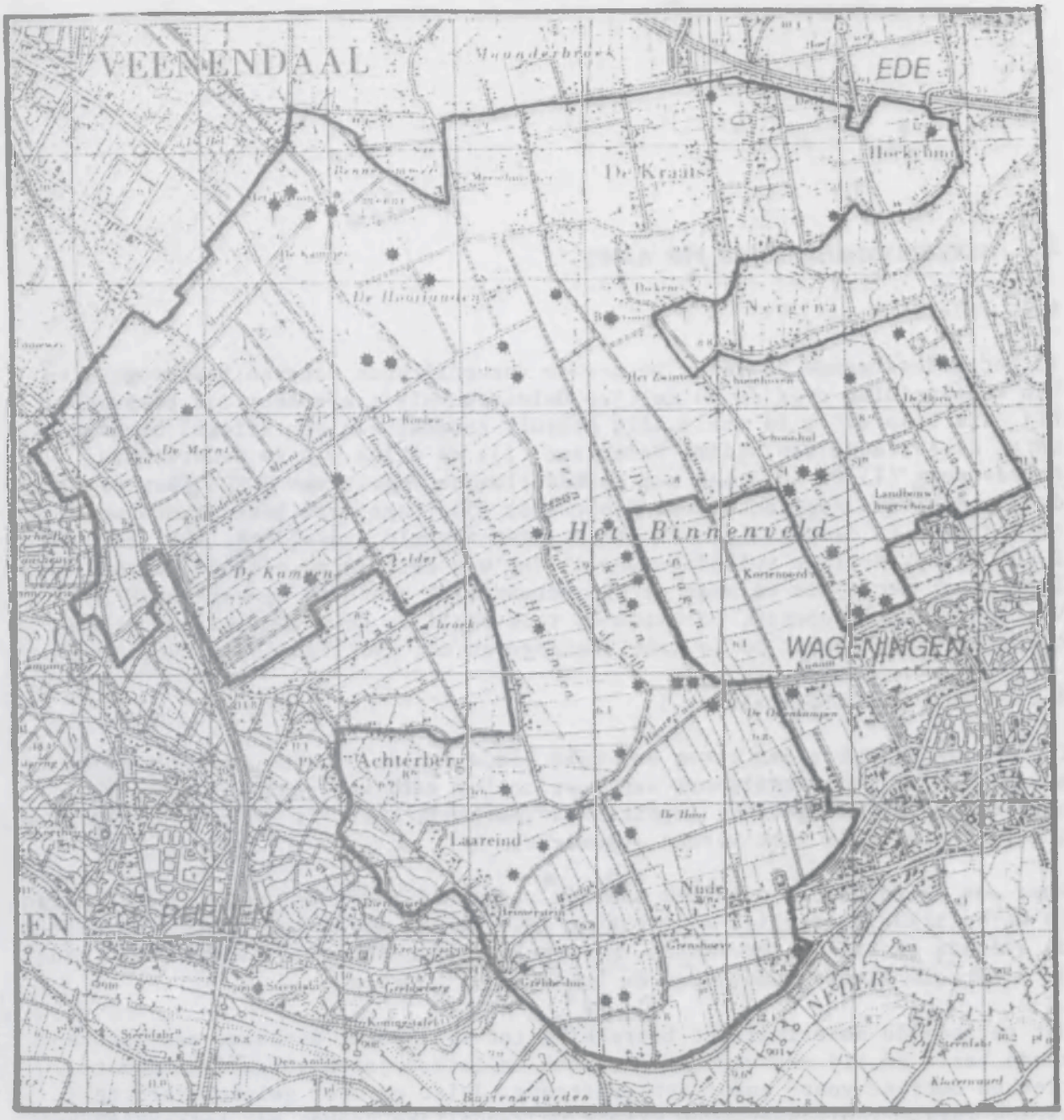

WILDE EEND (Anas platyrhynchos) 52 territoria

Overal waar maar enig oppervlaktewater (sloten, watergangen enz.) is, kan men de wilde eend als broedvogel verwachten. De soort nestelt in het algemeen in allerlei dichte vegetatie op de grond, soms echter in holtes in knotwilgen en andere bomen en zelfs in oude kraalenesten. Het nest ligt meestal in de buurt van water, maar wat drogere gebieden (akkerland e.d.) zijn niet uitgesloten. Kennelijk beschikt de wilde eend over een goed aanpassingsvermogen. Dit geldt ook voor de voedselkeus: hij is min of meer alleseter en schuwt in de winter de voederplaatsen niet. Wel geldt dat een deel van de winterpopulatie afkomstig is van elders (trekvogels) en niet behoort tot de broedpopulatie van de zuidelijke Gelderse Vallei.
De algemene indruk is dan ook dat de stand de laatste jaren is toegenomen. De AMN (1) geeft voor 1967-1970 voor de strook ter weerszijden van de Grift een dichtheid van 1-5,5 paar per 100 ha aan, voor de rest van het gebied 0-0,9 paar per 100 ha. De nu gevonden aantallen liggen hoger, niet zozeer voor de Griftstrook als wel voor de rest van het gebied.

De kaart van 1987 toont nl. een vrij egaal bestippeld gebied. Dit wijst er op dat de wilde eend nu kennelijk ook de wat drogere biotopen geheel heeft gekoloniseerd.

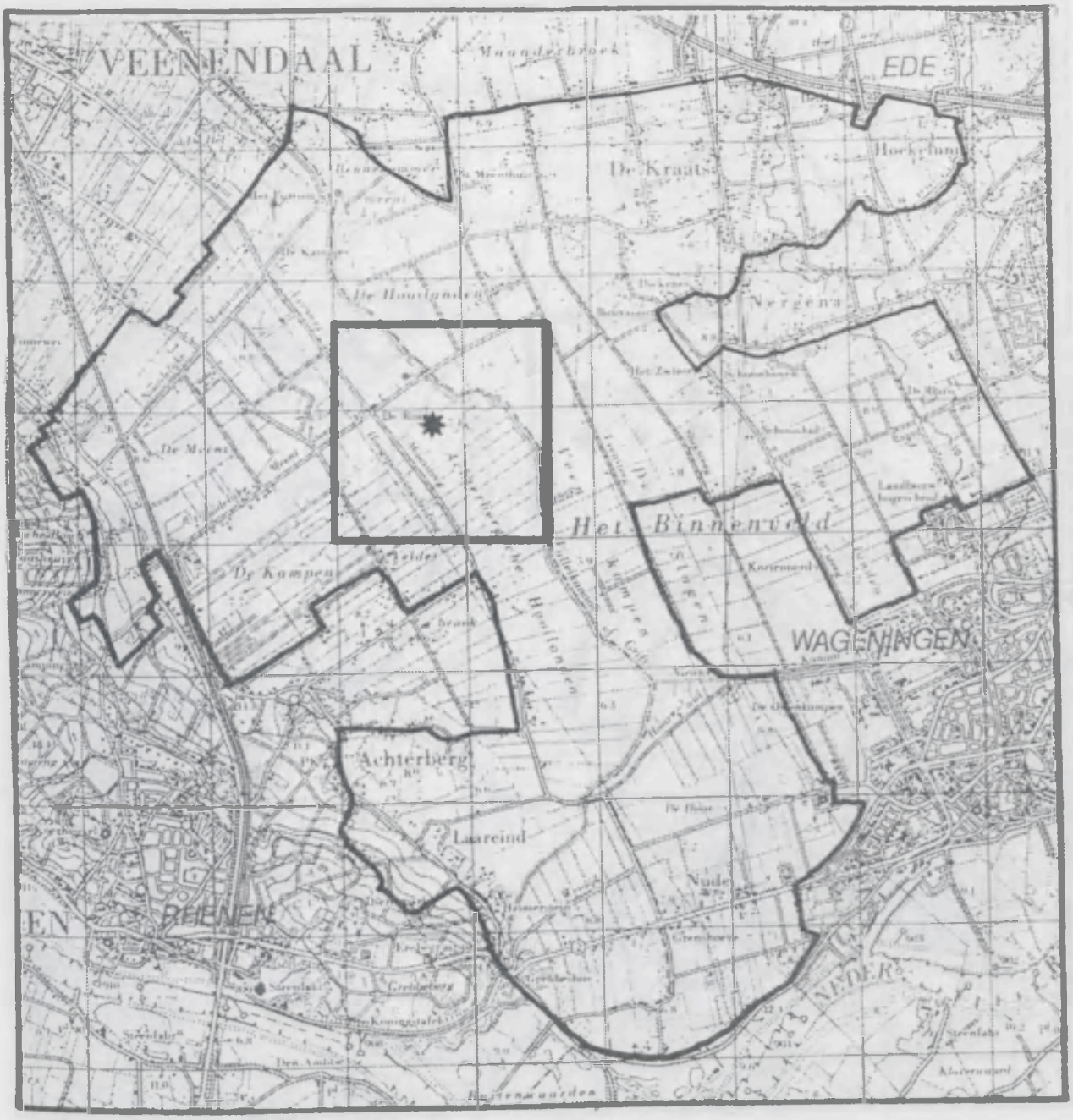

HAVIK (Accipiter gentilis) 1 territorium

De havik is een soort die we in de omgeving van Wageningen vooral kennen als broedvogel van uitgestrekte bossen. Maar ook bosrijke cultuurlandschappen met een afwisseling van open gebieden en houtwallen, kleine bosjes enz. behoren tot zijn broedbiotoop. Hij nestelt in allerlei bomen, gebruikt soms oude kraaienesten maar bouwt ook wel zelf een nest.

De SOVON-atlas (1987) (3) schat het huidige bestand voor Nederland op 1300-1700 paar, grotendeels in de oostelijke helft van het land. De havikenstand is nu weer redelijk te noemen. Toch heeft het niet veel gescheeld of de havik was uit Nederland verdwenen. Omstreeks 1960-1965 heeft de stand een dieptepunt bereikt van enige tientallen paren, vooral als gevolg van overmatig gebruik van schadelijke bestrijdingsmiddelen. Na verbodsmaatregelen op het gebruik hiervan is de havik weer toegenomen. Momenteel vormt illegale bejaging de grootste bedreiging. De AMN (1) (uit 1971) schetst uiteraard een somber beeld: slechts 2-3 broedparen op de Utrechtse Heuvelrug. Ook hier is de stand inmiddels toegenomen.

Het territorium dat dit jaar is vastgesteld in de Gelderse Vallei, bevond zich in de Kampen, een gebied met bosstroken waaronder ook wat oudere stukken opgaand bos. Er is een nest gezien evenals een groot aantal plukresten; over het aantal jongen is niets bekend.
Er worden daarnaast regelmatig jagende haviken in het gebied waargenomen. Deze zijn vooral afkomstig uit de bosrijke randgebieden.

TORENVALK (Falco tinnunculus) 6 territoria

Als meest talrijke roofvogel van Nederland komt de torenvalk ook in het zuidelijke deel van de Gelderse Vallei voor. De soort is afhankelijk van open, met korte vegetatie begroeide terreinen waar de prooidieren op de bekende karakteristieke manier verschalkt kunnen worden, nl. door ðf zittend vanaf een hoge post ðf "biddend" vanuit de lucht de omgeving af te zoeken. Het voornaamste voedsel bestaat uit veldmuizen.

Aangezien torenvalken zelf geen nest bouwen moeten ze op plaatsen met een gunstig voedselaanbod genoegen nemen met de nestplaatsmogelijkheden die voorhanden zijn. Speciaal voor torenvalken opgehangen nestkasten worden graag geaccepteerd, maar ook worden wel kraaienesten gebruikt. In het geïnventariseerde gebied waren de nestkasten duidelijk favoriet, maar in ééen geval werd een nieuw kraaienest veroverd in een hoogspanningsmast.

Opvallend is dat in 1987 alle paren zich oostelijk van de Grift, dus op Gelders gebied gevestigd hebben. Mogelijk heeft dit iets met gunstiger voedselomstandigheden (meer muizen?) te maken. Opmerkelijk is verder dat alle broedparen zich geheel volgens de regels ophielden in de meer open gebiedsdelen en dat kleinschaliger gebieden zoals de Kraats en de Kampen gemeden werden.

De aanwezigheid van 6 territoria in 1987 komt overeen met het aantal dat in de periode 1967-1970 (1) in het zuidelijk deel van de Gelderse Vallei voorkwam, nl. 4 à 6. Rekening houdend met het feit dat in de jaren '60 juist een grote achteruitgang had plaatsgevonden ten gevolge van toen veelvuldig gebruikte landbouwvergiften die nu verboden zijn, zou een hoger aantal territoria voor de hand liggen (2). Helaas moet geconstateerd worden, dat er niet van een duidelijke toename gesproken kan worden. Dit is ook het landelijke beeld.

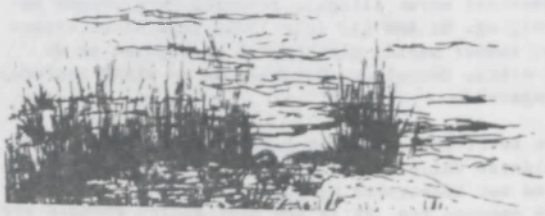

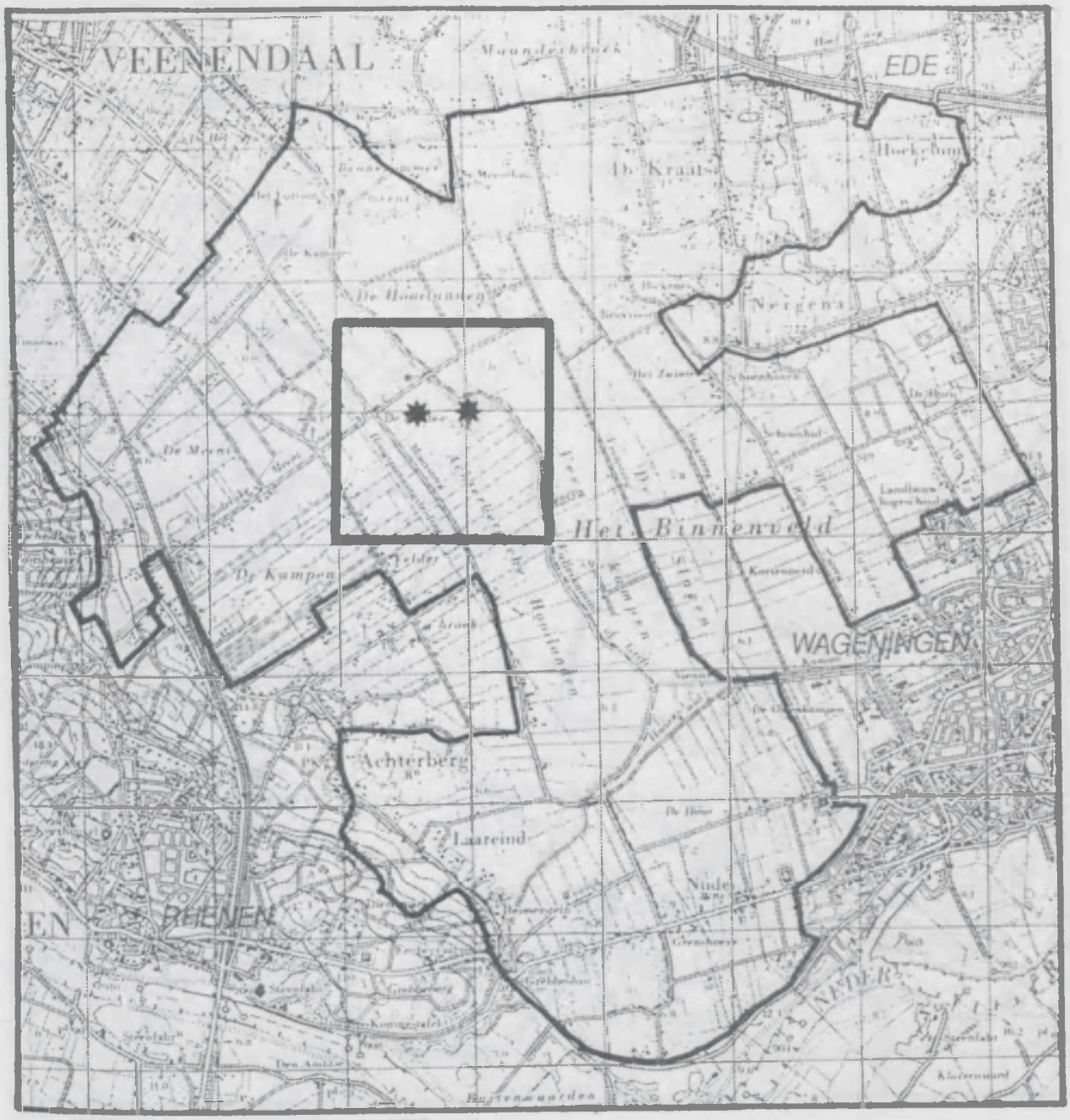

BOOMVALK (Falco subbuteo) 2 territoria

De boomvalk komt in bijna heel Nederland voor als broedvogel met uitzondering van enkele practisch boomloze gebieden in het zuidwesten en noorden. Zijn voorkeursbiotoop bestaat uit open naaldbossen met heidevelden, vennen e.d. en oude landgoedbossen. Ook cultuurlandschappen met enige beplanting in de vorm van bomenrijen langs wegen en kleine bosjes komen wel in aanmerking. De aanwezigheid van oude kraaienesten is wel een voorwaarde want de boomvalk bouwt zijn nest niet zelf.

De SOVON-atlas (3) (1987) vermeldt in totaal voor Nederland 1400-1900 paar; de stand lijkt in Nederland ongeveer constant te zijn. De AMN (1) geeft voor de omgeving van Wageningen voor 1969-1970 2-3 territoria waarvan er slechts één in het door ons geïnventarsieerde gebied ligt, en wel in het noordelijke deel.

Het tweetal territoria dat dit jaar is aangetroffen is dus tamelijk verrassend, vooral gezien de grote hoeveelheid geschikte broedgebieden in de omgeving. Het betreft twee broedgevallen. In het eerste geval werd een nest gevonden, in het tweede geval werden een nest en drie jongen gezien, wat overeenkomt met de gebruikelijke legselgrootte bij boomvalken (8). Het eerste paar broedde in een smalle bosstrook in het westelijke deel van het geïnventariseerde gebied (de Kampen), het tweede paar in een rij bomen langs een weg in het meer open middengedeelte (Binnenveld).

PATRIJS (Perdix perdix) 29 territoria

Het biotoop van de patrijs bestaat uit een breed scala van landschapstypen, o.a. bouwland, grasland, duinen, droge heide, buitendijkse gronden, kruidenrijke dijken, opgespoten terreinen en zelfs industrieterreinen.
Afhankelijk van de grondsoort, het landbouwkundige beheer en de jachtdruk kunnen de dichtheden sterk variëren. De grootste dichtheden in Nederland worden aangetroffen in landbouwgebieden met een grote verscheidenheid aan geteelde gewassen, met in de naaste omgeving enkele graslandpercelen, bosjes, ruigten, brede bermen enz., waar de patrijs voldoende voedsel, dekking en rust kan vinden.

Landelijk gezien is hij de laatste jaren sterk achteruitgegaan ten gevolge van de moderne ontwikkelingen in de landbouw. Na warme zomers weet de stand zich als gevolg van een succesvol broedseizoen vaak tijdelijk enigszins te herstellen.

Er werden in 1987 29 territoria aangetroffen, min of meer verspreid over het gehele gebied, waarbij het wel opvallend is, dat akkerland inderdaad vrijwel steeds deel uitmaakt van de meeste territoria. Met 29 territoria op totaal 3200 ha kan er gesproken worden van een dichtheid van iets minder dan 1 territorium per 100 ha.
Lichten we het gebied rond het proefveldencomplex "De Born" eruit, dan komen hier 10 territoria op 300 ha voor, wat neerkomt op een dichtheid van 3,3 territoria per 100 ha. Deze dichtheid is des te opvallender indien men bedenkt, dat er op deze proefvelden een grote mate van verstoring plaatsvindt ten gevolge van het intensieve gebruik, veldcontrôles e.d.. In het open graslandgebied langs de Grift komt de patrijs maar mondjesmaat voor.

Vergelijken we de totale gegevens van 1987 met die van 1967-1970 dan lezen we in de AMN (1) dat er in een 9000 ha groot gebied in de zuidelijke Gelderse Vallei (inclusief het Binnenveld) 90 à 100 paar patrijzen voorkwamen. Dit komt neer op een dichtheid van net iets meer dan 1 territorium per 100 ha.

Terugkijkend op de resultaten van 1987 (minder dan 1 territorium per 100 ha) moet geconcludeerd worden dat de patrijs toch iets is achteruitgegaan vergeleken met 1967-1970.
Vergeleken met de landelijke trend van de laatste jaren, nl. een sterke achteruitgang, is het een positief gegeven, dat de patrijs zich hier toch enigszins weet te handhaven.

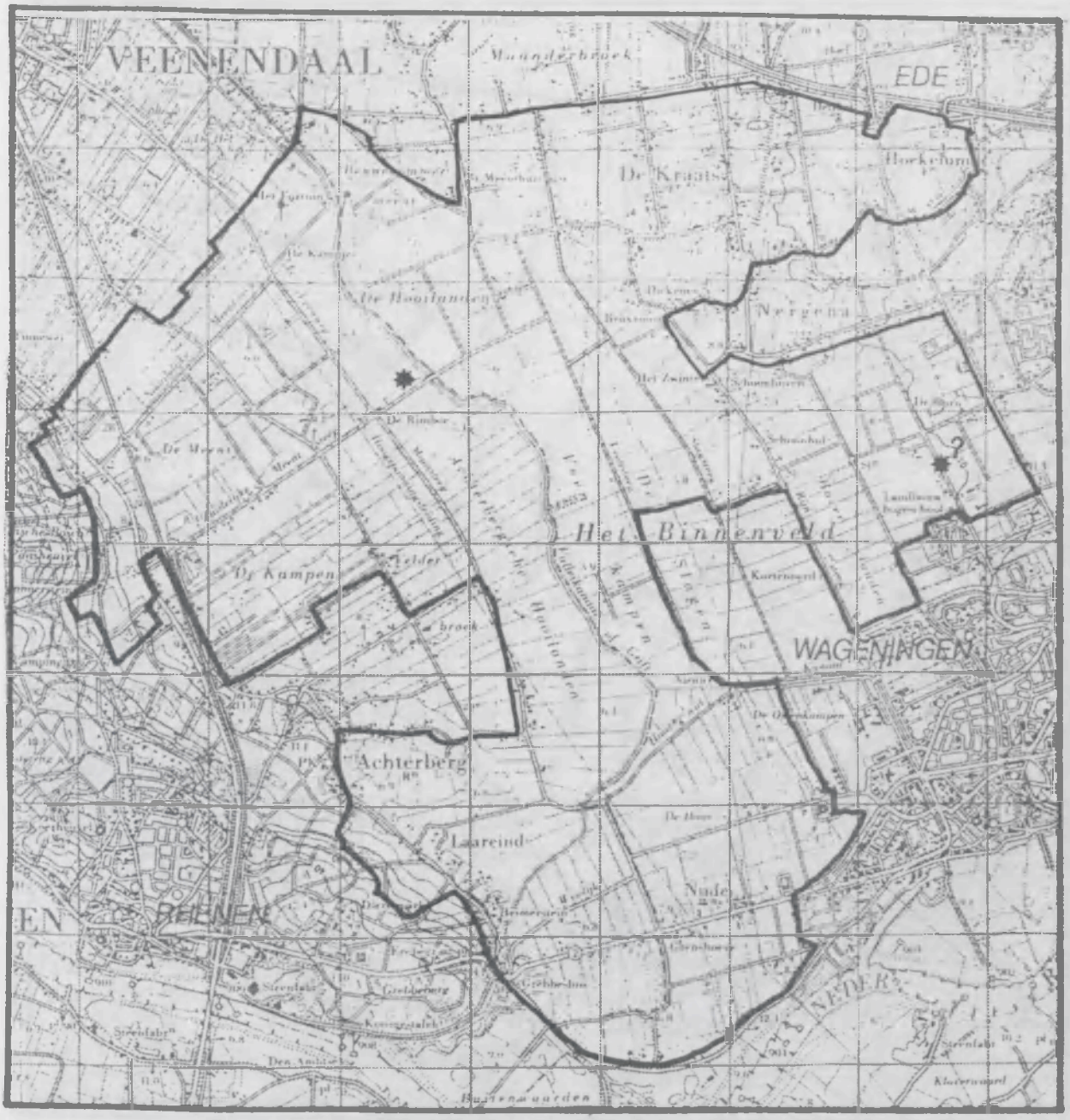

KWARTEL (Coturnix coturnix) 1 territorium

Het aantal kwartels dat jaarlijks in Nederland broedt, schommelt nogal en lijkt sterk afhankelijk van de stand en de condities in de rest van Europa. Ook de omstandigheden in de trek- en overwinteringsgebieden, b.v. de jachtdruk, spelen een belangrijke rol.
De kwartel is oorspronkelijk een broedvogel van grasvlaktes en steppen en een warmte en droogte minnende soort. In Nederland komt hij vooral voor in allerlei kruidenrijke vegetaties, zoals braakliggend terrein, structuurrijke heiden, hooiland, niet te nat weiland en bouwland (vooral vlas, graan, bieten, klaver) (2). De belangrijkste voorwaarde aan het biotoop is het extensief gebruik van de grond. Zo wordt vochtig, extensief gebruikt gras- en bouwland geprefereerd boven drogere intensief beheerde terreinen.

Wat betreft ons gebied: door Van Pelt Lechner wordt voor 1907 voor de omgeving van Wageningen een "zèèr sterke afname" gerapporteerd (5). Voor de periode 1947-1960 worden enkele schaarse waarnemingen van roepende mannetjes in het Binnenveld vermeld (4). In het invasiejaar 1964 werden o.a. bij Veenendaal 2 en bij Wageningen 3 roepende mannetjes gehoord (1). De verspreidingskaart van de AMN (1) geeft voor 1970 een drietal vrijwel zekere broedgevallen aan. A. Vink meldde in 1986 5 roepende mannetjes in de Achterbergsche Hooilanden.

Het in 1987 gevonden territorium ligt in het inderdaad nog wat extensief beheerde grasland langs de Grift tegenover de Bennekomse Hooilanden. Van 25 mei tot in de eerste helft van juni werd hier regelmatig een roepend mannetje gehoord.
Na het afsluiten van de inventarisatie zijn aanwijzingen verkregen voor een tweede territorium in het akkergebied bij de Born.

FAZANT (Phasianus colchicus) 6 territoria

De fazant heeft een voorkeur voor kleinschalige, vochtige landbouwgebieden met een afwisseling van akker- en weiland, houtwallen en sloten. Naast voldoende voedsel en dekking moet er water in de buurt zijn. Het is een van oorsprong uit Azië afkomstige vogel, die hier vooral voor jachtdoeleinden is uitgezet. Het uitzetten gebeurt helaas nog steeds op veel plaatsen, waardoor het verspreidingsbeeld sterk beïnvloed wordt. Waar uitzetacties achterwege blijven, ontpopt de fazant zich als een schuwe vogel, die zich in zeer lage dichtheden weet te handhaven.

In het geïnventariseerde gebied komt de fazant maar op enkele plaatsen voor. Er werden slechts 6 territoria vastgesteld. De grootste concentratie werd gevonden in de omgeving van de Weidijk/Nude (4 territoria). Het voorkomen hangt hier waarschijnlijk nauw samen met uitzetacties ten behoeve van de jacht. De overige 2 territoria werden aangetroffen in de Bennekomse Bovenbuurt en in het natuurreservaat de Bennekomse Meent.
Met name het laatstgenoemde territorium kan aangemerkt worden als een "natuurlijk" voorkomen, d.w.z. kennelijk weet de fazant zich hier te handhaven zonder geruggesteund te worden door uitzetacties of andere "hulp" van de mens.

WATERHOEN (Gallinula chloropus) 5 territoria

In gebieden waar water aanwezig is kan men zowel meerkoeten als waterhoentjes verwachten. Bij grotere wateroppervlakken overheerst in het algemeen de meerkoet maar in kleine plasjes, dichtgroeiende slootjes, vijvers, wielen, kleiputten, rietmoerassen, eendekooien e.d. is het waterhoen in zijn element. De ANB (2) karakteriseert het voorkeursbiotoop van het waterhoen kernachtig als een eutroof, kleinschalig, waterrijk gebied. De nesten worden in het algemeen in oevervegetaties gebouwd maar bij gebrek aan beter wordt ook wel eens in bomen langs de oever gebroed. Mogelijk bestaat er enige concurrentie tussen meerkoet en waterhoen. Erg groot is die niet want de twee soorten verschillen nogal in hun voorkeursnestplaats en -voedsel.

De AMN (1) geeft voor de zuidelijke Vallei een dichtheid van 0,5-0,9 paar per 100 ha voor de Grift-zone en van 0-0,5 paar per 100 ha voor het noordoostelijke deel. De resultaten van de nu uitgevoerde inventarisatie wijken niet sterk af. Vier van de vijf waterhoentjes zitten nog steeds aan de Grift, het vijfde territorium ligt bij de vijvers van een instituut aan de Mansholtlaan. Na drie koude winters valt het totale aantal waterhoentjes beslist niet tegen!

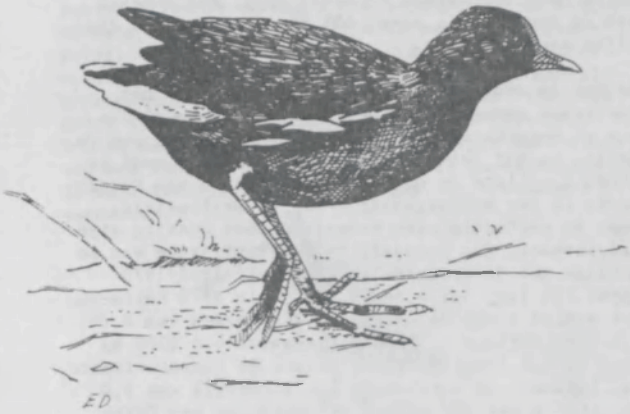

MEERKOET (Fulica atra) 25 territoria

De meerkoet is een algemene broedvogel van brede sloten, kanalen, fortgrachten, wielen, plassen, meren enz.. Soms wordt genoegen genomen met erg kleine wateroppervlakten. De dichtheid wordt sterk bepaald door het voedselaanbod, de aard van de oevervegetatie en de voor de nestbouw beschikbare oeverlengte. De nesten, die gemiddeld 7 à 8 eieren bevatten, zijn vaak in maart al te vinden. Regelmatig komt een tweede broedsel voor. Het voedsel van de meerkoet is zowel van plantaardige als dierlijke samenstelling.

In het in 1987 geïnventariseerde gebied is het voorkomen vanwege het ontbreken van brede sloten, min of meer beperkt tot de directe omgeving van de Grift. Op het verspreidingskaartje is dit mooi te zien. Opvallend is de hoge concentratie van territoria in het moerasgebiedje bij de Grebbesluis, waar de omstandigheden kennelijk zeer gunstig zijn (rivierklei, dus voedselrijk). Vergelijking van de huidige met de vroegere gegevens uit 1967-1970 (AMN) (1) laat het volgende zien: in 1970 herbergde het gebied langs de Grift nog dichtheden van 0,1-0,4 territoria per 100 ha. Uitgaande van 1200 ha open gebied langs de Grift levert de inventarisatie van 1987 met 25 territoria een dichtheid van 2,0 territoria per 100 ha op. Dit duidt op een forse toename, wat des te opmerkelijker is na 3 strenge winters in successie. Na een strenge winter zakt de meerkoetenstand namelijk vaak tijdelijk in. Hierbij moet men er wel rekening mee houden dat "onze meerkoeten" voor het merendeel in zuidelijker regionen overwinteren; de winterpopulatie in de Vallei bestaat voor een groot deel uit Baltische vogels. De oorzaken van de gesignaleerde toename, die overigens landelijk is, zijn al met al niet geheel duidelijk.

WATERSNIP (Gallinago gallinago) 1 territorium

Van oorsprong is de watersnip een broedvogel van oevergraslanden en open vennen, die zich in West-Europa en met name in Nederland tot een weidevogel ontwikkeld heeft.
Behalve in vochtige graslanden broedt hij in Nederland ook in moerassen, veengebieden en op vochtige heidevelden. Omdat hij vaak genoegen neemt met kleine stukjes geschikt biotoop wordt hij in Zuid- en Oost-Nederland ook wel in meer besloten landschappen aangetroffen, o.a. in beekdalen, kleine moerassen en vennen. De voorkeur gaat echter uit naar vochtig ruig grasland op veengrond. Het territorium wordt door een typische baltsvlucht afgebakend. Het nest ligt goed verscholen in een dichte graspol. De jongen verlaten het nest vrijwel direct na de geboorte onder begeleiding van één van beide ouders.
Als weidevogel wordt de watersnip tot de kritische soorten gerekend, d.w.z. hij stelt strenge eisen aan het biotoop en is niet goed bestand tegen de veranderingen daarin.

Evenals andere kritische weidevogelsoorten gaat hij hard achteruit als gevolg van ontwatering en landbouwintensivering.
In de zuidelijke Gelderse Vallei is deze achteruitgang ook overduidelijk gaande. In 1969 meldt de Avifauna van Wageningen (4) de watersnip nog als geregeld voorkomende broedvogel. Voor de jaren 1967-1970 meldt de AMN (1) voor het open gebied langs de Grift nog dichtheden van 1 tot 5,5 paar per 100 ha.

Tijdens de inventarisatie van 1987 werd er in het gehele gebied nog maar één enkel territorium vastgesteld, nl. in het reservaat de Bennekomse Meent. Voor de jaren 1951-1955 meldt de AMN (1) voor dit gebiedje van 14 ha nog 3 à 4 broedparen. De achteruitgang is dus ook duidelijk te merken in reservaten. Ook in het in 1987 niet geïnventariseerde reservaat De Hel bij Veenendaal zakte het aantal broedparen van gemiddeld 12 in de jaren 1959-1969 tot 2 à 4 broedparen in de jaren 1980-1984 (7). Indien deze tendens zich voortzet lijkt het helaas nog een kwestie van enkele jaren of de watersnip is in de zuidelijke Gelderse Vallei als broedvogel verdwenen.

SCHOLEKSTER (Haematopus ostralegus) 22 territoria

Oorspronkelijk is de scholekster een typische kustvogel die de laatste tientallen jaren zijn broedareaal steeds verder landinwaarts heeft uitgebreid en dientengevolge landelijk sterk in aantal is toegenomen. Het is een vogel met een sterk aanpassingsvermogen en wat betreft de nestplaatskeuze bepaald niet erg kieskeurig. Zo wordt de scholekster tegenwoordig b.v. in verschillende steden aangetroffen als broedvogel op met grind bedekte platte daken van gebouwen. Dit kan omdat jonge scholeksters niet hun eigen voedsel zoeken maar door hun ouders worden gevoerd. Er wordt in zo'n geval dan gefoerageerd op sportterreinen en grote gazons in de omgeving in de uren dat deze niet door mensen worden bezocht. In de natuurlijke situatie, nl. in de kustgebieden waar de scholekster zijn voedsel moet zoeken in de getijdenzone, moet ook vaak urenlang gewacht worden voordat het foerageergebied toegankelijk is (vanwege de getijdenbeweging).
De meeste legsels in het binnenland worden gevonden op zowel bouw- als graslanden. Vanzelfsprekend zijn ook hier de broedresultaten pover door de omstandigheden die gepaard gaan met de moderne agrarische bedrijfsvoering.
Scholeksters bereiken echter een zeer hoge gemiddelde leeftijd (soms ouder dan 30 jaar) en er hoeven dus maar weinig jongen vliegvlug te worden om de soort toch in staat te stellen zich te handhaven of in aantal toe te nemen.

In het geïnventariseerde gebied is de scholekster iets in aantal toegenomen. Vergelijking met de gegevens van de periode 1967-1970 (1) leert dat het gemiddeld aantal broedparen per 100 ha lager dan 0,5 lag, terwijl dit nu 0,7 bedraagt (uitgaande van 3200 ha).
Een blik op de verspreidingskaart van 1987 geeft weinig inzicht in de voorkeur van de scholekster. Ook hier wordt hij aangetroffen op zowel bouwland (proefveldencomplex De Born) als grasland.
Opvallend is dat de hoogste dichtheid te vinden is rond de Bennekomse Meent en Bennekomse Hooilanden, dat het centrale open middengebied (Achterbergsche Hooilanden, Veenkampen) maar mondjesmaat bedeeld is en dat een kleinschalig gebied als de Kampen geheel gemeden wordt.

GRUTTO (Limosa limosa) 16 territoria

De grutto is een van de meest karakteristieke weidevogels in Nederland. Hij broedt in vochtig grasland en zoekt zijn voedsel, bestaande uit wormen, met zijn snavel in de grond. De jongen houden zich vooral schuil in wat hoger grasland waar ze op insecten foerageren. Er gaan heel wat broedsels en jongen verloren doordat de boer steeds vroeger gaat slepen en maaien. Daarnaast is door ontwatering van grasland het voedselaanbod drastisch verminderd. Om deze redenen gaat het niet goed met de grutto in Nederland, ondanks diverse aanpassingen van de kant van de grutto, zoals broeden op akkerland, steeds vroeger beginnen met broeden enz.. Ook de zuidelijke Gelderse Vallei biedt een somber beeld.

In 1907 werd door Van Pelt Lechner (5) gemeld dat de grutto in de buurt van Wageningen was toegenomen. In 1960 schrijft de Avifauna van Wageningen en omstreken (4) dat de grutto een geregelde broedvogel is in het Binnenveld en dat de verbetering van het grasland in de Gelderse Vallei niet tot achteruitgang heeft geleid. De AMN (1) geeft voor 1967-1970 voor het hele gebied een dichtheid van 1-5,5 paar per 100 ha op.

Hier zitten we in 1987 met in totaal 16 territoria op 3200 ha, dus 0,5 paar per 100 ha, vèr onder. De territoria bevonden zich grotendeels bij de Grift: vooral in de Bennekomse Meent, de Hooilanden en de Achterbergsche Hooilanden. In dit beperkte gebied is de dichtheid nog altijd aanzienlijk, b.v. voor de Bennekomse Meent en de Hooilanden samen ongeveer 7 paar per 100 ha. Daarnaast liggen er nog 2 territoria in het zuidelijke deel van het geïnventariseerde gebied, waarvan 1 in hetzelfde wat ruigere stukje waar ook 1 tureluur en 1 graspieper zich nog wisten te handhaven.
In hoeverre de territoria ook inderdaad met geslaagde broedgevallen overeenkomen, is niet bekend; waarschijnlijk ligt dit laatste aantal nog lager.

KIEVIT (Vanellus vanellus) 205 territoria

De kievit is een van de weinige weidevogels die zich in Nederland redelijk weet te handhaven. Dat komt doordat hij zijn biotoop aan externe veranderingen heeft weten aan te passen. Aanvankelijk broedde hij op schraal grasland waar het gras niet al te hoog komt. Juist die lage vegetatie is geschikt voor broedende kieviten en hun foeragerende jongen. Met de toename van de bemesting verdween dit type grasland; de kievit heeft daarop zijn broedbiotoop uitgebreid naar akkers met laat ingezaaide gewassen zoals mais, bij voorkeur in de buurt van grasland waar hij op kan foerageren.

Wat betreft ons gebied: de AMN (1) vermeldt dat rond 1945 de kievitenstand in de Gelderse Vallei sterk achteruit is gegaan als gevolg van bemesting en ontwatering. Door het aanpassingsvermogen van de kievit is deze achteruitgang maar tijdelijk geweest en voor de jaren 1969-1970 worden dichtheden van 1-5,5 en 10,6-25,5 paar per 100 ha opgegeven, waarbij de grootste dichtheid voor het gebied langs de Grift werd vastgesteld. In 1967 vermeldde ook het echtpaar De Vries (16) voor het Wageningse Binnenveld voor de periode 1951-1966 een gestage toename vanaf een nogal matig beginniveau. In hun artikel geven zij zowel akker- als grasland als broedgebied op. Zij wijzen er daarbij op, dat in de Gelderse Vallei in het algemeen niet vóór juni gemaaid wordt! Dat is nu aanzienlijk vroeger (mei). In een artikel uit 1975 (15) wordt de steeds toenemende voorkeur van kieviten voor broeden op bouwland beschreven.

De in 1987 in het gebied gevonden aantallen kieviten komen overeen met een gemiddelde dichtheid van ongeveer 6 territoria per 100 ha. De hoeveelheid stippen op de kaart schetst echter een te rooskleurig beeld. Deze territoria hoeven nl. niet overeen te komen met geslaagde broedgevallen. Verplaatsing van territoria als gevolg van slepen op het grasland en vroeg maaien, waardoor legsels en jonge vogels verloren gaan (wat veelvuldig voorkomt!), kan een onjuist beeld veroorzaken. Verder bestaat er altijd gevaar voor dubbeltellingen doordat broedplaats en foerageerplaats kunnen verschillen. Van de gevonden territoria ligt ongeveer 30% in akker- en maisland, 70% in grasland. De beste kievitgebieden zijn de Bennekomse Hooilanden (met een dichtheid van ongeveer 25 territoria per 100 ha) en de omgeving van de Grift, vooral de Achterbergsche Hooilanden. Ook de Meent, ten zuidoosten van Veenendaal en de akkercomplexen tussen Dijkgraaf en Bornsesteeg herbergen nogal wat paren, evenals de Kraats en naaste omgeving.

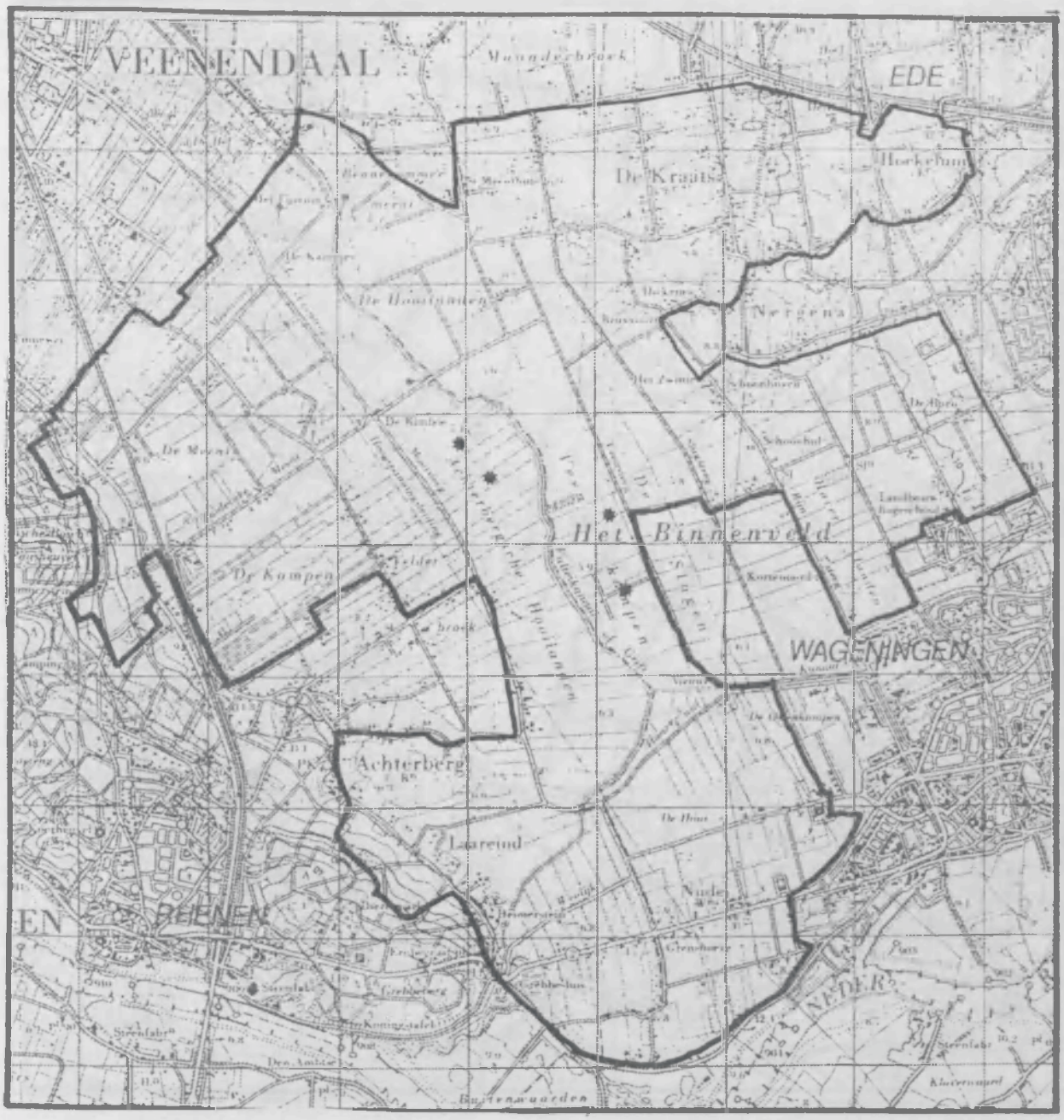

WULP (Numenius arquata) 4 territoria

De wulp betrekt als broedbiotoop in de eerste plaats grotere heidevelden. Door ontginningen en bebossingen is het oorspronkelijke heideareaal echter sterk ingekrompen, waardoor hij wordt teruggedrongen naar allerlei kleine en verspreidliggende heideterreintjes. Ook de sterk toegenomen recreatie op heideterreinen is van negatieve invloed op het broedsucces van de wulp. Naast heidevelden heeft de wulp ook duinen en laagveen als broedgebied. Vaak verhuizen de wulpen, na het uitkomen van de eieren, vanuit de natuurgebieden (heide, duinen, veenmosrietland) naar de omliggende cultuurgraslanden om daar vanwege de grotere voedselrijkdom hun jongen groot te brengen.
Ze zijn er dank zij voldoende aanpassingsvermogen nu zelfs toe overgegaan om op intensieve cultuurgraslanden te gaan broeden. In eerste instantie bleven ze na ontginning van de heidevelden vaak hun oude broedplaatsen trouw, maar ook in gebieden waar voordien wulpen als broedvogel ontbraken worden zij tegenwoordig broedend aangetroffen, o.a. langs de grote rivieren (de Lijmers, Wapenveld, Grave). Hiervan wordt melding gemaakt door L.M.J. van den Bergh in een artikel in het tijdschrift Vogels (11).

Ook het Wageningse Binnenveld wordt in dit artikel als nieuw broedgebied sinds 1982 vermeld. Op zich is dit een verheugende ontwikkeling; eindelijk een lichtpuntje in de duisternis van de deprimerende verhalen over de teloorgang van het Binnenveld.

In 1987 werden bij de inventarisatie inderdaad 4 territoria vastgesteld, nl. 2 in de omgeving van de Veenkampen en 2 in de Achterbergsche Hooilanden. Is de wulp nu inderdaad een nieuwkomer in de zuidelijke Gelderse Vallei? In de Avifauna van Wageningen e.o. (4) meldt B.J. Hoogers dat de wulp hier in 1960 niet broedend voorkomt. Ook de AMN meldt voor 1968-1970 dat de wulp hier niet broedt (1) maar geeft zonder bronvermelding wel enkele voormalige broedplaatsen langs de Grift aan. Graven we tenslotte nog wat dieper in de historie, dan meldt A.A. van Pelt Lechner in 1907 (5): "Een enkel paar broedt in de Gelderse Vallei bij Wageningen"! De in 1987 gevonden territoria aan weerszijden van de Grift duiden dus eigenlijk op een herovering van verloren gegaan broedgebied.

Toch wil dit niet zeggen, dat het de wulp hier nu voor de wind gaat. Om te ontsnappen aan de moderne agrarische bedrijfsvoering kan hij alleen maar overleven door uiterst uitgekiend te werk te gaan bij de keuze van de nestplaats, b.v. door langs slootranden te gaan broeden achter de afrastering. Ook dan is hij nog niet veilig, zoals in de Veenkampen, waar het mechanisch schonen van een bermsloot in mei tot de nodige verstoring leidde.

TURELUUR (Tringa totanus) 12 territoria

In praktisch heel Nederland komt de tureluur op de daarvoor geschikte plaatsen als broedvogel voor maar het zwaartepunt ligt wel in Friesland en de kustgebieden. Hij broedt vooral in kwelderbiotopen, daarnaast ook in vochtige, wat bultige weilanden. De soort is nogal gevoelig voor veranderingen in zijn biotoop: landbouwkundige verbeteringen en met name ontwatering hebben de stand flink doen dalen.

De achteruitgang van de tureluur in ons gebied is groot. In het gebied tussen Ede, Veenendaal, Rhenen en Wageningen zaten volgens de AMN (1) in 1949 ± 60 paar, in 1968-1970 nog ± 40 paar en nu dus nog 12 paar. Van die 12 paar zit 1 paar in de Bennekomse Meent, 6 paar in de Bennekomse Hooilanden (vanouds een goed gebied voor tureluurs (14)) en 4 paar in het stuk pal ten zuiden ervan aan weerszijden van de Grift (Veenkampen en Achterbergsche Hooilanden). Eén paar heeft stand weten te houden in het gebied tussen Haarwal en Haarweg. Het is duidelijk dat de tureluur zich nog slechts in de wat vochtiger, minder intensief beheerde graslanden weet te handhaven. Kennelijk is de rest van het gebied niet meer aantrekkelijk, als gevolg van intensivering van het graslandbeheer, hoge veebezetting, vroeg maaien en met name ontwatering (10). Ook is de grasmat veel egaler geworden; pollen zijn uit de graslanden verdwenen en daarmee de aantrekkelijkheid als broedplaats.

HOLENDUIF (Columba oenas) 9 territoria

De holenduif, zijn naam zegt het al, is voor het nestelen afhankelijk van holten. Niet alleen holle bomen en knotwilgen worden gebruikt, maar ook eendenkorven, konijneholen, dakholten, houtstapels en oude kraaienesten komen in aanmerking. Ook van nestkasten - hoewel meestal speciaal voor bosuilen of torenvalken bestemd - wordt gretig gebruik gemaakt.
Het open middengebied van de zuidelijke Gelderse Vallei heeft maar weinig van bovengenoemde ingrediënten ter beschikking. In de kleinschaliger randgebieden zijn echter op het eerste gezicht voldoende nestmogelijkheden aanwezig.

Het is teleurstellend dat er in 1987 slechts 9 territoria van de holenduif gevonden werden, terwijl deze vanwege zijn roep en gedrag gemakkelijk te inventariseren soort niet gauw over het hoofd gezien kan worden.
Vergelijken we de dichtheden die de AMN (1) opgeeft met de in 1987 gevonden resultaten dan moet er geconcludeerd worden dat er een sterke achteruitgang heeft plaatsgevonden. In 1967-'70 was er nl. in het ongeveer 1200 ha grote open middengebied langs de Grift nog een dichtheid van 0,1-0,4 paren per 100 ha. In 1987 werd de holenduif hier niet meer aangetroffen. In de randgebieden werden in 1967-'70 nog dichtheden van 0,5-5,5 territoria per 100 ha aangetroffen. Uitgaande van een oppervlakte van 2000 ha komt dit in 1987, met in totaal 9 territoria, neer op een dichtheid van ruim 0,4 territoria per 100 ha. Ook hier worden de dichtheden van 1967-1970 dus niet meer gehaald.

Merkwaardig genoeg zijn de gevonden magere resultaten duidelijk in tegenspraak met de landelijke trend van een vooruitgang van de holenduif (3). Verlies van nestgelegenheid door het verdwijnen van hoogstamboomgaarden en knotwilgen speelt hier mogelijk een rol.

HOUTDUIF (Columba palumbus) 133 territoria

Als de meest algemeen in Nederland in 't wild voorkomende duivensoort is de houtduif niet kieskeurig wat betreft zijn biotoop. Dit bestaat uit bossen en parkachtige landschappen, maar ook uit polderland, voor zover hier enige boomgroei aanwezig is. Ook in steden en dorpen is de houtduif een algemene broedvogel. Het wat slordige takkennest wordt in bomen en struiken gebouwd. Maar ook wordt wel in dichte klimopbegroeiing en op of in gebouwen genesteld. In enkele gevallen wordt zelfs op de grond gebroed.

Het is niet verwonderlijk dat de houtduif ook in het geïnventariseerde gebied algemeen voorkomt. Vanzelfsprekend is hij het meest algemeen in de kleinschaliger randgebieden (met volop nestgelegenheid in bomen en volop voedsel op maisakkers en graslanden) en het minst algemeen in het open middengebied waar weinig nestgelegenheid voorhanden is.

Hij heeft zich in het open middengebied langs de Grift niet op het niveau van de jaren 1967-1970 (1) kunnen handhaven. Met slechts 10 vastgestelde territoria op een oppervlakte van 1200 ha (= 0,8 terr. per 100 ha) viel de dichtheid terug van de categorie 1,0-5,5 naar de categorie 0,5-0,9 territoria per 100 ha. Vermoedelijk speelt gebrek aan nestgelegenheid hier een rol o.a. door het verdwijnen van meidoornhagen.

Met 123 territoria in het resterende gebied van 2000 ha (meer bomen en struiken!) wist de houtduif zich met ruim 6 territoria per 100 ha wel te handhaven in de categorie 5,6-10,5 terr. per 100 ha, die voor 1967-1970 werd opgegeven (1).

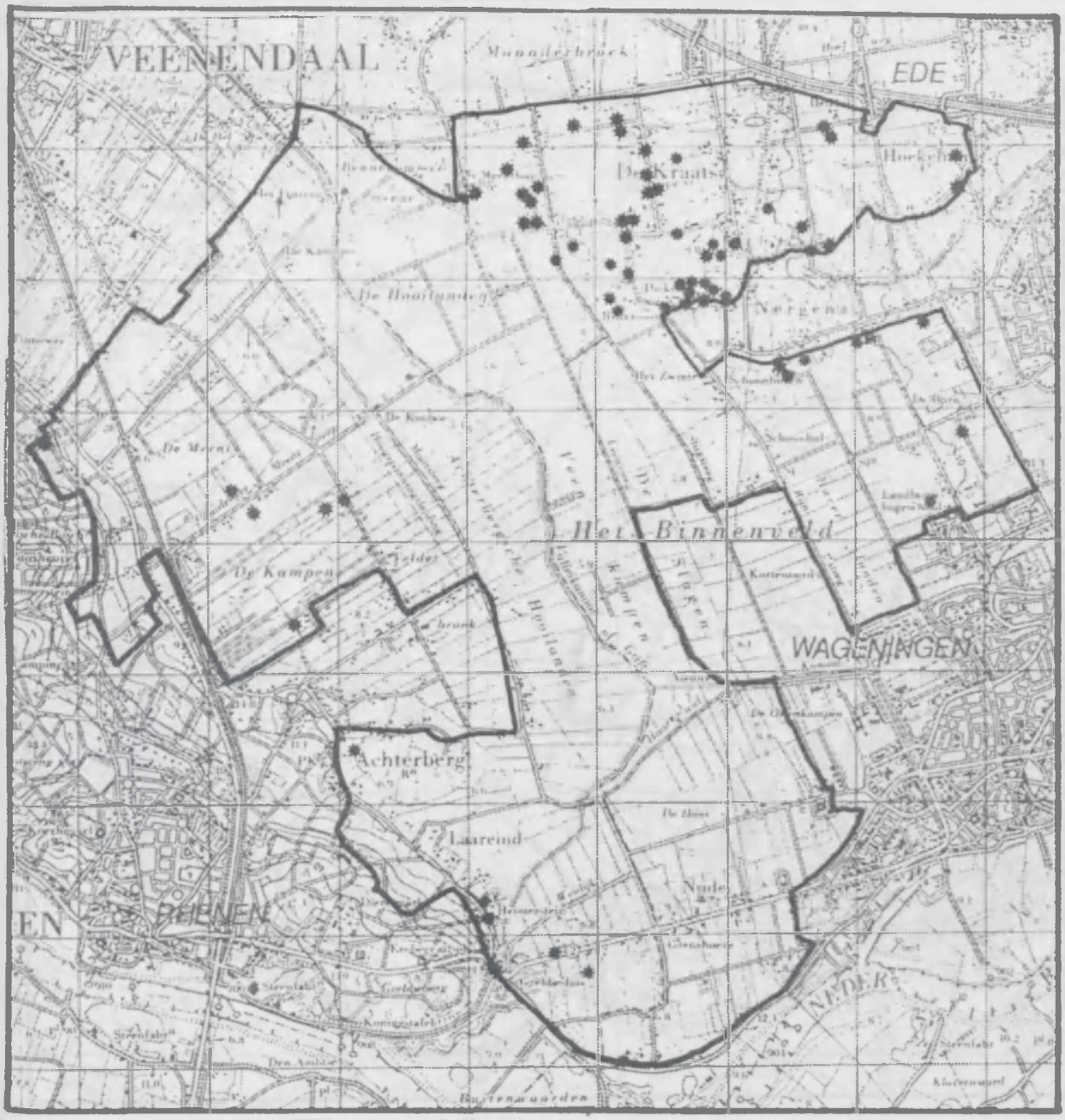

TURKSE TORTEL (Streptopelia decaocto)
70 territoria

De Turkse tortel is de hoofdpersoon van een regelrecht succesverhaal: zijn opmars vanuit Zuidoost-Europa is uitermate snel en geslaagd verlopen. Duitsland werd in 1943 bereikt, Nederland in 1947, Denemarken in 1948, enz.. De toename in ons land is explosief geweest; volgens de SOVON-atlas (3) neemt de stand op het ogenblik nog steeds iets toe. Hij nestelt in allerlei bomen en struikgewas, langs wegen, in tuinen, parken, bosranden enz.. In grote aaneengesloten boscomplexen komt hij veel minder voor. De Turkse tortel is een cultuurvolger: hij broedt graag in de omgeving van menselijke behuizing. Vooral boerenbedrijven waar veel gevoerd wordt, zoals pluimveebedrijven, vallen bij hem in de smaak.

De eerste melding voor het Binnenveld is volgens de Avifauna van Wageningen en omstreken (4) 21 april 1951. Sinds 1960 is hij een geregelde broedvogel rond Wageningen. Op het verspreidingskaartje in de AMN (1) voor 1967-1970 is, afgezien van de strook rond de Grift waar de soort niet broedt, een dichtheid van 1-5,5 paar per 100 ha aangegeven, met enige plaatselijke uitschieters in het zuiden van het gebied. Dat verschilt niet veel van de nu gevonden aantallen.

De SOVON-atlas (3) legt een verband tussen de menselijke bevolkingsdichtheid en de dichtheid aan Turkse tortels in Nederland. Dit verband lijkt ook binnen ons gebied te bestaan. De grootste dichtheid aan Turkse tortels ligt in de Kraats, een gebied met veel bedrijven waaronder enige flinke legbatterijen, en met nogal wat maisakkers. In het dun bebouwde middengedeelte is de Turkse tortel als broedvogel geheel afwezig.

TORTELDUIF (Streptopelia turtur) 3 territoria

Van de tortelduif wordt in de AMN (1) gezegd dat hij broedt in gebieden waar een relatief grote variatie is van open ruimte, bossen, bosjes, houtwallen, parkbos e.d.. In open weidegebieden komt hij weinig of niet voor. De tortelduif is rond 1970 een "vrij talrijke" broedvogel in het door ons geïnventariseerde gebied: op de kaart in de AMN wordt een dichtheid van 1,0-5,5 paar per 100 ha aangegeven, met uitzondering van het gebied rond de Grift waarvoor een dichtheid van < 0,1-0,4 paar per 100 ha geldt.

De ANB (2) uit 1978 geeft voor heel Nederland 25 000-35 000 paren op, de SOVON-atlas (3) uit 1987 35 000-50 000 paar. Bezien we het door ons gevonden resultaat dan is de achteruitgang voor de zuidelijke Vallei aanzienlijk. De reden zou kunnen zijn dat er paren gemist zijn. Dit lijkt niet onmogelijk want de tortelduif heeft een bescheiden geluid en een lage trefkans. Ook arriveert hij vanaf eind april tot eind mei. Het vereiste broedbiotoop lijkt nog steeds voldoende aanwezig. Mogelijk is het voedselaanbod te sterk afgenomen; de tortelduif voedt zich namelijk met zaden, o.a. van allerlei onkruiden, en foerageerde vroeger ook wel "op graanstoppelvelden en dorsplaatsen bij de akkers". Dit aanbod is in ons gebied sterk afgenomen door modernere landbouw en de verbouw van mais. Als de mais rijp is, is de tortelduif al weer bijna vertrokken naar tropisch Afrika.

De SOVON-atlas (3) vermeldt landelijk een geringe toename maar voor de Gelderse Vallei een achteruitgang, zonder commentaar. Rob Bijlsma vermeldt in een artikel in het Vogeljaar (9) een teruggang in de Sijsselt. De daar afgedrukte kaart laat voor de zuidelijke Gelderse Vallei voor 1976 dichtheden van 0-1 paar per 100 ha zien. Ook op het aangrenzende landgoed Hoekelum is de tortelduif geleidelijk achteruitgegaan en in 1987 weggebleven (12). Ook in de Hel is deze soort sterk achteruitgegaan en in 1987 ontbrak hij daar geheel (mededeling A. Vink). Van de drie territoria ligt er één in de Kampen, een gebied rijk aan kleine bosjes, terwijl er twee in het noordoostelijke deel liggen waar nog altijd vrij veel houtwallen, singels e.d. te vinden zijn.

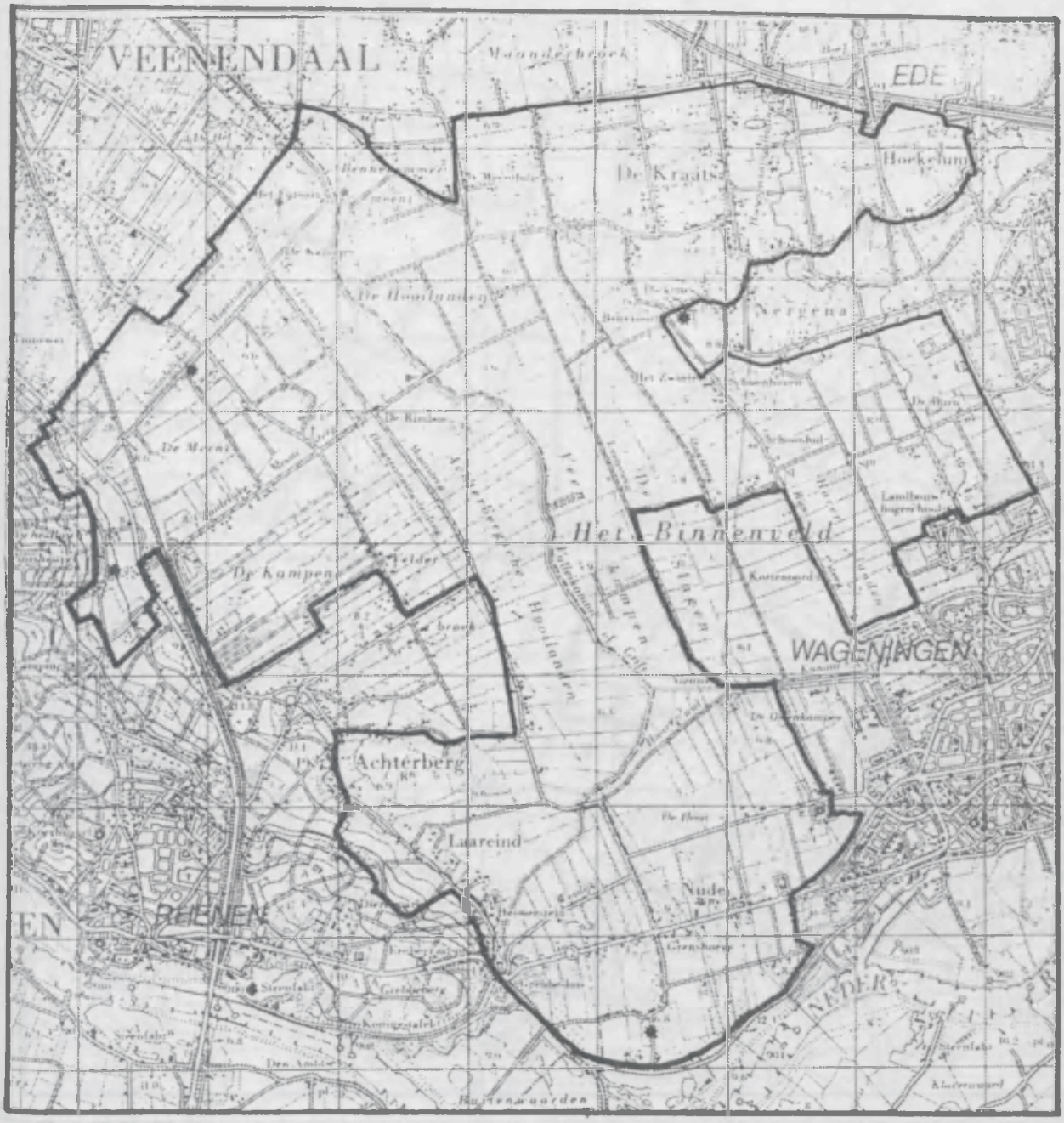

KOEKOEK (Cuculus canorus) 4 territoria

De koekoek is de enige Nederlandse vogel die zijn jongen groot laat brengen door pleegouders, zgn. waardvogels. De koekoekseieren worden in de nesten van tal van soorten gelegd. Eén vrouwtjeskoekoek legt haar eieren vrijwel uitsluitend in de nesten van slechts één soort. Vaak is dat de soort die haar zelf heeft uitgebroed. Koekoekseieren lijken sterk op die van de waardvogels, zij het dat ze groter zijn. In Nederland wordt vooral geparasiteerd op soorten als kleine karekiet, rietzanger, bosrietzanger, rietgors, graspieper en heggemus.

De laatste soort is vooral waardvogel in de meer beboste streken, de graspieper in het polderland en de overige soorten in moerasgebieden.
Het voorkomen van de koekoek is o.a. in sterke mate afhankelijk van de "waardvogelpopulatie", waardoor trouwens ook de grootte van het territorium bepaald wordt. Het is duidelijk dat de populatie van b.v. een soort als de graspieper (zie elders in dit rapport) in het open gebied langs de Grift niet voldoende groot meer is om een op graspiepers parasiterend koekoekswijfje "gastvrijheid" te kunnen bieden.

De koekoek is in het geïnventariseerde gebied duidelijk aangewezen op de kleinschaliger randgebieden die voldoende waardvogels voorhanden hebben, b.v. heggemussen.

De 4 territoria van de koekoek zijn dan ook in de Kampen, Nude en de Kraats aangetroffen. Er heeft vergeleken met 1967-1970 een lichte achteruitgang plaatsgevonden. Het aantal "broedparen" per 100 ha schommelt weliswaar in het grootste deel van het geïnventariseerde gebied zowel toèn als nù tussen 0,1 en 0,4, maar in de omgeving van de Kraats/ Bennekomse Bovenbuurt is de koekoek van de categorie 0,5-0,9 (1967-1970) naar de categorie 0,1-0,4 territoria per 100 ha (1987) verhuisd.

STEENUIL (Athene noctua) 15 territoria

De steenuil is een karakteristieke broedvogel van coulissenlandschappen met veel houtwallen, knotwilgen, hoogstamboomgaarden en verspreid staande boerderijen met erfbeplanting. Steenuilen zijn sterk aan hun territorium gebonden. Het nest bevindt zich in een holte in bomen, in gebouwen, houtstapels enz.. Hij is veel minder nachtvogel dan de andere uilensoorten. Vaak zit hij overdag te zonnen. Ook wordt er wel overdag gejaagd. Het voedsel is gevarieerd. Veldmuizen en regenwormen vormen het hoofdmenu, maar ook insekten, kleine vogels, jonge spreeuwen en jonge konijnen komen op de menulijst voor. In strenge winters met weinig voedselaanbod komen veel steenuilen om en er zijn weer enkele gunstige jaren nodig om de stand weer op het oude peil te brengen. De stand kan dus sterk schommelen.

De steenuil kwam reeds in het begin van deze eeuw in de omgeving van Wageningen voor. A.A. van Pelt Lechner noemt de stand hier in 1907 "stationair" (5). De AMN (1) meldt voor de jaren 1967-1970 een sterke achteruitgang van de steenuil in de Gelderse Vallei door het gecombineerde effect van de zeer strenge winter van 1962-1963 en het biotoopverlies door het verdwijnen van knotwilgen, oude hoogstamboomgaarden, diepe ontwateringen, insekticidengebruik en intensivering van de landbouw. Er wordt o.a. melding gemaakt van de "decimering van een eertijds bloeiend steenuilenbestand" en "nesten met dode jongen". Dit laatste houdt ongetwijfeld verband met het toen nog onbeperkte gebruik van diverse gifstoffen, die tegenwoordig verboden zijn.

Voor het zuidelijke deel van de Vallei worden in 1971 maar 4 broedparen opgegeven. Het is niet geheel duidelijk op welke gegevens dit aantal gebaseerd is. Waarschijnlijk hield dit lage aantal verband met het hoogtepunt van de toenmalige gifgolf. Een heel wat rooskleuriger beeld komt naar voren uit de gedetailleerde territoriumkartering die in 1976 werd gehouden (13). Er werden toen in een gebied met min of meer overeenkomstige grenzen als die van 1987 maar liefst 35 territoria aangetroffen!

Bij de inventarisatie van 1987 werden 15 territoria aangetroffen. Omdat de meeste telgebieden niet met nachtbezoeken vereerd werden, lijkt het logisch dat de inventarisatie van 1987 niet het werkelijke aantal territoria heeft opgeleverd. Of de stand in 1987 na 3 strenge winters in successie net zo hoog is geweest als in 1976 kan worden betwijfeld. Toch schetst een resultaat van 15 territoria zonder nachtinventarisaties een rooskleurig beeld voor de toekomst van de steenuil in de zuidelijke Vallei.

RANSUIL (Asio otus) 1 territorium

De ransuil is een vogel van open landschap, afgewisseld met bos, bosjes, singels en houtwallen. Hij heeft voorkeur voor naaldhout boven loofhout om te nestelen en maakt daarbij gebruik van oude kraaien- en eksternesten.

De verspreidingskaart in de ANB (2) toont een egaal bestippeld Nederland. Het totale aantal broedparen wordt in de SOVON-atlas (3) 7000-10 000 paar geschat, waarmee hij toch nog iets meer voorkomt dan de bosuil (4000-5500 paar) en ongeveer even talrijk is (landelijk) als de steenuil (8000-12 000 paar). In ons gebied ligt de verhouding ransuil-steenuil duidelijk anders: tegen een aanzienlijk aantal steenuilterritoria (15) staat slechts 1 ransuil.

In de AMN (1) wordt voor het gebied tussen Ede, Veenendaal, Rhenen en Wageningen geen broedgeval aangegeven (1968-1970). Sindsdien is het broeden van ransuilen in de Hel en de Blauwe Hel bij Veenendaal vastgesteld in de periode 1976-1984, steeds met 1-2 paar (7). Alle bronnen zijn het er over eens dat de ransuil een lastig te inventariseren soort is. Het is dus mogelijk dat het aantal aanwezige ransuilparen hoger is dan nu is gevonden, vooral ook omdat de nachtvogels lang niet in alle telgebieden zijn geïnventariseerd. Het gevonden territorium lag in de Kampen, een gebied met vrij veel kleine boselementen waaronder ook enig naaldhout. Aan ekster- en kraaienesten is in de omgeving beslist geen gebrek.

KERKUIL (Tyto alba) 2 territoria

De kerkuil is een vogel die karakteristiek is voor kleinschalige cultuurgronden met veel landschapselementen als heggen en houtwallen. Het is een uitgesproken nachtvogel, die leeft van muizen en kleine vogels (o.a. huismussen).
Het nest bevindt zich op zolders en andere donkere plekken in boerderijen, kerken, kastelen en andere gebouwen. Er wordt graag gebruik gemaakt van nestkasten.

Het aantal broedparen kan sterk schommelen onder invloed van de hoeveelheid veldmuizen en het optreden van strenge winters. In het laatste geval kan er grote sterfte optreden. Dit is echter niet de enige oorzaak van de sterke achteruitgang die de laatste jaren landelijk heeft plaatsgevonden. De modernisering van het boerenbedrijf en de afbraak van het kleinschalige cultuurlandschap (o.a. ruilverkavelingen) waardoor het prooiaanbod sterk is verminderd, hebben hun tol geëist. Verder hebben in de landbouw gebruikte gifstoffen, de afname van nestgelegenheid (door het dichtstoppen van vlieggaten) en het toenemende autoverkeer (verkeersslachtoffers!) bijgedragen tot de achteruitgang.

Vergelijking met de gegevens van de AMN (1) voor 1967-1970 leert ons dat in die tijd 1 à 2 paren in de zuidelijke Gelderse Vallei voorkwamen. Verder wordt in de AMN nog melding gemaakt van een tweetal waarschijnlijke broedplaatsen van de periode vóór 1967.

In het in 1987 geïnventariseerde gebied komt de kerkuil met 2 broedparen voor. Eén van de broedparen heeft met succes 3 jongen grootgebracht. Het is duidelijk dat het de kerkuil niet echt voor de wind gaat. Reden genoeg om voorzichtig te zijn met de laatste paren! De broedplaatsen zijn daarom niet op de kaart aangegeven.

GROTE BONTE SPECHT (Dendrocopus major)
6 territoria

Bijna overal waar bossen, bosjes of wat oudere bomen zijn komt de grote bonte specht voor. Hij heeft bomen met dode takken nodig om op te kunnen roffelen, hoewel sommige grote bonte spechten dat ook al op TV-antennes doen (waarneming op het landgoed Hoekelum). Belangrijk is echter ook dat hij een geschikte nestboom vindt waarin het hol kan worden uitgehakt.

Het is niet verwonderlijk dat ook in het zuidelijke Valleigebied territoria zijn aangetroffen. In totaal zijn 6 territoria gevonden. Dit aantal stemt overeen met de dichtheid die de AMN (1) voor 1967-1970 aangeeft: 0,1-0,5 paar per 100 ha. Vier van de territoria werden in het vrij boom- en bosrijke westelijke deel aangetroffen, twee in het oostelijke deel, dat nog vrij rijk is aan singels e.a. landschapselementen. In het open middengedeelte werden - uiteraard - geen grote bonte spechten gevonden.

VELDLEEUWERIK (Alauda arvensis) 31 territoria

De veldleeuwerik broedt als vogel van open landschappen (in volgorde van belangrijkheid) vooral in graslanden, heidevelden, akkers, ruderale terreinen, uiterwaarden enz.. Kleinschalige landschappen met veel bebouwing, houtwallen, geboomte, afrasteringen en een wisselend grondgebruik herbergen weinig of geen veldleeuweriken. In Nederland wordt hij vanwege zijn uitgesproken voorkeur voor open gebieden en het veelvuldig voorkomen in vochtige graslanden tot de karakteristieke "weidevogels" gerekend. De bodemvochtigheid lijkt echter op zich geen voorwaarde, omdat de veldleeuwerik ook veelvuldig blijkt te broeden op droge heideterreinen! Zodra ontwatering van graslandgebieden gepaard gaat met bodemverbetering en intensiever gebruik, neemt de veldleeuwerik zienderogen in aantal af.

De SOVON-atlas van de Nederlandse Vogels (1987) (3) schrijft hierover: "De populatie in graslandgebieden staat er verre van rooskleurig voor". Het steeds vaker broeden op akkerland lijkt een reaktie te zijn op de steeds verder gaande nivellering van het graslandareaal.

In dit licht bezien zijn de resultaten van onze broedvogelinventarisatie geheel overeenkomstig de landelijke tendens. Van de 31 geconstateerde broedparen nestelden er 19 in het open grasland aan weerszijden van de Grift. Uitgaand van een oppervlakte van 1200 ha open graslandgebied, komt dit neer op een dichtheid van 1,5 paren per 100 ha. In de periode 1967-1970 werd dit gebied in de AMN (1) nog gerangschikt in de categorie 10,6 tot 25,5 paren per 100 ha. Er is dus sprake van een sterke achteruitgang.

De grootste dichtheden in het graslandbiotoop worden aangetroffen in de Bennekomse Hooilanden, waar naar de huidige landbouwkundige maatstaven nog vochtig en extensief grasland te vinden is. De wat zuidelijker gelegen Achterbergsche Hooilanden herbergen maar enkele territoria.
Het proefveldencomplex De Born (± 100 ha, voornamelijk akkerbouw) springt er sterk uit met maar liefst 12 broedparen. Hier is dus sprake van verlegging van de broedactiviteiten naar daarvoor geschikt akkerland.
Op maisakkers komen geen veldleeuweriken tot broeden, omdat deze ongeschikt zijn. Dit is naast de aanwezigheid van veel bebouwing en beplanting mede een oorzaak van het ontbreken in de omgeving van de Kraats, de Kampen en Achterberg. In de periode 1967-1970 AMN (1) telden deze gebieden nog altijd een dichtheid van 5,6-10,5 paar per 100 ha. Nu zijn ze daar echter ook op het grasland geheel verdwenen.

BOERENZWALUW (Hirundo rustica) 105 territoria

In Nederland is de boerenzwaluw een typische cultuurvolger, die voor broedgelegenheid geheel afhankelijk is van bouwwerken zoals boerderijen, schuren, loodsen, bruggen enz.. Het landelijk gebied heeft daarbij de voorkeur. Op veel plaatsen is het dan ook nog steeds een algemene broedvogel. Wegens dat algemene voorkomen is het bij een soort als de boerenzwaluw moeilijk vast te stellen of er een achteruitgang vergeleken met vroeger heeft plaatsgevonden.

Merkwaardig genoeg wordt in 1907 (5) gesproken van de achteruitgang van de boerenzwaluw in de omgeving van Wageningen door het verloren gaan van broedgelegenheid, met name door het verdwijnen van tabaksschuren en schaapskooien. De eenvoudige bedrijfsvoering van vroeger was echter in vele opzichten gunstiger dan de moderne. De variatie in insektenaanbod was waarschijnlijk groter en de bedrijfsgebouwen stonden meer open dan tegenwoordig het geval is. De boerenzwaluw nestelt nl. bij voorkeur binnen in gebouwen en slechts bij uitzondering tegen gevels of onder daken.

In de periode 1967-1970 (1) werden in de zuidelijke Gelderse Vallei dichtheden aangetroffen die neerkomen op een gemiddelde van 10,6-25,5 paren per 100 ha.

In 1987 kan de boerenzwaluw met 105 geconstateerde broedparen toch wel minder algemeen genoemd worden dan in bovengenoemde periode, hoewel lang niet alle boerderijen en bedrijfsgebouwen op aanwezigheid van nesten gecontroleerd werden. Waarschijnlijk zal een deel van de broedvogels hierdoor gemist zijn bij de inventarisatie. Het resultaat van 1987 komt neer op een dichtheid van ruim 5 broedparen per 100 ha (voor 2000 ha). Hierbij is het open gebied langs de Grift (1200 ha) waar zich weinig of geen bouwwerken bevinden, buiten beschouwing gelaten.
De omgeving van de Kraats en Achterberg springen er met het geconcentreerd broedvoorkomen sterk uit.

HUISZWALUW (Delichon urbica) 21 territoria

Evenals de boerenzwaluw is de huiszwaluw een typische cultuurvolger wat betreft de nestplaatskeuze. Hij is geheel afhankelijk van allerlei door de mens gecreëerde bouwwerken. Bij voorkeur wordt het nest gebouwd onder dakgoten, daklijsten en uitstekende randen, in het algemeen dus aan de buitenzijde van gebouwen. Dit in tegenstelling tot de boerenzwaluw die liever binnen gebouwen nestelt en dus via openstaande deuren of kapotte ramen in en uit moet vliegen. Het voorkomen van de huiszwaluw in Nederland is gekoppeld aan de wat vochtiger landschapstypen. In het zuidelijke deel van de Gelderse Vallei komen beide soorten zwaluwen naast elkaar voor.

Het resultaat van slechts 21 paar in 1987 valt tegen, zeker indien men dit vergelijkt met de dichtheden die uit de periode 1967-1970 (1) bekend zijn voor de directe omgeving van Wageningen, nl.: 10,6 tot 25,5 paren per 100 ha. Voor de rest van de zuidelijke Gelderse Vallei werden toen lagere dichtheden aangetroffen, nl. 1,0-5,5 paren per 100 ha. Hoewel opgemerkt dient te worden dat niet elk gebouw of boerderij onderzocht werd, is de huiszwaluw in de directe omgeving ten noorden en westen van Wageningen niet meer als broedvogel aangetroffen! Alleen in de omgeving van Achterberg en de Bennekomse Bovenbuurt werd hij nog broedend geconstateerd.

Gevreesd moet worden dat de huiszwaluw hier in overeenstemming met de landelijke tendens, sterk in aantal is achteruitgegaan. Zo vermeldt de SOVON-atlas (3) ook een flinke achteruitgang. In een aantal regelmatig getelde gebieden elders in Nederland verminderde de stand in de periode 1979-1985 met 41% ten opzichte van de periode 1973-1978.

Gegevens uit het Huiszwaluwennummer van het Vogeljaar (22) bevestigen dit beeld. Als oorzaken van de sterke achteruitgang kan men denken aan: 1) droogte en afname van het insektenaanbod door bespuitingen in de overwinteringsgebieden, 2) minder variatie in het insektenaanbod in Nederland, 3) vermindering van nestgelegenheid door renovatie en nieuwbouw.

GRASPIEPER (Anthus pratensis) 10 territoria

De graspieper is een soort die vooral in open terrein broedt, kleinschalige landschappen met houtwallen, singels, bosjes e.d. zijn veel minder aantrekkelijk voor hem. Hij heeft voorkeur voor enigszins vochtig hooi- en grasland; het nest zit vrijwel altijd in een wat ruigere vegetatie met afwisseling van hoge en lage delen, b.v. ruig begroeide slootkanten, wegbermen, brede spoorwegbermen, kruidenrijke overhoekjes enz.. Veel van dat soort terreinen zijn inmiddels verdwenen, zeker in de zuidelijke Gelderse Vallei.

In 1960 wordt de graspieper in de Avifauna van Wageningen en omstreken (4) een algemeen voorkomende broedvogel van grasland, vooral in het Binnenveld, genoemd. In de AMN (1) wordt voor de strook ter weerszijden van de Grift voor 1967-1970 een dichtheid van 5,6-10 paar per 100 ha aangegeven, voor de rest van het gebied 0-1 paar per 100 ha. De nu gevonden aantallen wijzen dus op een drastische achteruitgang! Als oorzaken zijn te noemen: ontwatering, egaliseren van het grasland, afschuiven van slootkanten, eenvormigheid van de vegetatie in het moderne grasland, enz.. Van de 10 territoria liggen er 7 direct aan de Grift, en wel uitsluitend aan de Achterbergsche kant; 2 territoria liggen in de Bennekomse Meent en de Hooilanden en het 10-de territorium ligt op het enige wat ruigere stukje in het zuidelijke graslandgebied aan de Haarweg.

Ook voor de (dit jaar niet geïnventariseerde) Hel en Blauwe Hel wordt sterke achteruitgang gemeld (7): na 1975 heeft de soort hier niet meer jaarlijks gebroed.

WITTE KWIKSTAART (Motacilla alba) 56 territoria

De witte kwikstaart is als broedvogel in veel biotopen aan te treffen, vooral in de nabijheid van menselijke nederzettingen, met voldoende open terrein waar insekten gevangen kunnen worden. Hij staat bekend als een soort, die van de vreemdste holten en spleten gebruik maakt om zijn nest in te bouwen. Hij broedt vaak in schuren, kassen, muurspleten, hooi- en stroschelven, onder dakpannen, in houtstapels enz.. Hij is dus vaak aan te treffen op boerenerven, maar ook in steden met voldoende parken en gazons is hij te vinden. Hij broedt echter ook regelmatig in ruige, structuurrijke heidevelden ver van menselijke bouwwerken.

In het in 1987 geïnventariseerde gebied werd de "witte kwik" min of meer egaal verspreid aangetroffen. Ook in het open gebied langs de Grift wist hij vrijwel elke geschikte melkstal of schuurtje als broedgelegenheid te benutten.

Vergelijking met de gegevens uit 1967-1971 AMN (1) leert dat de stand stationair gebleven is. Zowel toen als in 1987 vielen de dichtheden in de categorie 1,0-5,5 paren per 100 ha. Alleen in het gebied direct ten westen van Wageningen heeft hij terrein moeten prijsgeven. Hier viel hij terug van de categorie 5,6-10,5 paren per 100 ha naar de categorie 1,0-5,5 paren per 100 ha. Waarschijnlijk speelt hier de invloed van de toegenomen stadsuitbreiding van Wageningen in westelijke richting een rol.

GELE KWIKSTAART (Motacilla flava) 4 territoria

Vroeger was de gele kwikstaart vooral een kenmerkende broedvogel van kruidenrijke weilanden. Als insekteneters zoeken zij hun voedsel graag in de nabijheid van grazend vee. De vele veranderingen in het agrarische beheer hebben ertoe geleid, dat de gele kwikstaart uit grote delen van ons grasland is verdwenen. Minder intensief beheerde graslanden in de uiterwaarden van de grote rivieren herbergen nog steeds redelijke aantallen.

Dat de gele kwikstaart in Nederland nog steeds een vrij algemene broedvogel genoemd kan worden, komt doordat hij ook in alle akkerbouwgebieden voorkomt. Ook combinaties komen voor, zoals broeden op bouwland en foerageren op grasland.

De "Avifauna van Wageningen en omstreken" uit 1960 (4) spreekt nog van het regelmatig voorkomen als broedvogel in het Binnenveld, al was er in de jaren 1954 tot 1956 al een achteruitgang te constateren. De AMN (1) spreekt voor de periode van 1967-1970 nog van 1,0-5,5 territoria per 100 ha voor het open gebied langs de Grift. Vervolgens wordt in 1979 in de ANB (2) gesproken van een toename op bouwland in de omgeving van Wageningen. Vast staat dat sindsdien de gele kwikstaart sterk in aantal achteruit gegaan is.

In 1987 werden in het gehele geïnventariseerde gebied nog maar 4 territoria gevonden wat neerkomt op een dichtheid van 0,1 territorium per 100 ha. Hiervan bevonden zich er inderdaad 3 op bouwland en slechts 1 op grasland. Met een blik op de kaart is het duidelijk dat de "gele kwik" in het open graslandgebied langs de Grift als broedvogel nu vrijwel geheel verdwenen is.

WINTERKONING (Troglodytes troglodytes)
52 territoria

Hoewel de winterkoning vrijwel overal in Nederland als broedvogel zeer talrijk voorkomt, is het beslist niet zo, dat hij op alle plaatsen even algemeen is. De voorkeursbiotopen worden steeds gekenmerkt door de aanwezigheid van veel oud geboomte en struikgewas. De soort is bepaald schaars in open polderland met slechts verspreide begroeiing en bebouwing.

Kijken we naar het verspreidingsbeeld van de winterkoning in het zuidelijke deel van de Gelderse Vallei, dan is het niet verwonderlijk dat hij algemeen voorkomt in een gebied als de Kampen bij Achterberg en de Bovenbuurt bij Bennekom, dat hij in de Nude al wat schaarser wordt en in het open middengebied geheel ontbreekt.
Merkwaardig genoeg ontbreekt de soort ook geheel in een gebied als de Kraats. Uiteraard bestaat altijd de mogelijkheid dat hij tijdens de inventarisatie niet opgemerkt is, maar bij een soort met zo'n karakteristieke zang en gedrag en zo'n grote trefkans lijkt dit zeer onwaarschijnlijk. Mogelijk is het gebied de Kraats/Nergena minder geschikt geworden door het verdwijnen van heggen en houtwallen en een andere inrichting van de boerentuinen (meer coniferen). Ook kan de oorzaak liggen in de 3 opeenvolgende strenge winters van de afgelopen jaren. Omdat de winterkoning een uitgesproken standvogel is, heeft hij (ondanks zijn naam) sterk van strenge winters te lijden en hij kan dan in marginale biotopen tijdelijk verdwijnen. Uiteraard worden na dergelijke strenge winters door de overgebleven paren eerst de voorkeursbiotopen bezet en dan pas de marginale biotopen.

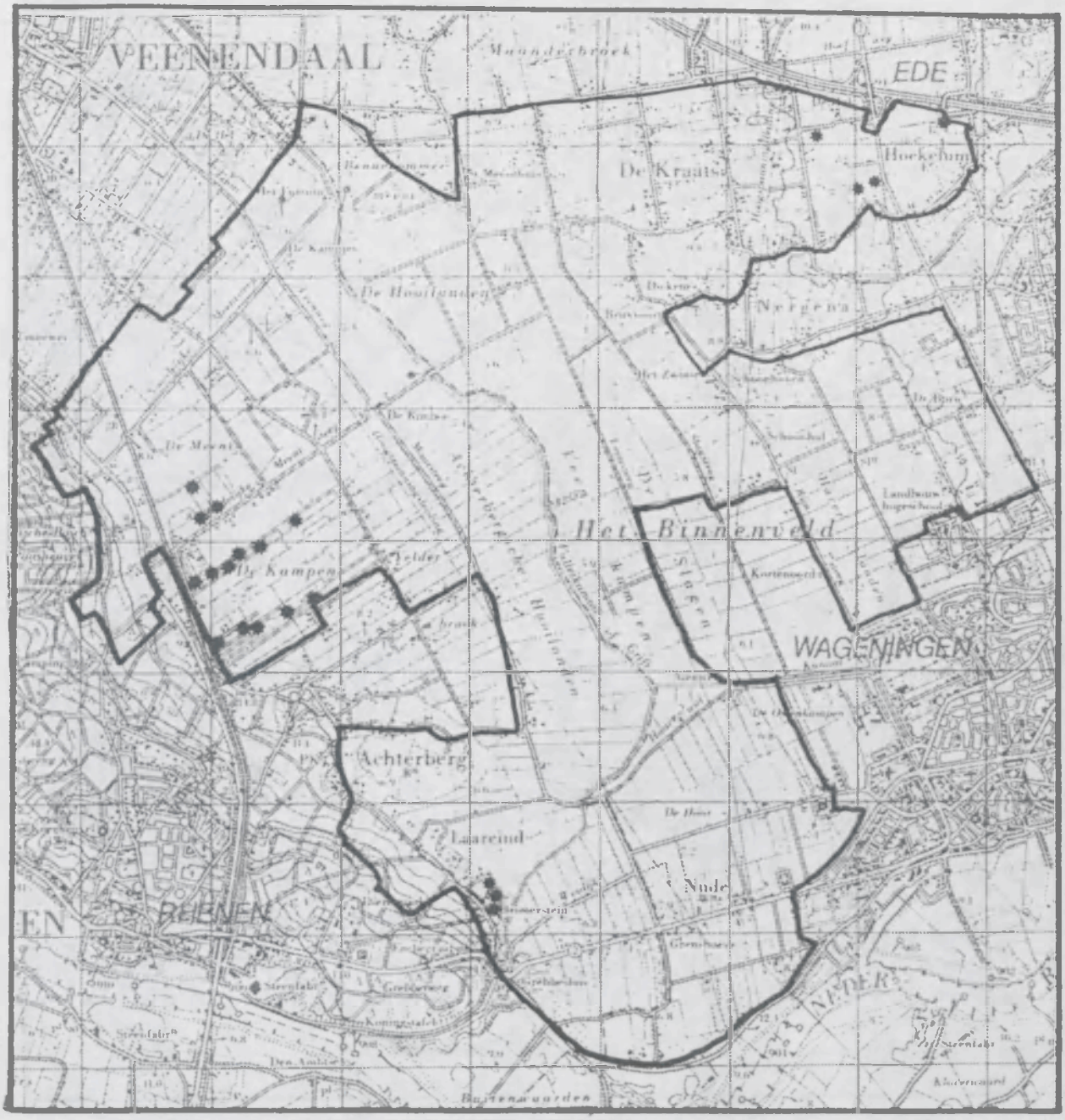

ROODBORST (Erithacus rubecula) 21 territoria

De aanwezigheid in najaar en winter van de zo vertrouwelijke roodborstjes in onze tuinen zou doen vermoeden dat de roodborst elk klein stukje bos of struikgewas voor lief neemt bij de keus van zijn broedgebied. Het betreft hier echter hoofdzakelijk wintergasten uit het Noorden. In het broedseizoen zijn de "eigen" roodborstjes aanzienlijk kieskeuriger. Ze broeden bij voorkeur in loof- en naaldbossen, parken, landgoederen, kleine bosjes in cultuurland enz.. Ook wel in goed onderhouden houtwallen en heggen; maar een miniem stukje geriefhout, een gemiddelde tuin en een bebost hoekje op het land, zijn beslist onvoldoende. Dat weerspiegelt zich in de stippenkaart van 1987. De 21 territoria liggen op drie kluitjes: de grootste concentratie ligt in het aan bosjes rijke gebied van de Kampen, verder een drietal in de parkachtige omgeving van Heimerstein en nog vier in de Bovenbuurt en omgeving.

Vergelijken we de stand met de gegevens voor 1967-1970 uit de AMN (1), dan constateren we een flinke achteruitgang; de AMN geeft nl. dichtheden van 0 voor de strook ter weerszijden van de Grift, 1-5,5 paar per 100 ha voor het deel ten oosten van de Grift en 5,6-10,5 paar per 100 ha voor het gebied ten westen van de Grift. Als oorzaak van deze sterke achteruitgang zou aan de opeenvolging van drie koude winters gedacht kunnen worden, maar het is waarschijnlijker dat vooral de afbraak van diverse houtwallen en boomgaarden in de afgelopen jaren, er schuldig aan is.

HEGGEMUS (Prunella modularis) 29 territoria

De heggemus is een vogel van - inderdaad! - heggen, houtwallen, bosjes in cultuurland, struikgewas langs wegen of bij boerderijen, parken, tuinen, jong bos enz., kortom, hij komt overal voor waar een dichte begroeiing aanwezig is.

In 1907 schrijft Van Pelt Lechner dat de soort in de buurt van Wageningen is toegenomen (5). De AMN (1) vermeldt voor 1967-1970 voor het grootste deel van het door ons geïnventariseerde gebied een dichtheid van 0-1 paar per 100 ha - slechts in en om de bebouwde kommen is de dichtheid wat hoger.

Bij de inventarisatie van 1987 is een in grote lijnen vergelijkbaar aantal territoria gevonden. Wel is opvallend dat in de Kampen en in het zuidelijke deel van het gebied vrij veel territoria zitten, nl. 22, terwijl de Kraats geheel leeg is. De stand lijkt plaatselijk (in het westen van het gebied) dus te zijn toegenomen vergeleken met 1970, maar het noordoostelijke deel van het gebied, waar weinig dichte begroeiing is, wordt door de heggemus duidelijk gemeden.

ZWARTE ROODSTAART (Phoenicurus ochruros)
6 territoria

De zwarte roodstaart is een vogel die het liefst in gebouwen broedt. Nieuwbouwwijken, laboratoriumcomplexen , steenfabrieken maar ook boerderijen komen in aanmerking. Het aantal zwarte roodstaarten dat jaarlijks in ons land broedt lijkt nog steeds iets toe te nemen, vooral in de westelijke en noordelijke provincies. Deze uitbreiding schijnt in de tweede helft van de vorige eeuw begonnen te zijn toen de zwarte roodstaart vanuit het oosten Nederland binnenkwam en geleidelijk koloniseerde. Voor Wageningen wordt omstreeks 1907 een kleine toename gemeld (5). De AMN (1) geeft voor 1969-1970 slechts enkele broedgevallen in steden en dorpen aan.

De huidige inventarisatie heeft 6 territoria opgeleverd in het min of meer agrarische gebied. Op grond hiervan zou men van een lichte vooruitgang kunnen spreken die mogelijk een gevolg is van de toegenomen bebouwingsdichtheid in het buitengebied. De toename van dit fraaie zwarte vogeltje zou hiervan dan een van de weinige plezierige bijverschijnselen zijn.

PAAPJE (Saxicola rubetra) 1 territorium

Het paapje is een soort die bij voorkeur in ruigere hooilanden broedt met hoogopschietende kruiden die als uitkijkpost dienst kunnen doen. Daarnaast komt hij ook wel in schralere weilanden (met paaltjes als uitkijkpost) of op heideterreinen voor. De soort is de laatste jaren sterk achteruit gegaan in onze omgeving. In 1907 kwamen paapjes in de buurt van Wageningen nog zeer veel voor (5). De AMN (1) vermeldt in 1971 het Wageningse Binnenveld als broedgebied voor nog slechts 3 paartjes.

Gezien het biotoopverlies ten gevolge van de intensivering van de landbouw is de aanwezigheid van nog steeds 1 territorium in het Binnenveld op zijn minst verrassend te noemen. Het vastgestelde territorium bevond zich in een stukje soortenrijk schraal grasland in de buurt van het Prof. de Vrieslaantje bij de Meenthoeve. Dit graslandtype is een van de laatste restanten van het zo soortenrijke Binnenveld van weleer (6, 18, 23).

Of het hier om een uiteindelijk broedgeval gaat, is de vraag. Er zijn geen jongen of een nest waargenomen. Het territorium is louter en alleen gebaseerd op een tweetal waarnemingen (op 25-5 en 13-6).

MEREL (Turdus merula) 224 territoria

De merel is niet alleen een van de meest verbreide, maar ook een van de meest bekende broedvogels van ons land. Het is een vogel met een groot aanpassingsvermogen. Hij is overal te vinden zo lang er maar sprake is van enige vorm van boom- of struikgroei. Bossen met veel ondergroei genieten de voorkeur, maar in polderland wordt al gauw genoegen genomen met bomenrijen of enkele struiken.
In parken en tuinen is hij zeer algemeen en tot midden in de steden komt hij voor.
Vroeger was de merel een vogel van bosranden en bossen. Gedurende de laatste twee eeuwen waagde hij zich steeds meer in het open land en in de nabijheid van menselijke bewoning. Gedurende de eeuwwisseling waren steden en dorpen reeds gekoloniseerd en konden de aantallen sterk toenemen.

In het geïnventariseerde gebied heeft het kolonisatieproces van bos naar platteland en stad zich niet geheel onopgemerkt voltrokken, getuige de opmerking van Van Pelt Lechner in 1907 (5) over een sterke toename van de merel bij Wageningen.
De verspreidingskaart van 1987 laat duidelijk zien dat de merel een wijd verbreide soort is, die in het open gebied langs de Grift echter min of meer ontbreekt vanwege de spaarzame begroeiing met bomen en struiken. Mogelijk is dit een effect van het opruimen van meidoorns gedurende de laatste jaren.

In de periode 1967-1970 (1) scoorde het gebied langs de Grift nl. nog 1,0-5,5 territoria per 100 ha. In het overige gebied is de merel met ruim 11 territoria per 100 ha in dichtheid stationair gebleven vergeleken met de jaren 1967-1970.

ZANGLIJSTER (Turdus philomelos) 7 territoria

Zanglijsters broeden in allerlei biotopen: loofbossen, parklandschappen, landgoederen, oude tuinen, bossages rond boerderijen, boomgaarden, singels, heggen enz.. Het nest ligt goed verborgen in dichte begroeiing van doornstruiken, klimop, coniferen e.d..

De AMN (1) geeft voor 1967-1970 voor de zuidelijke Gelderse Vallei een dichtheid van 1,0-5,5 paar per 100 ha op. Bovendien wordt vermeld dat er in een aantal geïnventariseerde gebieden in Midden Nederland een min of meer constante verhouding tussen het aantal paren merels en zanglijsters is gevonden van 3:1.

De resultaten van 1987 zijn geheel anders. Allereerst is het aantal zanglijsters schrikbarend teruggelopen. Verder is de verhouding merels:zanglijsters in ons geval 32:1. Deze veranderde verhouding hoeft uiteraard niet alleen gevolg te zijn van de afname van de zanglijster maar zou deels door een toename van de merel veroorzaakt kunnen worden. Een van de redenen waarom de zanglijster het zo slecht doet, zou kunnen zijn dat het voedselaanbod: slakken en wormen, in ons gebied is afgenomen. In tegenstelling tot de merel heeft de zanglijster zich niet aangepast en is geen alleseter geworden. Ook op de Utrechtse Heuvelrug is de laatste jaren een sterke achteruitgang geconstateerd (mededeling A. Vink), evenals op het landgoed Hoekelum (12). De gevonden territoria liggen in het gevarieerde boomgaardengebied in het zuiden en verder verspreid in het westelijk deel.

GROTE LIJSTER (Turdus viscivorus) 5 territoria

De grote lijster is een vogel van halfopen landschappen met hoogopgaand geboomte, o.a. loofbossen, parken, landgoederen, verwaarloosde tuinen, begraafplaatsen en oude (hoogstam)boomgaarden. In grote open landschappen neemt de grote lijster genoegen met houtwallen, kleine bosjes (met hoge bomen), bomenrijen, boomrijke dorpen enz.. Er wordt al vroeg begonnen met broeden. In maart en soms in februari kunnen al nesten aangetroffen worden. Het nest zit meestal op een zodanige plaats in een vork van een tak, dat een goed uitzicht gewaarborgd is. Naast wormen, vormt vooral later in het seizoen fruit een belangrijk deel van het voedsel.

In de vorige eeuw werd de grote lijster alleen maar enkele keren broedend in de provincie Groningen aangetroffen. In overig Nederland ontbrak hij als broedvogel. Ook Van Pelt Lechner meldt in 1907 de afwezigheid van de grote lijster als broedvogel in de omgeving van Wageningen. Buiten de broedtijd werd hij er maar hoogst zelden gezien (5). Rond 1920 was de grote lijster in Midden-Nederland nog zeldzaam, daarna nam het aantal geleidelijk aan toe en rond 1930 was hij nagenoeg overal als broedvogel gevestigd (1). De toename zette zich voort en voor de jaren 1967-1970 worden voor grote delen van de zuidelijke Gelderse Vallei zeer hoge dichtheden opgegeven, nl. 5,6-10,5 paren per 100 ha. Het open gebied langs de Grift scoorde toen slechts <0,1-0,4 paar per 100 ha (AMN) (1). Door het verdwijnen van hoogstamboomgaarden en de modernisatie van landbouw en fruitteelt is er de laatste jaren sprake van een sterke achteruitgang.

In het geïnventariseerde gebied werden in 1987 slechts 5 territoria van grote lijsters aangetroffen, alle aan de randen van het geïnventariseerde gebied. Dit komt overeen met 0,25 paar per 100 ha. Dit magere resultaat is mogelijk deels een gevolg van de late start van de inventarisatie nl. april, een tijdstip waarop de zang van de grote lijster grotendeels weer achter de rug is. Daarentegen alarmeren de ouders sterk in de periode met jongen in het nest en na het uitvliegen laten de families zich gemakkelijk zien.
Veel grote lijsters zullen er dus niet over het hoofd gezien zijn. Dat er in het open gebied langs de Grift geen enkele werd aangetroffen is min of meer in overeenstemming met de gegevens van 1967-1970.

SPRINKHAANRIETZANGER (Locustella naevia)

2 territoria

De sprinkhaanrietzanger heeft een gevarieerd broedbiotoop. Hij komt b.v. voor in vochtige duinvalleien, vochtige struweelrijke heide- en hoogveenvegetaties, grienden, droog rietland en droge verlandingsstadia van laagveenmoerassen. Hij leeft voornamelijk op en vlak boven de bodem, in matig dichte vegetaties zoals riet en laag struikgewas met bramen en brandnetels. Ook het nest ligt op de bodem, het is dus duidelijk dat er op die bodem geen water meer mag staan - daarin verschilt hij van de snor die in rietland met ondiep water broedt.

In het door ons geïnventariseerde gebied komen slechts weinig gebieden voor de sprinkhaanrietzanger in aanmerking. Dat blijkt ook wel uit het feit dat de AMN (1) voor 1967-1970 voor de zuidelijke Gelderse Vallei slechts één mogelijk territorium opgeeft in de omgeving van de Hel.
De beide nu gevonden territoria liggen bij de Grebbesluis in een stukje verlandend rietmoeras met ruige begroeiing, binnendijks van de Blauwe Kamer (oorspronkelijk een onderdeel van de Grebbelinie). De Hel herbergde in 1987 1 of 2 broedparen (mededeling A. Vink). Ook voor de periode 1960 t/m 1984 werden jaarlijks 1-2 broedgevallen gemeld (7). De oevers van de Grift zijn kennelijk onvoldoende aantrekkelijk voor sprinkhaanrietzangers.

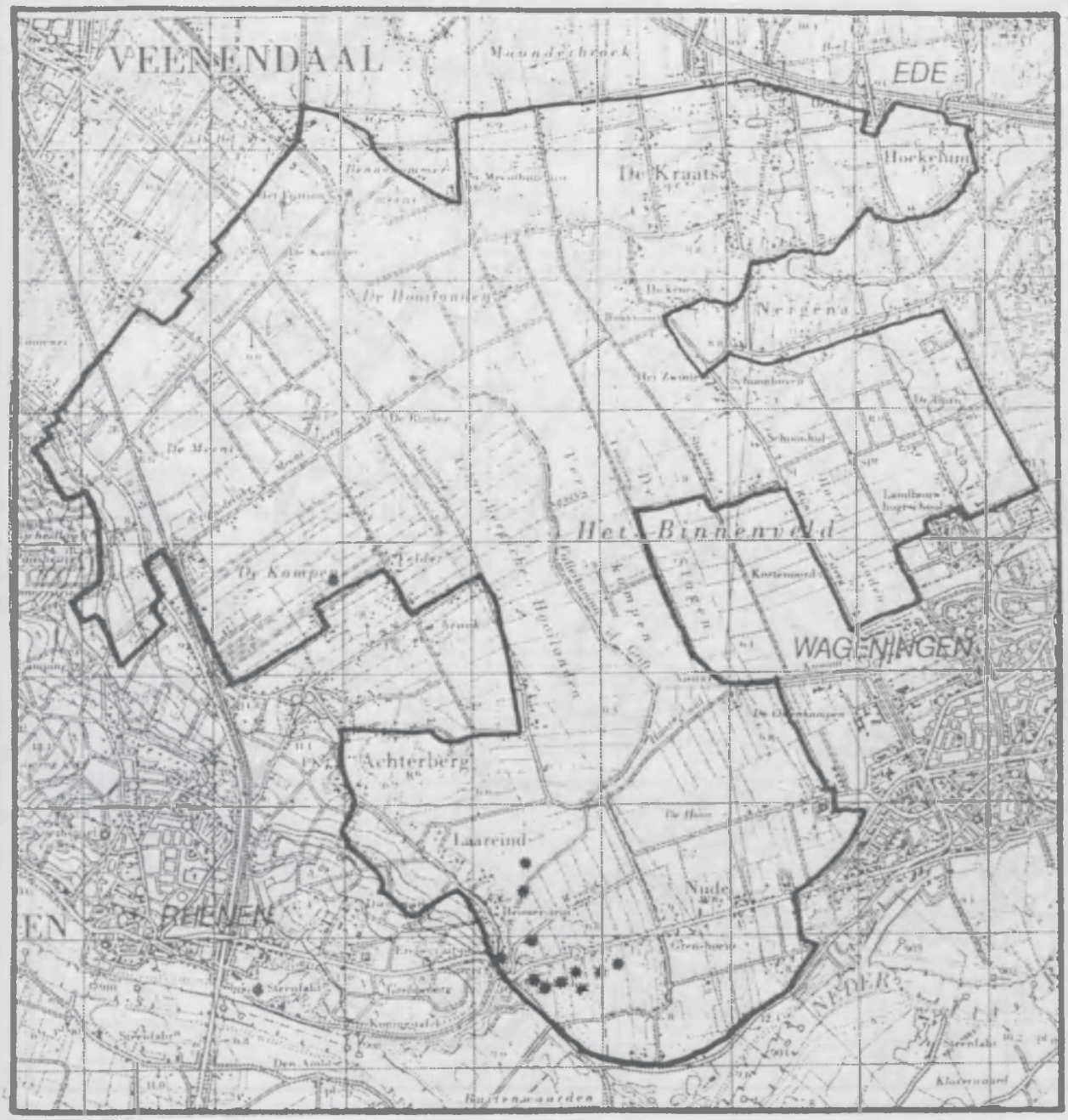

BOSRIETZANGER (Acrocephalus palustris)
12 territoria

Het biotoop waarin de bosrietzanger te vinden is bestaat uit vochtige dichte ruigten, bij voorkeur met struikopslag. Zo komen drogere plekken in moerassen in aanmerking, evenals grienden en broekbosjes met rijke ondergroei en vochtige ruigten langs spoorbanen, kanalen e.d.. Ook wordt hij wel in drogere gebieden gevonden.

De AMN (1) vermeldt voor de zuidelijke Vallei voor 1967-1970 een dichtheid van 0-1 paar per 100 ha, echter voor het gebied rond de Grebbesluis 5-10 paar per 100 ha en voor de Hel 1-5 paar per 100 ha. Uit een artikel van A. Vink en H.N. Leys (7) blijkt dat de Hel en de Blauwe Hel in de periode 1959-1984 jaarlijks tussen de 4 en 13 broedparen bosrietzangers herbergden. Deze gebieden zijn in de inventarisatie van 1987 niet geteld (volgens A. Vink in 1987: 5 territoria). De bosrietzanger komt pas half mei aan in Nederland en zingt dan vooral 's nachts en in de vroege ochtenduren; alleen onder gunstige weersomstandigheden ook overdag. Dat betekent dat er mogelijk paren gemist zijn doordat in de meeste telgebieden niet 's nachts is geïnventariseerd, terwijl bovendien in een aantal gevallen vrij vroeg (begin juni) is gestopt met de inventarisatie.

De gevonden territoria liggen in:
- een stuk ruig verland rietland bij de Grebbesluis (1 terr.);
- boomgaarden afgewisseld met weiland, greppels en slootjes ten oosten en noordoosten van het bovengenoemde gebiedje (7 terr.);
- langs de Grift (3 terr.);
- in de Kampen (1 terr.).

Uit deze opsomming ziet men dat de bosrietzanger veel verspreider voorkomt dan b.v. de kleine karekiet die strikt aan riet gebonden is. In ons geval broedt de bosrietzanger duidelijk ook in wat drogere, ruigere terreinen.

KLEINE KAREKIET (Acrocephalus scirpaceus)

8 territoria

De kleine karekiet heeft in de broedtijd een duidelijke voorkeur voor niet al te ijl rietland, waarin ook andere verlandingsvegetatie aanwezig mag zijn. In dergelijke gebieden kan hij hoge dichtheden bereiken. Hij nestelt dan als het ware in kolonieverband en zoekt zijn voedsel op allerlei struiken in de omgeving.

De AMN (1) geeft voor 1967-1970 voor de zuidelijke Vallei geen broedparen, behalve een geringe dichtheid van 0-1 paar per 100 ha voor de omgeving van de Grebbesluis en een hoge dichtheid voor de Hel van 10-25 paar per 100 ha.

Ook na 1970 hebben aanzienlijke aantallen kleine karekieten in de Hel en de Blauwe Hel gebroed (7). Van 1959-1974 waren er 10-20 broedparen in het gebied, dat een totale oppervlakte van 60 ha heeft; na 1975 steeg dit aantal tot 35-40 in 1983. Ook in de periode 1984-1987 kwamen hier 35 à 40 paren voor (mededeling A. Vink). Daarnaast zijn er 7 territoria op een kluitje gevonden in een klein stukje verlandend rietland bij de Grebbesluis, bovendien 1 territorium in het natuurreservaat de Bennekomse Meent.

Het is niet uit te sluiten dat er territoria gemist zijn: de gunstigste inventarisatieperiode valt namelijk voor de kleine karekiet eind mei en juni. Niet in alle telgebieden is zo lang geïnventariseerd omdat de inventarisatie in de open gebieden primair op weidevogels was gericht.

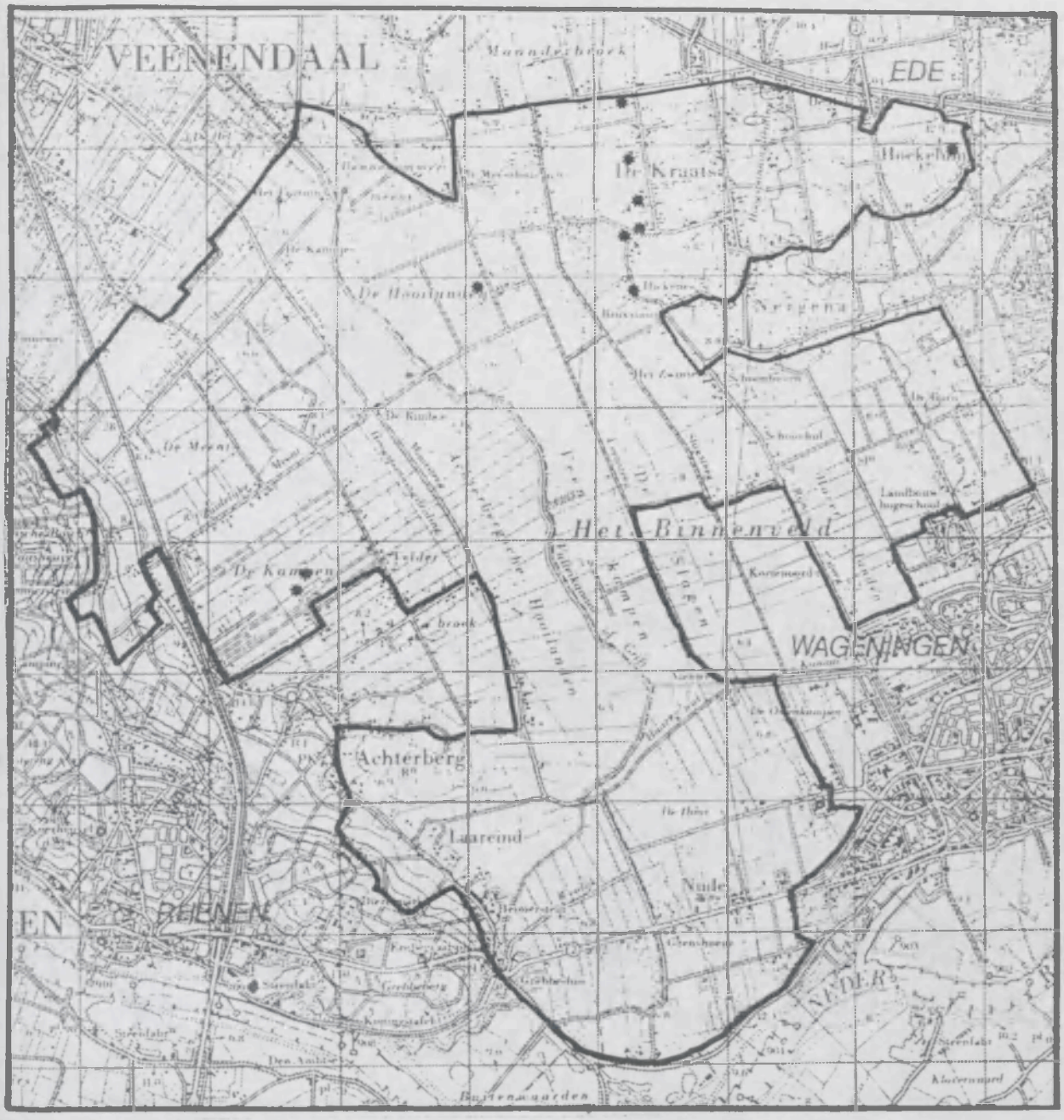

SPOTVOGEL (Hippolais icterina) 11 territoria

De spotvogel heeft een voorkeur voor loofhout in een wat vochtiger omgeving en broedt vooral in elzenbroekbosjes, populierenaanplantingen, erfbeplantingen rond boerderijen, verwaarloosde boomgaarden, boomsingels, goed ontwikkelde houtwallen, bosplantsoen in woonwijken e.d.. Een te dichte vegetatie wordt echter gemeden.
Het nest wordt op een hoogte van 1-2 meter boven de grond gebouwd, vaak in de gaffel van een tak of in de top van een dichtbebladerde struik. Het voedsel bestaat vooral uit insekten: zo nu en dan worden ook wel bessen gegeten.
De spotvogel is een lange afstandstrekker die vooral overwintert in savannegebieden in tropisch Oost-Afrika ten zuiden van de evenaar en hij kan afhankelijk van de situatie in de overwinteringsgebieden jaarlijks fors in aantal fluctueren.

Bekijken we de verspreiding van de broedvogels in het geïnventariseerde gebied in 1987, dan valt de concentratie van spotvogels langs de Rijnsteeg in de Kraats sterk op. De erfbeplantingen en elzenwallen oefenen hier kennelijk een flinke aantrekkingskracht uit. Afgezien van enkele territoria in de Kampen en nog een tweetal geïsoleerde broedgevallen in het noordelijke deel van het geïnventariseerde gebied valt het totaal ontbreken elders en met name in het zuidelijke deel sterk op.
De afwezigheid van de spotvogel in het open gebied langs de Grift is verklaarbaar door het ontbreken van het goede biotoop. Ook in 1967-1970 ontbrak de soort hier (AMN (1)).
In de AMN (1) worden echter voor het zuidelijke deel (Wageningen N.W. en Nude) dichtheden opgegeven van 1,0-5,5 paren per 100 ha. Het geheel ontbreken van de spotvogel in 1987 is hier toe te schrijven aan de uitbreiding van Wageningen in N.W. richting en het verdwijnen van houtwallen en hoogstamboomgaarden.

BRAAMSLUIPER (Sylvia curruca) 2 territoria

De braamsluiper, de naam zegt het al, heeft een sterke voorkeur voor doornige struiken. Ze broeden dan ook graag in half open cultuurland met braam- en meidoornstruiken, bosranden en jonge aanplant met doornige ondergroei. Ook wordt wel in tuinen en parken gebroed. Het nest wordt tot meer dan anderhalve meter boven de grond gebouwd. Het voedsel bestaat vooral uit rupsen, kleine vlinders en bladluizen.
De zang is opvallend en karakteristiek. Toch is het een vrij lastig te inventariseren soort, wat veroorzaakt wordt door de verborgen leefwijze en de sterk wisselende zangintensiteit.
Na de paarvorming worden de mannetjes snel zwijgzamer en ontsnappen daardoor al gauw aan de aandacht.

In het totale geïnventariseerde gebied werden slechts 2 territoria vastgesteld, wat neerkomt op een dichtheid van < 0,1 territorium per 100 ha. Vergelijking met de gegevens van 1967-1970 (1) laat zien dat het open gebied langs de Grift toen geen broedvogels herbergde. In de aangrenzende gebieden varieerde het aantal broedparen echter van 0,5 tot 5,6 paren per 100 ha. Mogelijk heeft er een flinke achteruitgang plaatsgevonden die onder meer toegeschreven kan worden aan het verdwijnen van meidoornhagen (24) en braam- en ruigtebegroeiingen. De eerder genoemde mogelijkheid van het gedeeltelijk over het hoofd zien van de braamsluiper bij de inventarisatie kan ook een rol gespeeld hebben bij het uiteindelijk gevonden magere resultaat.

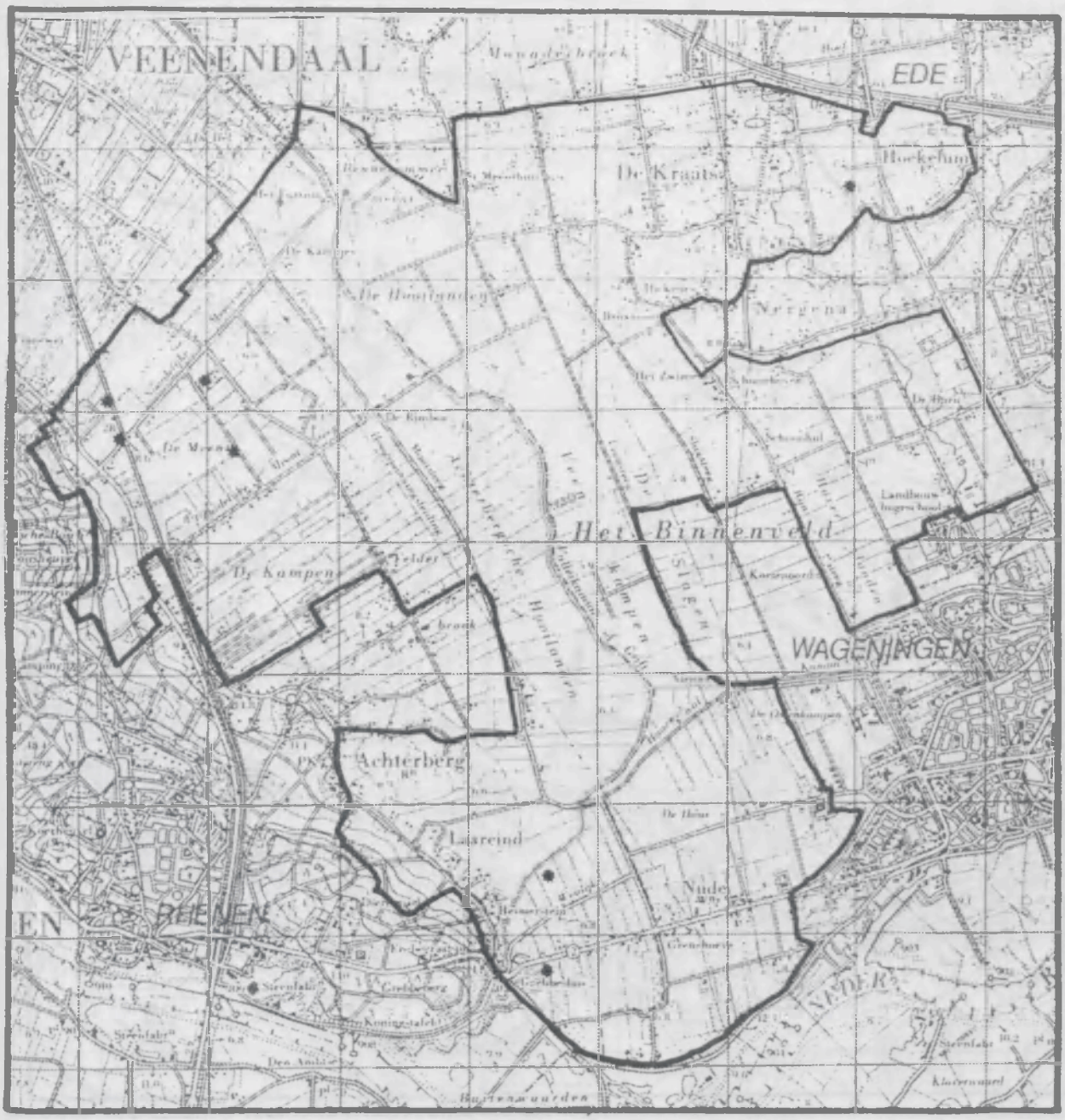

GRASMUS (Sylvia communis) 7 territoria

Het voorkomen van de grasmus is steeds gebonden aan de volgende karakteristieke biotoopeigenschappen: een wat ruige open vegetatie van lang gras en/of kruiden met hier en daar (doorn)struiken of lage boompjes. De grasmus kan dan ook verwacht worden op braakliggend terrein, in overhoeken, wegbermen, spoorwegtaluds en greppels met ruige bosjes en braamstruiken, houtwallen en meidoornhagen langs gras- of bouwland enz..

De AMN (1) schrijft: "de grasmus is aangepast aan het open veld, mits er losse bosopstanden zijn van dicht struweel" en "voor wie het Binnenveld bij Wageningen kent is het dan ook geen verrassing als daar grasmussen voorkomen". Er wordt in 1971 nog van een dichtheid van 2,1 broedparen per 100 ha gesproken voor het Binnenveld.

In 1987 hield de grasmus het Binnenveld echter geheel voor gezien. Er werd geen enkele grasmus meer aangetroffen! Hoewel algemeen wordt aangenomen dat de grasmus nogal achteruitgegaan is ten gevolge van verslechterde omstandigheden in het winterkwartier (Sahel) kan er in het Binnenveld vanuitgegaan worden dat er een sterk biotoopverlies heeft plaatsgevonden. Nagenoeg alle meidoornhagen zijn hier de laatste jaren opgeruimd (24). Daarmee is tevens het biotoop van de grasmus verdwenen. Hoewel niet in grote dichtheden, komt hij nog wel voor ten noorden van Achterberg (4 territoria) nl. langs de spoorlijn en rondom de Meenthoeve. Ook langs de Weidijk (Nude) werden 2 territoria aangetroffen. Tenslotte was er nog één enkel territorium in de Bennekomse Bovenbuurt. Het betreft hier allemaal plaatsen waar nog restanten van de reeds genoemde landschapselementen voorkomen. Laten we het open gebied langs de Grift (1200 ha) buiten beschouwing dan komt een 7-tal territoria op de resterende oppervlakte van 2000 ha neer op een dichtheid van ruim 0,3 territoria per 100 ha. De AMN (1) geeft voor de periode 1967-1970 nog dichtheden op van 5,6-10,5 paar per 100 ha, o.a. voor het Binnenveld. Hiermee wordt de achteruitgang in 17 jaar tijds duidelijk geïllustreerd.

TUINFLUITER (Sylvia borin) 19 territoria

De tuinfluiter is aan te treffen in allerlei terreinen waar dichte struikachtige begroeiing voorkomt, zoals niet al te dichte bossen, jonge aanplant van zowel loof- als naaldhout, broek- en elzenbosjes, struweelrijke houtwallen, bosranden, parken, bermen met struikbeplanting enz.. Hij bouwt zijn nest vrij laag in struiken als roos, braam, vlier, meidoorn, e.d..

De AMN (1) geeft voor 1967-1970 voor het zuidelijke deel van de Gelderse Vallei een dichtheid van 1-5,5 paar per 100 ha op, met uitzondering van de strook ter weerszijden van de Grift en een klein gebied bij de Grebbesluis, waar de dichthied resp. 0 en 5,6-10,5 paar per 100 ha is.

Het is uit het dit jaar verkregen resultaat duidelijk dat de soort de laatste jaren in de zuidelijke Vallei flink achteruit is gegaan. De gevonden territoria liggen merendeels in de Kampen, een gebied rijk aan kleine bosstroken. Verder zijn er nog enige verspreide territoria in de buurt van de Grebbesluis, in de Bovenbuurt en in Nergena.
De oorzaak van de gevonden achteruitgang zou de sterke vermindering van geschikt biotoop kunnen zijn, doordat houtwallen, heggen e.a. beplantingselementen óf verdwenen zijn óf door gebrek aan onderhoud te ver doorgeschoten. Aanplant en onderhoud van heggen en houtwallen zou deze soort waarschijnlijk zeer ten goede komen. Van een landelijke achteruitgang is volgens de SOVON-atlas (3) geen sprake.

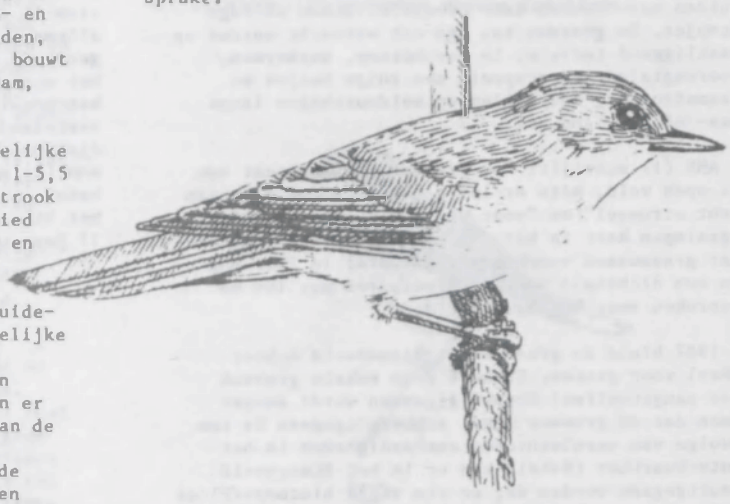

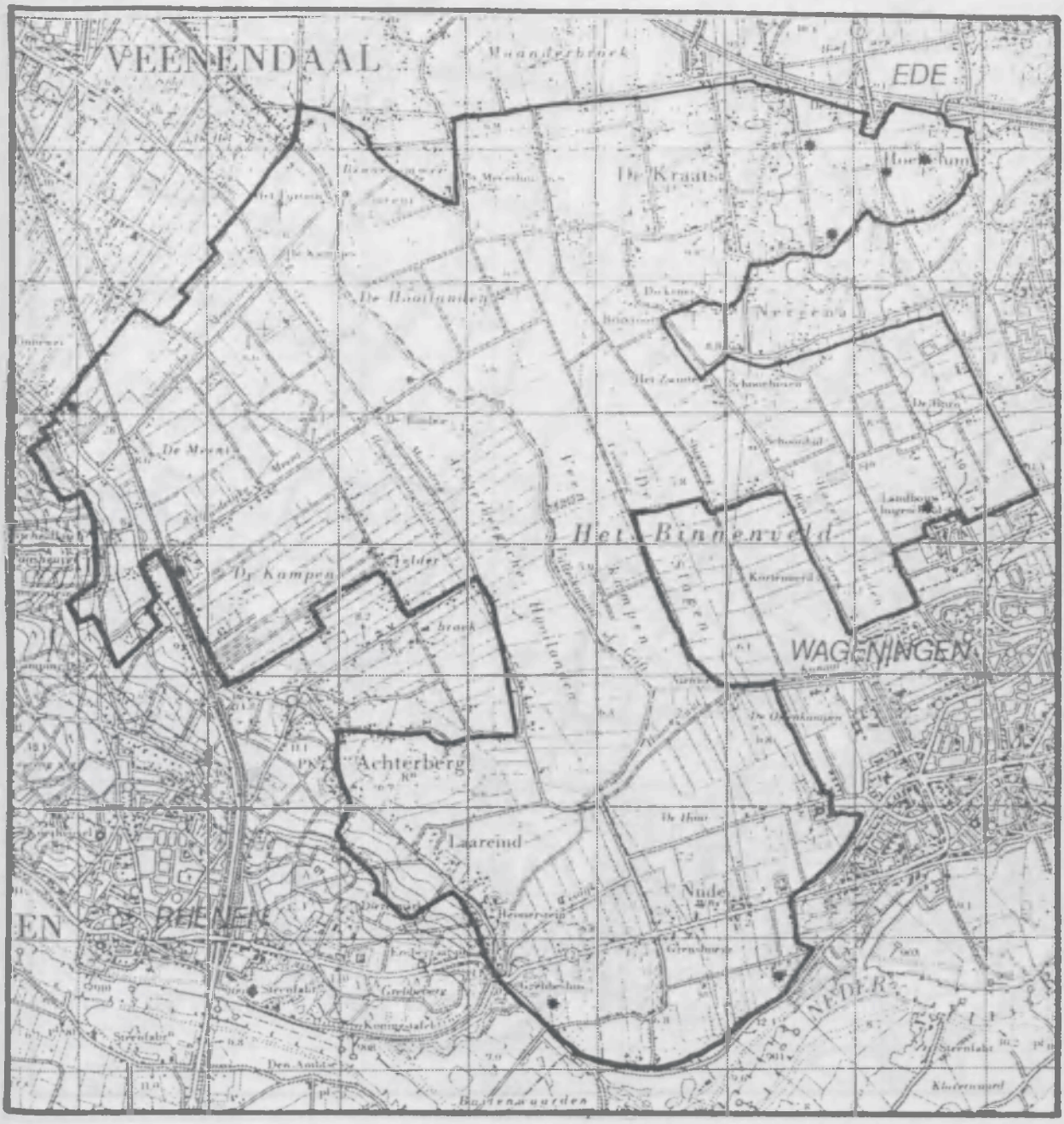

ZWARTKOP (Sylvia atricapilla) 9 territoria

Wat betreft zijn broedbiotoop heeft de zwartkop een sterke voorkeur voor rijke loofbossen met opgaand geboomte en een goed ontwikkelde struiklaag. Ook in naaldbossen met voldoende loofhoutondergroei, sparrenaanplant, goed ontwikkelde houtwallen en tuinen komt hij voor.
In april, direct na aankomst uit het overwinteringsgebied (W. Afrika), maakt het mannetje zijn aanwezigheid kenbaar met zijn luide zang. Er worden dan zodra het territorium gevestigd is en de paarvorming heeft plaatsgehad, meerdere nesten gebouwd, waarvan er één gebruikt wordt voor het eerste broedsel en één van de andere voor het meestal plaatsvindende tweede broedsel. De nesten worden vaak gebouwd in meidoorn, vlier, braam en spar op een hoogte tussen de 0,5 en 1,5 m.

Het is duidelijk (zie de landschapsbeschrijving in hfdst. 2) dat het in 1987 geïnventariseerde gebied niet tot de optimale zwartkopbiotopen gerekend kan worden. Toch komt hij hier voor met 9 territoria, waarbij het opvallend is dat alle gevonden territoria in de uiterste randgebieden liggen. In het middengebied langs de Grift ontbreekt hij vanzelfsprekend geheel. Opmerkelijk is dat de zwartkop nu nagenoeg ontbreekt in De Kampen (1 territorium), terwijl de AMN (1) voor 1967-1970 dit gebied nog onderbracht in de categorie 1,0-5,5 paar per 100 ha. In de Kraats was hij in 1987 geheel afwezig.

In de Bennekomse Bovenbuurt werd hij daarentegen met 4 territoria aangetroffen.

Uit de literatuur blijkt (AMN (1)) dat de stand van de zwartkop aan sterke schommelingen onderhevig kan zijn. Het lijkt daarom niet reëel om aan de hand van de gegevens van 1987 te speculeren over een eventuele voor- of achteruitgang.

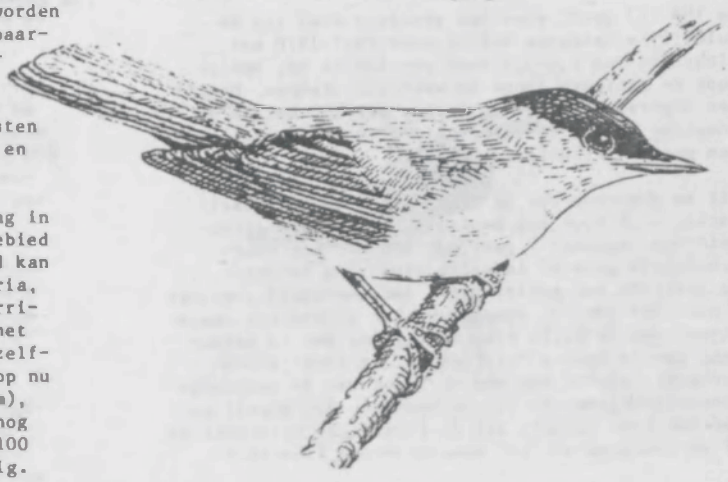

TJIFTJAF (Phylloscopus collybita) 83 territoria

De tjiftjaf komt in allerlei oudere bossen, bosjes of andere landschapselementen met hoog opgaand geboomte en een goed ontwikkelde kruid- en struiklaag voor. Zijn biotoop lijkt op dat van de fitis, behalve dat hij duidelijk aan hogere bomen gebonden is. Het nest bevindt zich op of vlak boven de grond. De voedselkeus is ongeveer gelijk aan die van de fitis, d.w.z. voornamelijk insekten.

De AMN (1) geeft voor het grootste deel van de zuidelijke Gelderse Vallei voor 1967-1970 een dichtheid van 1,0-5,5 paar per 100 ha op, echter voor de gebieden langs de westrand (Kampen, Meent) een hogere, nl. 10,6-25,5 paar per 100 ha. In de boomloze strook ter weerszijden van de Grift broedden geen tjiftjaffen.

Uit de gegevens van de nu uitgevoerde inventarisatie volgt voor het westelijk gebied een dichtheid van ongeveer 7 paar per 100 ha, wat waarschijnlijk geen al te grote afwijking betekent. De rest van het gebied heeft dan gemiddeld ongeveer 2 paar per 100 ha, wanneer we het gebied ter weerszijden van de Grift niet meetellen. Het is opvallend dat de Kraats relatief weinig tjiftjaffen herbergt, minder dan men op grond van de aanwezige landschapselementen zou verwachten. Een mogelijke oorzaak zou, evenals bij de fitis, een vermindering of verandering van het voedselaanbod (insekten) kunnen zijn, door de moderne agrarische bedrijfsvoering. Dat de tjiftjaf zich dan iets beter weet te handhaven dan de fitis heeft mogelijk te maken met het ouder worden van de aanwezige boombestanden, wat in het voordeel van de tjiftjaf werkt. Het kan ook te maken hebben met het feit dat de fitis op de grond broedt (kwetsbaarder!) terwijl de tjiftjaf wat hoger in de vegetatie nestelt en soms in dichte struiken.

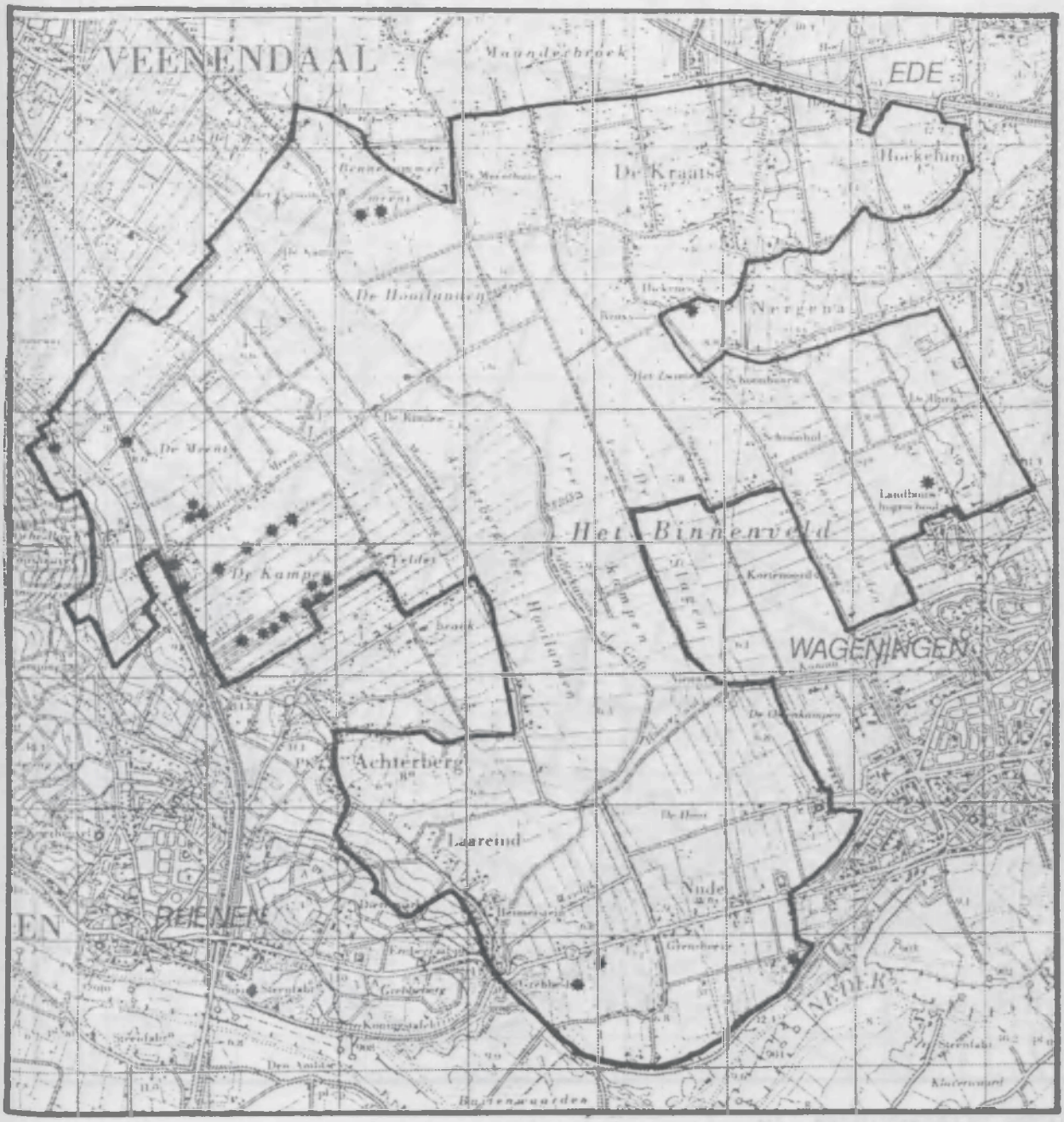

FITIS (Phylloscopus trochilus) 27 territoria

De fitis is in Nederland een algemene broedvogel. Hij komt voor in niet te dichte bossen, vooral in jong bos of bosaanplant, in berken- en wilgenstruweel, in verlande moerasgebieden, kleine loofhoutbosjes, houtwallen, windsingels, boomgaarden, erfbeplantingen enz., zowel in natte als in droge biotopen. Hij maakt zijn nest op de grond, in gras en wat hogere kruiden. Zijn voedsel bestaat voornamelijk uit insekten die hij zowel in bomen als in de wat lagere vegetatie bij elkaar scharrelt.

Voor de zuidelijke Vallei wordt in de AMN (1) voor 1967-1970 een dichtheid van 1-5,5 paar per 100 ha aangegeven, behalve voor enige gebieden ten westen van Wageningen en Bennekom waar 5,6-10 paar per 100 ha wordt gehaald, en voor het gebied aan de westrand (de Kampen, de Meent) waar 10,6-25,5 paar per 100 ha wordt gemeld.

De nu door ons gevonden dichtheid ligt hier duidelijk ver onder: ongeveer 1 paar per 100 ha, gemiddeld over het hele gebied. De gevonden territoria liggen nog steeds voornamelijk in de Meent en de Kampen (20 paar), een gebied rijk aan kleine bosjes. De overige territoria liggen verspreid. Vooral in de Kraats is de fitis teruggelopen, hoewel hier toch nog wel enkele geschikte biotopen zijn overgebleven. Waarschijnlijk speelt de veroudering van de bestaande beplantingselementen een rol; de struik- en kruidlaag, waarin de fitis bij aanwezigheid van tjiftjaffen in het gebied praktisch uitsluitend foerageert (2), is hier nagenoeg geheel verdwenen. Daarnaast loopt de op de grond broedende fitis in een dicht bevolkt gebied als de Kraats uiteraard grote risico's.

GRAUWE VLIEGENVANGER (Muscicapa striata)

1 territorium

De grauwe vliegenvanger komt vooral in gebieden voor waar nogal wat afwisseling van hoge en lage begroeiing is, zoals b.v. halfopen gevarieerde bossen, bosranden, boomgroepen rond boerderijen en huizen, landgoederen en grote tuinen. Hij bouwt zijn nest in allerlei spleten in gebouwen of bomen, ook vaak in klimplanten rond bomen. Hij komt laat in Nederland aan (begin mei), heeft een uitermate onopvallende zang, zit vaak op privèterrein, kortom, het is een lastig te inventariseren soort. Het is dus goed mogelijk en zelfs waarschijnlijk dat er meer grauwe vliegenvangers in het geïnventariseerde gebied hebben gebroed dan het ène paar dat opgemerkt is.

De AMN (1) geeft voor 1967-1970 voor de zuidelijke Vallei een dichtheid van 1-5,5 paar per 100 ha op met uitzondering van het open gebied ter weerszijden van de Grift, waar hij afwezig is. Landelijk is niet duidelijk of de grauwe vliegenvanger vooruit of achteruit gaat volgens de SOVON-atlas (3); wel is er plaatselijk achteruitgang opgetreden. Het lijkt duidelijk, ondanks het bovengenoemde voorbehoud, dat ook in ons gebied de grauwe vliegenvanger achteruit is gegaan. Overigens blijft het opvallend dat deze soort in 1987 in het geïnventariseerde gebied zo laag scoort, terwijl juist op vele plaatsen elders in Nederland de soort flink is toegenomen.

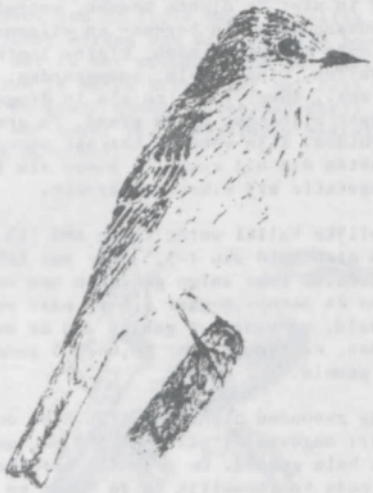

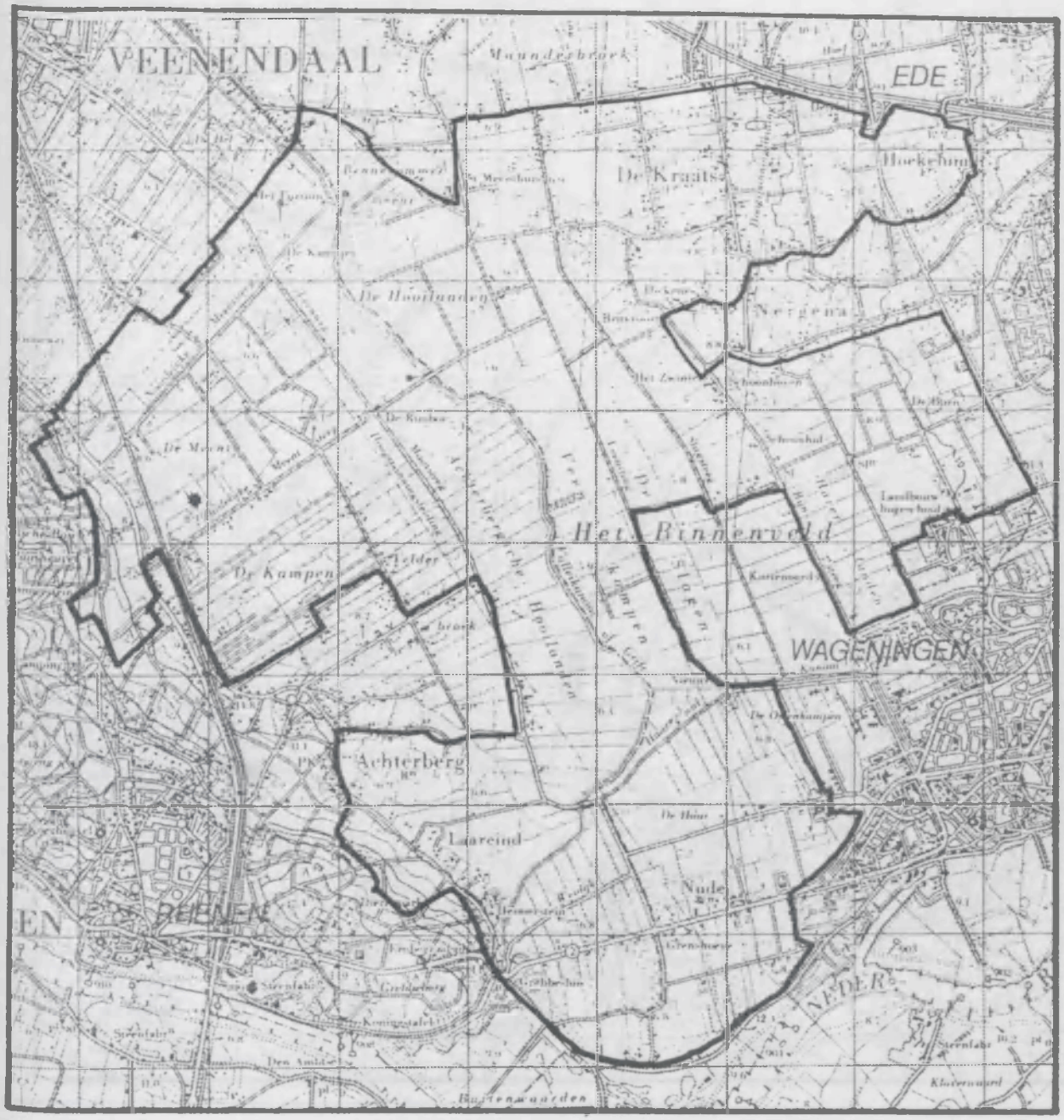

BONTE VLIEGENVANGER (Ficedula hypoleuca)
1 territorium

Oorspronkelijk kwam de bonte vliegenvanger alleen voor in oude loofbossen met voldoende natuurlijke holtes. Hij wist zich echter prima aan te passen aan kunstmatige holtes (nestkasten). Zodoende kon deze vliegenvanger zich ook vestigen in andere biotopen, zoals naald- en gemengde bossen van elke grootte, tuinen en parken. Hierdoor kon het broedareaal van deze soort zich flink uitbreiden.

Vóór 1900 kwam hij in Nederland nog maar weinig voor. Van 1910 tot 1950 nam hij vooral in Twente sterk toe, daarbuiten veel minder. In 1928 werd het eerste broedgeval bij Wageningen geconstateerd (1). Pas na 1955 zette de opmars goed in en tegenwoordig is hij in Oost en Midden-Nederland een algemene broedvogel geworden, die wel sterk afhankelijk is van de beschikbaarheid van nestkasten. In het westen en zuiden van Nederland is de bonte vliegenvanger nog altijd vrij schaars.

Het geïnventariseerde gebied in 1987 is eigenlijk geen geschikt bonte vliegenvanger biotoop. De hoeveelheid bos is beperkt. Het enige in 1987 gevonden territorium werd vastgesteld in het bosrijke gebied van de Kampen bij Achterberg.

STAARTMEES (Aegithalos caudatus) 1 territorium

De staartmees komt in een groot deel van Nederland als broedvogel voor maar bereikt zelden hoge dichtheden. Hij is zowel in loof- als naaldhoutbossen te vinden maar broedt daarnaast ook in heggen, tuinen, parken enz., als er maar dicht struikgewas aanwezig is.

Voor de zuidelijke Gelderse Vallei geeft de AMN (1) voor 1967-1970 geen territoria, met uitzondering van enkele kleine enclaves langs de rand. Gezien de opeenvolging van 3 koude winters en de gegevens uit het verleden is het niet verwonderlijk dat slechts 1 territorium is gevonden. Dit lag aan de rand van het geïnventariseerde gebied, in de parkachtige omgeving van Heimerstein bij Rhenen.

MATKOPMEES (Parus montanus) 7 territoria

De matkopmees bewoont allerlei bossen of bosjes, houtwallen e.d. waarin enig dood of rottend hout aanwezig is. Hij hakt zijn nestholte namelijk zelf uit. Hij komt zowel in vochtige als droge biotopen voor, zowel in loofhout als in naaldhout.

De AMN (1) geeft voor 1967-1970 voor de westelijke en zuidelijke randstroken van ons gebied een dichtheid van 1,0-5,5 paren per 100 ha aan, voor de rest van het gebied 0-0,5 paar per 100 ha. Deze situatie lijkt niet sterk gewijzigd. Ook op de nu verkregen verspreidingskaart zien we dat de matkop voornamelijk in de kleine bosjes in de Kampen en de Meent voorkomt (5 territoria), met daarnaast nog 1 territorium in de Bovenbuurt en 1 in het zuidelijke boomgaardengebied.

PIMPELMEES (Parus caeruleus) 48 territoria

De pimpelmees - landelijk na de koolmees onze meest algemene mees - komt veel voor in bossen, parken, tuinen en allerlei cultuurgebieden waarin bomen aanwezig zijn. Hij heeft wel uitgesproken voorkeur voor loofhout boven naaldhout, waarbij vooral eikebos favoriet is.

De AMN (1) geeft enige getallen voor de verhouding tussen de aantallen koolmezen en pimpelmezen in diverse biotopen. Deze bedraagt in bossen 1,8:1, in grasland 3,3:1 en in bebouwing 3,6:1.

Bij de nu uitgevoerde inventarisatie is voor de zuidelijke Vallei, een mengeling van grasland en bebouwing, een verhouding 3,1:1 gevonden, wat dus redelijk goed overeenkomt. De territoria liggen in de bos- en boomrijker gebieden langs de west-, zuid- en oostrand. Het centrale open weidegebied biedt kennelijk geen onderdak aan pimpelmezen. De totale gemiddelde dichtheid bedraagt 1,5 paar per 100 ha, een waarde die niet afwijkt van de 1-5 paar per 100 ha die de AMN (1) voor 1967-1970 aangeeft.

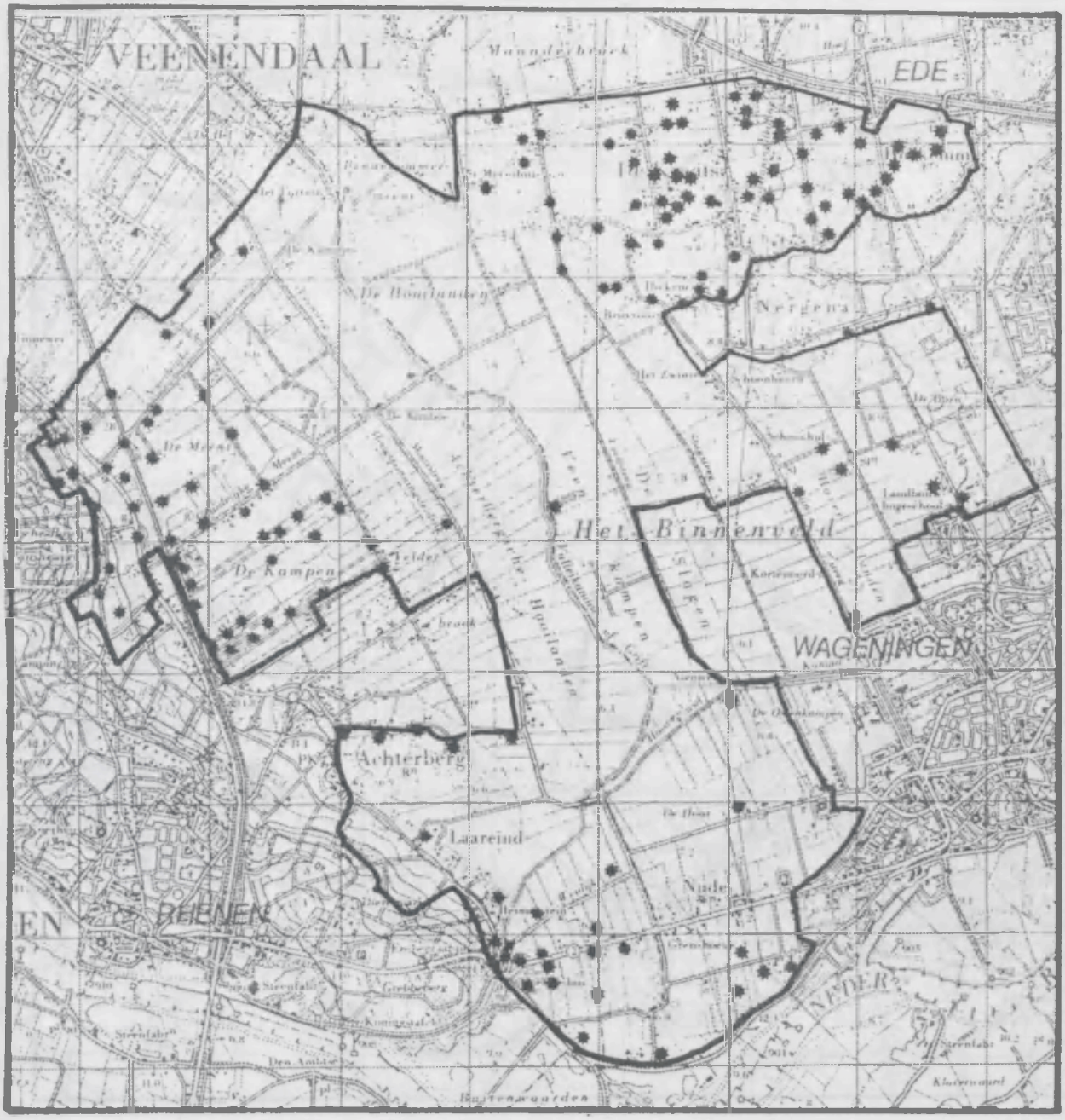

KOOLMEES (Parus major) 154 territoria

De koolmees is een van onze meest algemene vogels. Hij is overal te vinden waar bomen zijn: in bossen, tuinen, parken, houtwallen enz., maar hij heeft wel een duidelijke voorkeur voor loofhout boven naaldhout. Het ophangen van nestkasten en de wintervoedering hebben de stand de laatste tijd flink doen stijgen.

In de AMN (1) vindt men voor de zuidelijke Vallei hoge dichtheden voor de jaren 1967-1970: in het open gebied ter weerszijden van de Grift was de dichtheid 1-5,5 paar per 100 ha, voor het stuk ten oosten daarvan 5,6-10,5 en voor het stuk ten westen 10,6-25,5 paar per 100 ha.

Vergelijken we dat met de nu verkregen gegevens, dan blijkt dat in de Kampen, de Meent, de Kraats en het zuidelijke deel van het gebied vergelijkbare dichtheden worden gehaald (circa 7 paar per 100 ha). Het hele middendeel, het eigenlijke Binnenveld is echter maar spaarzaam bevolkt. Mogelijk is dit gedeelte, en misschien wel het hele gebied, onderteld doordat veel koolmezen in nestkastjes op particuliere erven broeden. Daarnaast zijn de laatste jaren echter ook houtwallen, heggen e.d. gerooid, wat eveneens tot vermindering zal hebben geleid.

BOOMKLEVER (Sitta europaea) 1 territorium

De boomklever heeft zijn belangrijkste broedbiotoop in oude loofbossen, vooral eiken en beuken, waarin geschikte natuurlijke holtes voorkomen die hij als nestplaats gebruikt. Hij is duidelijk aan bossen gebonden, in tegenstelling tot de boomkruiper die ook daarbuiten wel voorkomt als broedvogel. Boomklevers zijn standvogels; ze komen in Utrecht, Gelderland, Overijssel en Limburg in flinke dichtheden voor, elders in het land slechts sporadisch.

De AMN (1) geeft voor 1967-1970 geen broedgevallen voor het door ons geïnventariseerde gebied. Gezien de binding van de boomklever aan oude loofbossen is het niet verwonderlijk dat ook nu slechts 1 territorium is gevonden, en wel in de parkachtige omgeving van Heimerstein bij Rhenen, pal naast de bossen van de Utrechtse Heuvelrug.

BOOMKRUIPER (Certhia brachydactyla) 25 territoria

De boomkruiper komt zowel in hoog opgaand loof- en gemengd bos voor als in kleinere boomrijke gebiedjes zoals boomgaarden, bomenrijen langs wegen, rijen knotwilgen en allerlei bosjes in het cultuurlandschap. Hij is duidelijk veel minder dan de boomklever aan oude loofbossen gebonden en komt ook in uiterwaarden en cultuurland voor. Ook voor ons gebied is dat goed te zien: tegen in totaal 1 boomklever staan 25 boomkruiperterritoria. Ter vergelijking: in het nabijgelegen bos van het landgoed Hoekelum tussen Ede en Bennekom is die verhouding, gemiddeld over de periode 1981-1987 1:1,1 (12). Een belangrijke voorwaarde voor het biotoop van de boomkruiper is dat er bomen met grove schors in staan, die zowel voedsel als nestgelegenheid bieden. Boomkruipers nestelen in holtes van allerlei aard: vooral in schorsspleten van oude knotwilgen, populieren en vruchtbomen, maar ook wel onder dakpannen, in muurspleten, onder latwerk van oude schuren enz..

De AMN (1) geeft voor ons gebied voor 1967-1970 een vrij lage dichtheid op, variërend van 0 tot 0-0,5 paar per 100 ha, met uitzondering van het oude boomgaardengebied ten westen van Wageningen, waarvoor 1-5,5 paar per 100 ha wordt aangegeven. De in 1987 verkregen gegevens laten in vergelijking hiermee een lichte vooruitgang zien, vooral in de Kampen en het gebied rond Achterberg. Ook de Kraats en de Bovenbuurt zijn redelijk dicht bevolkt. De aanwezigheid van nogal wat knotwilgen en bomenrijen langs wegen in dit gebied is kennelijk een gunstige factor.

VLAAMSE GAAI (Garrulus glandarinus) 15 territoria

Van de in Nederland voorkomende kraaiachtigen is de vlaamse gaai de meest uitgesproken bosvogel. Het is een algemene broedvogel van zowel loof- als naaldbossen, houtsingels, opgaande bosjes, parken, buitenplaatsen e.d.. Ook in dorpen en villawijken, mits er voldoende opgaand geboomte is, wordt hij aangetroffen. Vroeger nestelde hij ook algemeen in gebieden met hoogstamboomgaarden. Nadat de meeste hiervan gerooid waren, is de vlaamse gaai hier flink in aantal achteruitgegaan. In de vrijwel boomloze klei- en veengebieden in West- en Noord-Nederland ontbreekt hij geheel.

Na deze informatie is het gemakkelijk te verklaren dat de vlaamse gaai in 1987 niet in het open gebied langs de Grift werd aangetroffen en dat het overige voorkomen in het geïnventariseerde gebied beperkt was tot de meer boomrijke randgebieden. In het gebied de Kampen nabij Achterberg dat naast houtwallen ook bosstroken herbergt, werden de meeste territoria gevonden, nl. 10.
In de rest van het geïnventariseerde gebied werden nog maar 5 territoria aangetroffen, waarvan 2 in de Bennekomse Bovenbuurt.

De gegevens van 1967-1970 (AMN (1)) laten eveneens in de Kampen de grootste dichtheden zien (nl. 5,6-10,5 paren per 100 ha), wat overeenkomt met de huidige dichtheid.

In de omgeving van de Kraats, Bennekomse Bovenbuurt, Wageningen-West en Nude werden toen nog dichtheden aangetroffen van 1,0-5,5 paren per 100 ha. Dit is nu niet meer het geval. Een oorzaak kan zijn dat de vlaamse gaai hier onderteld is vanwege het feit dat het in de broedtijd een extreem schuwe vogel is, die dan een zeer verborgen leven leidt. Waarschijnlijker is echter dat hij hier niet veel broedmogelijkheden meer heeft vanwege de oprukkende verstedelijking en het verdwijnen van houtwallen en hoogstamboomgaarden.

EKSTER (Pica pica) 85 territoria

De ekster komt bijna overal voor waar bomen of struiken zijn. Vooral in parkachtige cultuurlandschappen is hij algemeen, in dichte bossen komt hij minder voor. Hij schuwt bebouwing niet en broedt geregeld bij boerderijen en steeds meer in dorpen en steden. Het nest ligt in bomen meestal hoog maar in b.v. meidoornhagen worden ook lager gelegen nesten gevonden.

De ekster is in het verleden drastisch vervolgd door de mens wegens zijn vermeende schadelijkheid. In 1907 meldt Van Pelt Lechner (5) dat de ekster in de omgeving van Wageningen sterk is afgenomen. De Avifauna van Wageningen en omstreken (4) (uit 1960) schrijft vervolgens dat de soort de laatste jaren sterk is toegenomen omdat hij minder belaagd wordt. Ook de AMN (1) spreekt van een sterke toename, mogelijk als gevolg van afname van de jachtdruk. Andere oorzaken voor de vooruitgang van de ekster zijn ongetwijfeld zijn grote aanpassingsvermogen en het ruime voedselaanbod in onze welvaartsstaat voor een weinig kieskeurige alleseter als hij.

De verspreidingskaart in de AMN (1) geeft voor 1967-1970 voor het gehele gebied een dichtheid van 1-5,5 paar per 100 ha aan. De nu verkregen inventarisatieresultaten wijken daar niet sterk van af. De verspreiding is vrij gelijkmatig, behalve dat in het boom- en struikarme middendeel aanzienlijk minder eksters zitten.

KAUW (Corvus monedula) 31 territoria

Kauwtjes, zoals onze kleinste kraaiachtigen vaak worden genoemd, broeden veel in steden: in schoorstenen, kerktorens en allerlei holtes in gebouwen. Ook in het buitengebied komen ze als broedvogel voor, vooral in parklandschappen; ze broeden dan bij voorkeur in holtes in bomen en vormen vaak kleinere of grotere kolonies. Het zijn alleseters met een voorkeur voor plantaardig voedsel.

De AMN (1) geeft voor 1967-1970 voor ons gebied een dichtheid 0 rond de Grift, 0,5-0,9 paar per 100 ha voor het noordoostelijke deel en 5,6-10,5 paar per 100 ha voor het zuiden en westen van het gebied.

Bij de inventarisatie van 1987 is een kolonie van 26 paar bij Heimerstein gevonden en verder nog wat losse territoria her en der verspreid. Mogelijk zijn bij deze inventarisatie paren gemist die op particuliere erven hebben gebroed.

ZWARTE KRAAI (Corvus corone) 105 territoria

Zwarte kraaien komen in een grote verscheidenheid aan landschapstypen voor. Er zijn in Nederland dan ook maar weinig plaatsen waar zij ontbreken. Voorzien van een groot aanpassingsvermogen weten deze alleseters op de meest uiteenlopende wijzen aan de kost te komen en hun nestplaats te kiezen. Zo eten zij veel afval (vuilstortplaatsen) en aas, o.a. verkeersslachtoffers en slachtoffers van hoogspanningsleidingen. Ook zijn het soms geduchte rovers van eieren, jonge vogels en klein wild. Het vergrote voedselaanbod in het agrarisch gebied door het overvloedig uitrijden van drijfmest heeft verder een gunstig effect gehad op de stand van de zwarte kraai. Ze bouwen hun nesten meestal in hoge bomen. Bij gebrek hieraan willen ze wel in lage struiken, in knotwilgen en soms op of in gebouwen en op hoogspanningsmasten nestelen. De directe nabijheid van menselijke bewoning wordt echter zo veel mogelijk gemeden.

Het nestelen begint vroeg. Begin april zitten de meeste kraaien al te broeden. De meeste broedvogels houden gedurende het hele jaar een territorium bezet. Kraaien die er niet in geslaagd zijn om een territorium te veroveren, verenigen zich al naar gelang de voedselsituatie in kleine of grote groepen. Ze vormen een surplus, waaruit steeds paren proberen ook een territorium te veroveren. In het in 1987 geïnventariseerde gebied werden 105 territoria vastgesteld. Dit komt neer op ruim 3,3 territoria per 100 ha.

In de ANB (2) wordt gesproken van een landelijk gemiddelde van 1-3 paar per 100 ha. De dichtheden in de zuidelijke Gelderse Vallei liggen hier dus flink boven. Gezien de vlucht die de bio-industrie in dit gebied genomen heeft is dit geenszins verwonderlijk. Vergelijking met de jaren 1967-1970 (1) levert een overeenkomstig beeld op; nl. zowel toen als nu valt de zwarte kraai in de categorie 1-5,5 paar per 100 ha. Sinds 1970 is de stand dus kennelijk min of meer onveranderd gebleven.

Bekijken we het verspreidingsbeeld van 1987 dan valt op dat de grootste dichtheden bereikt worden in en rond de Kampen en de geringste dichtheden in de Achterbergsche Hooilanden. Vermeldenswaard is dat er in het open gebied langs de Grift voor het nestelen veelvuldig gebruik gemaakt werd van hoogspanningsmasten.

SPREEUW (Sturnus vulgaris) 192 territoria

De spreeuw is van oorsprong een insekten- en vruchtenetende bosvogel, die zich dank zij zijn grote aanpassingsvermogen sterk heeft kunnen uitbreiden en daardoor in een grote verscheidenheid van biotopen is aan te treffen. Sinds de 2e helft van de 19e eeuw is zijn opmars goed op gang gekomen. Het is een typische cultuurvolger geworden. Het merendeel van de spreeuwen broedt tegenwoordig dan ook niet meer in de bossen, maar in de nabijheid van menselijke bewoning. Allerlei holten onder daken en spleten in muren worden voor de nestbouw benut. Nestkasten worden ook graag gebruikt. Soms wordt in kolonie-achtige groepen gebroed.

In het geïnventariseerde gebied werden zoals te verwachten was, in 1987 ook volop spreeuwen aangetroffen. Niet iedere deelnemer aan de inventarisatie heeft echter de spreeuw "meegenomen", waardoor het verspreidingsbeeld wat verbrokkeld is geraakt en beperkt lijkt te zijn tot bepaalde gebieden, zoals Achterberg, de Kampen en de Kraats. Met name rond Achterberg trad kolonievorming op. De niet getelde gebieden zijn op de verspreidingskaart gearceerd aangegeven.

Door de onvolledigheid van de inventarisatie worden hier nu geen vergelijkingen gemaakt met de periode 1967-1970 (AMN (1)).

HUISMUS (Passer domesticus) 312 territoria

Huismussen komen overwegend voor in de buurt van menselijke bewoning, dus vooral in dorpen en steden. Rond nederzettingen in gebieden met cultuurland zijn ze vaak uiterst talrijk, vaak met enkele tientallen paren per boerderij.
Het slordige nest wordt meestal onder dakpannen gebouwd. Gemiddeld worden er 1 à 3 legsels per jaar geproduceerd, soms 5, waarvan in totaal 8 à 12 jongen uitvliegen. De sterfte onder de jonge vogels is groot. Slechts 19% wordt ouder dan 12 maanden. Het zijn typische standvogels, die alleen in de nazomer korte tijd de broedplaatsen verlaten om te profiteren van o.a. rijpende granen.

Hoewel niet alle telgebieden op het voorkomen van huismussen onderzocht zijn (niet getelde gebieden zijn gearceerd op de kaart), leidt het geen twijfel dat ze in het geïnventariseerde gebied volop voorkomen. In de omgeving van Achterberg en de Kampen zijn ze zeer talrijk. Ook de Kraats springt er uit. In het open gebied langs de Grift, waar menselijke bewoning ontbreekt, is de huismus afwezig. Het is moeilijk te zeggen of er een voor- of achteruitgang heeft plaatsgevonden vergeleken met de inventarisaties van 1967-1970 (1). Alleen gedetailleerde en tijdrovende tellingen kunnen hierover uitsluitsel geven.

huismus

ringmus

RINGMUS (Passer montanus) 186 territoria

De ringmus heeft een voorkeur voor boomrijk agrarisch cultuurland, maar een groot aanpassingsvermogen staat garant voor een bredere bezetting van biotopen dan bij de huismus. De dichtheden zijn sterk afhankelijk van het voedsel- en broedholte-aanbod. Buiten het broedseizoen is er verder een minder grote binding met de nestplaats dan bij de huismus. De ringmussen zwerven dan nl. vaak rond in groepjes of grote groepen van honderden tegelijk waarbij dan o.a. gefoerageerd wordt op ruigteterreinen en bij silo's.
Hoewel van oorsprong geen holenbroeder, genieten boomholten en nestkasten nu wel de voorkeur. Op het platteland wordt ook wel gebruik gemaakt van nestholten in oude boerderijen, kapschuren, takkenbossen en hooimijten. Soms wonen ze met huismussen onder hetzelfde dak. Opvallend is de soms ook solitaire levenswijze in de broedtijd, waarbij het aanbod van broedholten een belangrijke rol speelt. Vaak wordt dan gebruik gemaakt van eenzaam staande knotbomen. Jaarlijks worden 2 broedsels grootgebracht.

Door de veelheid aan biotopen is het moeilijk de juiste dichtheid te bepalen. In het geïnventariseerde gebied broeden ringmussen vooral talrijk in de omgeving van Achterberg en de Kampen, verder in minder grote dichtheden in de Bovenbuurt bij Bennekom, de Nude en de omgeving van het proefveldencomplex de Born (voedselaanbod!). Opvallend is de lage dichtheid in de Kraats. Hoewel Van Pelt Lechner in 1907 (5) melding maakt van een sterke toename van de ringmus bij Wageningen is het nu moeilijk om van voor- of achteruitgang te spreken, omdat er niet volledig geïnventariseerd is. Zo zijn b.v. lang niet alle particuliere erven bezocht. Het niet geïnventariseerde gebied is gearceerd op de kaart aangegeven.
Toch bestaat de indruk dat er plaatselijk een achteruitgang heeft plaatsgevonden. De AMN (1) geeft voor 1967-1970 voor het oostelijke deel van het geïnventariseerde gebied (inclusief de Nude) dichtheden op die variëren tussen de 5 en 25 territoria per 100 ha, soms oplopend tot 25-50 territoria per 100 ha. Het is duidelijk dat dit dichtheden zijn die nu bij lange na niet meer gehaald worden. Meer gedetailleerd onderzoek zal hierin duidelijkheid kunnen brengen.

VINK (Fringilla coelebs) 62 territoria

De vink is een broedvogel van gebieden met middelhoog of opgaand geboomte. In Nederland zijn het standvogels. Jonge vogels en vrouwtjes zwerven wat meer dan de mannetjes. In de herfst en winter vindt er aanvulling plaats met grote groepen vinken uit Scandinavië. Vanaf half februari wordt er al volop gezongen. Het voedsel bestaat uit zaden, knoppen en insekten. De jongen worden uitsluitend gevoerd met insekten. Gewoonlijk wordt slechts 1 broedsel grootgebracht. Als biotoop genieten bossen en parken de voorkeur, maar kleinschalige cultuurlandschappen kunnen vaak nog behoorlijke dichtheden opleveren. Het geïnventariseerde gebied van 1987 levert het volgende verspreidingsbeeld op: een hoge dichtheid in het gebied de Kampen, veel geringere dichtheden in de Kraats, Bovenbuurt, de Nude en Achterberg en geheel ontbrekend in het open middengebied langs de Grift.

Vergelijken we dit met de gegevens van 1967-1970 (AMN (1)) dan moeten we een sterke achteruitgang constateren. Alleen de dichtheden in de Kampen (300 ha) zijn nog te vergelijken met de gegevens van 1967-1970, nl. zowel toen als nu ruim 10 territoria per 100 ha. Voor de overige genoemde gebieden, worden in 1967-1971 eveneens ruim 10 territoria per 100 ha aangegeven. Nu nestelen hier nog hooguit 2 paren per 100 ha. Het verdwijnen van opgaand hout, hoogstamboomgaarden, heggen en houtwallen, gecombineerd met de moderne agrarische bedrijfsvoering speelt hier ongetwijfeld een rol in de achteruitgang van de vink. Het geheel verdwijnen uit het open gebied langs de Grift (1200 ha), waar in 1967-1971 nog 0,5-1,0 paar per 100 ha voorkwam hangt ongetwijfeld eveneens nauw samen met het verdwijnen van heggen en houtwallen. Mogelijk spelen de 3 opeenvolgende strenge winters nog een rol in de achteruitgang. In dat verband zou het logisch zijn, dat de marginale biotopen voor de vink waar het in dit gebied immers omgaat, maar spaarzaam bezet werden in 1987.

GROENLING (Carduelis chloris) 2 territoria

De groenling nestelt vaak in groepjes in heggen, altijd groene struiken en in bomen, speciaal coniferen. Hij komt vooral in de bebouwde kom voor en men vindt hem dan in parken, tuinen, begraafplaatsen, groenvoorzieningen e.d.. Ook hoogstamboomgaarden zijn aantrekkelijk als broedgebied. In uitgestrekte bossen is de dichtheid meestal erg laag. Hij voedt zich met zaden, bessen en knoppen.

De AMN (1) vermeldt een "onverklaarbaar lage dichtheid" aan groenlingen voor de Gelderse Vallei. Op de verspreidingskaart wordt voor het door ons geïnventariseerde gebied voor 1967-1970 een dichtheid <0,5 paar per 100 ha aangegeven, met uitzondering van de westelijke strook (tegen de Utrechtse Heuvelrug aan) en het gebied ten westen van Wageningen (hoogstamboomgaarden), waarvoor een hogere dichtheid geldt. In de bebouwde kommen was de dichtheid destijds aanzienlijk hoger (5-50 paar per 100 ha).

Bij de huidige inventarisatie zijn slechts twee territoria gevonden, en wel in de Bovenbuurt: één bij een houtwal en één in een tuin bij een huis. In de rest van het gebied ontbreekt de groenling, hoewel er voldoende nestgelegenheid lijkt te zijn. Mogelijk is het voedselaanbod te beperkt en prefereert de groenling stad en dorp met hun overvloed aan tuinen, parken en groenvoorzieningen.

KNEU (Carduelis cannabina) 16 territoria

Kneuen bewonen bij voorkeur open gebieden met kruidenrijke pioniersvegetaties, met pleksgewijs dicht struikgewas om in te nestelen. Behalve in dit voorkeursbiotoop nestelt hij ook in toenemende mate in parken, tuinen, langs spoorlijnen, in overhoeken, meidoornhagen en boomgaarden. De kneu is gespecialiseerd in het eten van zaden. Ze broeden soms in kleine kolonies. De nesten worden meestal dicht bij de grond gebouwd.

In het in 1987 geïnventariseerde gebied komen de kneuen nogal verspreid voor en zijn er geen duidelijke concentratiegebieden te onderscheiden. Opvallend is dat hij niet is aangetroffen in de Kraats en ook helemaal niet is waargenomen in de Kampen, beide kleinschalige gebieden met nogal wat verbouw van mais. De oorzaak van zijn afwezigheid is hier niet duidelijk.

In vergelijking met de gegevens van 1967-1970 (1) is er enige achteruitgang te bespeuren. Het gehele geïnventariseerde gebied had toen een dichtheid van 1-5,5 paren per 100 ha. Nu komt de kneu met 0,5 territoria per 100 ha hier duidelijk onder.

RIETGORS (Emberiza schoeniclus) 25 territoria

De rietgors broedt, zoals de naam al doet vermoeden, bij voorkeur in riet. Wat dat betreft is hij niet kieskeurig: een klein stukje riet in een sloot is al genoeg. Hij broedt ook wel in vochtige, wat ruige vegetaties zonder riet, b.v. biezen, zeggen en ruige, natte hooilanden. Sinds enige tijd worden ook broedgevallen gemeld van drogere biotopen, zoals graanvelden en droge heide, vooral uit Engeland.

De Avifauna van Wageningen en omstreken (4) uit 1960, vermeldt een belangrijke achteruitgang van de rietgors ten opzichte van een tiental jaren terug. Deze achteruitgang heeft kennelijk doorgezet want de AMN schrijft in 1971 dat de rietgors in de Gelderse Vallei niet voorkomt "behoudens op enkele plaatsen". Het verspreidingskaartje geeft een hoge dichtheid (10,6-25,5 paar per 100 ha) voor de Hel en de Blauwe Hel en voor de rest van het gebied niets.

Bij de nu uitgevoerde inventarisatie zijn 25 territoria gevonden. De Hel is niet mee geïnventariseerd; hier zaten in de periode 1959-1984, 20-30 paren (7), maar na 1984 nam de soort iets af (mededeling A. Vink). Van de 25 territoria liggen er 19 direct aan de Grift en de overige 6 liggen er vlakbij, nl. 4 paren in het verlande moerasgebiedje bij de Grebbesluis en 2 in het vochtige natuurreservaat de Bennekomse Meent. Er zijn dus geen broedgevallen op drogere terreinen gevonden, wat overeenkomt met het landelijke beeld volgens de SOVON-atlas (3).

Men kan op grond van het bovenstaande van een duidelijke vooruitgang van de rietgors in ons gebied spreken, vergeleken met zo'n 20 jaar terug, waarbij we er van uitgaan dat de vroegere inventarisaties volledig zijn geweest. Men dient er echter wel rekening mee te houden dat in de jaren veertig het aantal rietgorzen veel groter is geweest, omdat in die tijd de oppervlakte aan geschikte biotopen aanzienlijk groter was.

5 OVERIGE WAARNEMINGEN

Het geïnventariseerde gebied in de zuidelijke Gelderse Vallei is niet alleen van belang als broedgebied, er zijn ook in voor- en najaar en in de winter veel vogels die zich gedurende kortere of langere tijd in het Binnenveld en omgeving ophouden. Het zou te ver voeren alle buiten het broedseizoen waargenomen soorten hier op te noemen. In het mededelingenblad Pennevluchten van de Vogelwerkgroep Wageningen e.o. wordt jaarlijks een overzicht gegeven van de waarnemingen in het gebied. We volstaan hier met enkele losse opmerkingen en een lijst van waargenomen niet-broedende soorten in de periode 1-3-1987 tot 1-8-1987.

In voor- en najaar kan men in het Binnenveld duizenden kieviten aantreffen, die vooral in de buurt van de Grift foerageren. Hierbij zitten soms een aantal goudplevieren. Verder trekken er grote groepen kramsvogels en koperwieken door, die deels overwinteren. Op de akkers zijn regelmatig grote groepen veldleeuweriken te vinden. Verder worden er in kleine aantallen paapjes, tapuiten, soms een roodborsttapuit en een ijsvogel gezien; het aantal waargenomen exemplaren hiervan loopt echter jaarlijks terug.

In de winter is het gebied belangrijk voor kleine, soms ook wilde zwanen en voor ganzen. Zij houden zich bij voorkeur in de buurt van de Grift op. Het aantal kleine zwanen nam toe van 15 ex. in de winter '77/'78 tot 300 in de winter '87/'88 (mededeling A. Vink). Verder overwinteren er veel buizerds in het Binnenveld. Met enig geluk kan men een smelleken of een slechtvalk waarnemen en in strenge winters rariteiten als waterspreeuw, grote trap, ijsgors, e.d..

Lijst van waargenomen, niet-broedende soorten in de periode 1-3-1987 tot 1-8-1987

fuut	10-5	ijsvogel	18-5
casarca	31-5	tapuit	22-4, 25-5, 28-5
wintertaling	29-3, 5-4, 26-4	waterpieper	5-4
tafeleend	29-3	beflijster	18-4, 22-4
kuifeend	29-3, 10-5	kramsvogel	29-3, 5-4, 14-4, 21-4, 28-4
rode wouw	26-4	koperwiek	5-3
sperwer	geregeld	glanskop	25-4
buizerd	geregeld	wielewaal	21-6
porseleinhoen	25-4, 5-5	grauwe klauwier	24-5
houtsnip	4-3	roek	4-6
regenwulp	29-3, 30-4, 4-5	keep	3-3
witgatje	14-3, 29-3	sijs	29-3
oeverloper	5-4, 26-4, 10-5	appelvink	4-3, 25-3

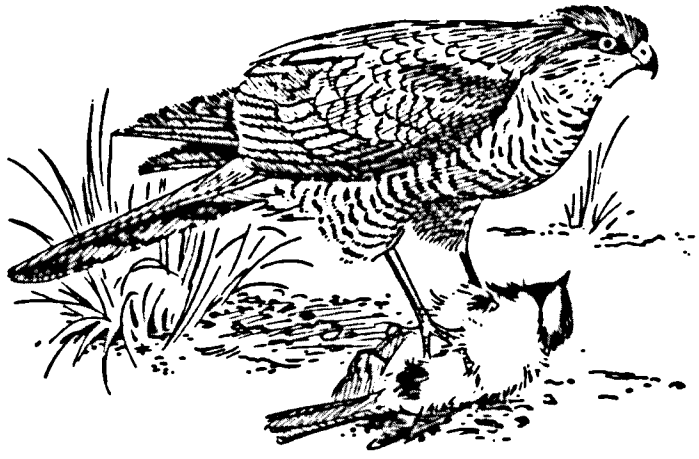

6 CONCLUSIES, ONDERZOEKVRAGEN EN AANBEVELINGEN

6.1 Ontwikkeling van de broedvogelstand in de periode 1970-1987

De vergelijking van de stand van de broedvogelbevolking in 1987 met de gegevens van de periode 1969-1970 uit de AMN (1), is weergegeven in Tabel 2.

Tabel 2. Verloop van de broedvogelstand over de periode 1970-1987

Achteruitgang 27	Stationair 29	Vooruitgang 11
Kwartel *)	Boomvalk	Meerkoet
Patrijs	Torenvalk	Scholekster
Watersnip *)	Fazant	Wulp
Grutto	Waterhoen	Turkse tortel
Tureluur	Kievit	Zwarte roodstaart
Holenduif	Houtduif	Rietgors
Tortelduif	Kerkuil	Wilde eend
Koekoek	Steenuil **	Havik *)
Veldleeuwerik	Grote bonte specht	Ransuil *)
Boerenzwaluw	Witte kwikstaart	Kleine karekiet
Huiszwaluw	Merel	Boomkruiper
Graspieper	Heggemus	
Gele kwikstaart	Sprinkhaanrietzanger	
Winterkoning	Bosrietzanger	
Grote lijster	Zwartkop	
Zanglijster	Tjiftjaf	
Paapje	Koolmees	
Roodborst	Pimpelmees	
Spotvogel	Matkopmees	
Tuinfluiter	Staartmees *)	
Grasmus	Boomklever *)	
Braamsluiper	Groenling	
Fitis	Bonte vliegenvanger *)	
Grauwe vliegenvanger *)	Huismus	
Vink	Ringmus	
Kneu	Spreeuw	
Vlaamse gaai	Zwarte kraai	
	Kauw	
	Ekster	

NB *) Gebaseerd op aanwezigheid van slechts 1 terr. in 1987
** Vergeleken met inventarisatie 1976

Niet genoemd worden in deze tabel de soorten die gedurende de laatste 17 jaar uit het gebied verdwenen zijn of mogelijk in 1987 in de inventarisatie aan de aandacht ontsnapt zijn.
Deze soorten zijn: zomertaling, slobeend, groene specht, roodborsttapuit, gekraagde roodstaart, ijsvogel, rietzanger, grauwe gors, geelgors, wielewaal, bosuil en glanskopmees.
De laatste 2 soorten kunnen bij de inventarisatie over het hoofd gezien zijn. Met name geldt dit voor de bosuil omdat er onvoldoende nachtbezoeken werden gehouden. De overige soorten moeten helaas als verdwenen beschouwd worden. Hun verdwijnen hangt samen òf met de metamorfose die het gebied heeft ondergaan ten gevolge van de moderne ontwikkelingen in de landbouw òf met landelijke tendenzen tot afname.

In een wat grijzer verleden zijn nog meer soorten verdwenen, zoals ooievaar, kemphaan, zwarte stern, grauwe klauwier, bruine kiekendief en roek. De ene soort verdween wat eerder dan de andere uit het landschap van de zuidelijke Gelderse Vallei, de kwetsbare soorten het eerste. Naast de verdwenen soorten zijn er nog een aantal soorten die alleen in bepaalde gunstige jaren tot broeden komen, zoals kwartelkoning en waterral. Andere onregelmatige broedvogels zijn soorten als knobbelzwaan en kuifeend.

Bij de bovenstaande gegevens moet er steeds rekening mee gehouden worden, dat in het natuurgebied "De Hel" en "Blauwe Hel" bij Veenendaal nog wel regelmatig een deel van bovengenoemde vogelsoorten tot broeden komt. Het gaat hier o.a. om slobeend, waterral, porseleinhoen en rietzanger. Door het afwijkende karakter van dit gebied (o.a. open water, rietkragen, elzenbos) komen er bovendien af en toe soorten voor die elders in de Vallei geen mogelijkheden (meer) hebben. Hierbij denken we b.v. aan de fuut. Dodaars en roerdomp zijn hier inmiddels als broedvogel verdwenen.

Echter, ook in de Hel en omgeving gaat de broedvogelstand van een aantal van deze soorten gestadig achteruit, o.a. door het feit dat het industrieterrein van Veenendaal reeds tot de randen van het reservaat is genaderd. Voor de ontwikkelingen in de Hel wordt verwezen naar de inventarisaties van A. Vink over de jaren 1959-1984 (7). Naast verlies is er echter ook winst. Een viertal soorten werd als nieuwkomer in het gebied vastgesteld. Eén van deze soorten mag hier eigenlijk niet onvermeld blijven ondanks het feit dat hij in 1987 niet broedend werd vastgesteld. Het betreft de kramsvogel, die wèl in 1986 tot broeden kwam bij de Veenkampen. Gezien de landelijke tendens van uitbreiding van het broedgebied, laat het zich aanzien dat hij zich hier binnenkort jaarlijks als broedvogel zal vestigen. Andere nieuwkomers sinds de periode 1967-1970 zijn de wulp, de ransuil en de havik. Bij de verspreidingskaarten in hoofdstuk 4 wordt uitgebreid op deze soorten ingegaan.

6.2 Wenselijk vervolgonderzoek

Het niet geringe aantal broedvogels en met name de verscheidenheid aan roofvogelsoorten was voor velen van ons toch een verrassing. Daarnaast werd een aantal telgebieden echter als uitermate saai en vervelend ervaren: er viel niet veel meer waar te nemen dan de zeer algemene soorten als houtduif, huismus, zwarte kraai, ekster e.a.. Een aantal gebieden is duidelijk nog waardevol en het lijkt zinvol de vogelpopulaties daar over langere termijn te volgen. Deze gebieden zijn (zie figuur 10):

1. de Bennekomse Meent en de Bennekomse Hooilanden, vanwege het voorkomen van veel weidevogels. Onderzoek kan aangeven of er verschillen zijn of zich ontwikkelen tussen de populaties van het reservaat de Bennekomse Meent en het agrarische gebied van de Bennekomse Hooilanden;
2. het noordelijke deel van de Achterbergsche Hooilanden en het noordelijke deel van de Veenkampen, ook vanwege de weidevogels;
3. het oostelijke deel van de Kraats en de Bennekomse Bovenbuurt vanwege de plaatselijk hoge dichtheden van de kievit en de broedvogels van brede houtwallen;
4. het proefveldencomplex de Born, vanwege het voorkomen van relatief hoge dichtheden van kievit, patrijs, veldleeuwerik en gele kwikstaart. Gedetailleerde en jaarlijks herhaalde inventarisaties van de proefvelden kunnen een antwoord geven op de volgende vraagstelling:
   - waar broeden de vogels in het intensief beheerde proefveldencomplex?
   - waarom zijn de dichtheden hier relatief nog zo hoog?
   - welke maatregelen zouden een positieve invloed op de broedvogelpopu-

latie kunnen hebben?
5. de Kampen als gebied met een zeer grote betekenis voor broedvogels van houtwallen en brede bosstroken, o.a. roofvogels;
6. de fortificaties ten oosten van de Grift nabij de Grebbesluis, vooral vanwege de vele rietvogels.

De hierboven genoemde gebieden zijn de vogelrijkste terreinen van de zuidelijke Gelderse Vallei. Het is zinvol om deze gebieden in het kader van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) langdurig te onderzoeken teneinde de ontwikkeling van de vogelpopulaties te volgen en eventueel in gunstige zin te beïnvloeden.

Naast het volgen van de broedvogelpopulatie in een aantal gebieden is het zinvol een aantal soorten gebiedsdekkend te inventariseren. Deze soorten zijn: wulp, steenuil, veldleeuwerik, kwartel, huiszwaluw en boerenzwaluw.

6.3 Aanbevelingen

Om aanbevelingen te kunnen doen over maatregelen die de stand van een aantal bedreigde soorten (de z.g. kritische of kwetsbare soorten) ten goede kunnen komen, is het goed eerst de factoren nog eens op een rijtje te zetten die er voor zorgen dat het nù zo slecht gaat. Een aantal zaken is bij de bespreking per soort (hfdst. 4) al genoemd.

Om welke soorten gaat het? In 3.1 en 6.1 is reeds naar voren gebracht dat een aantal als "bedreigd" te karakteriseren soorten (10) uit het geïnventariseerde gebied zijn verdwenen (zomertaling, kemphaan, kwartelkoning) of in aantal is achteruitgegaan (grutto, tureluur, watersnip, patrijs, paapje, grasmus). We zouden deze lijst willen aanvullen met enige soorten die dan misschien niet landelijk, maar wèl in ons gebied sterk zijn achteruitgegaan: veldleeuwerik, graspieper, gele kwikstaart, torteldui f en een aantal kleine zangvogelsoorten. Globaal valt deze groep uiteen in twee delen: de weidevogels en de overige soorten.

Weidevogels hebben door de monderne ontwikkelingen in de landbouw steeds minder gelegenheid om met succes hun jongen groot te brengen. Menig nest- of donsjong gaat verloren onder zware machines. De tijd van maaien begint tegenwoordig al vaak voor half mei, terwijl dit vroeger half juni was (16). Door de verbeterde ontwatering kunnen de machines veel vroeger op het land, waardoor er al vroeg in het voorjaar volop gerold, gesleept en gemest kan worden. Het vee komt begin mei de wei in, met tot voor kort steeds groter wordende koppels per oppervlakte-eenheid. De snel groeiende monocultures van grassen en de sterk afgenomen kruidenrijkdom werken bovendien sterk nadelig voor een aantal vogelsoorten. De ontwatering betekent ook voor een aantal soorten vermindering van het voedselaanbod in de bovenste laag (14).

De vraag rijst wat er gedaan moet worden om een verdere aftakeling te voorkomen en hoe een positieve ontwikkeling het beste in gang gezet kan worden. De uitgangssituatie is een moeilijke. Nogmaals: de vroegere verscheidenheid van de zuidelijke Gelderse Vallei (23) is grotendeels omgevormd tot één grote Engels raaigrasweide met hier en daar enkele postzegelgrote reservaatjes. In deze reservaten worden de natuurwaarden zo goed mogelijk overeind gehouden door de beherende instanties. Alleen reservaatsbeheer is echter niet genoeg. De natuurwaarden kunnen op de lange duur alleen behouden en verder ontwikkeld worden indien er uitgegaan wordt van grotere eenheden. Recente aankopen van het Staatsbosbeheer in de Bennekomse

Hooilanden en Achterbergsche Hooilanden geven inmiddels een aanzet voor de vorming van een grotere beheerseenheid. Dit is echter nog niet genoeg om daadwerkelijk een op de ontwikkeling van natuurwaarden gericht beheer te kunnen beginnen. Het is voorlopig een illusie om er vanuit te gaan dat een grote oppervlakte open grasland (enkele honderden hectaren) in natuurbeschermingshanden over zal gaan. Wil men toch een enigszins levensvatbare weidevogelpopulatie behouden, dan moet er overgegaan worden tot samenwerking met de agrariërs van het gebied, bij voorkeur door het afsluiten van beheersovereenkomsten voor de omgeving van de meest kwetsbare terreinen. We denken hierbij aan het hele open gebied ter weerszijden van de Grift. Deze aanpak biedt op korte termijn ons inziens het beste perspectief.

De beperkte maatregelen kunnen o.a. inhouden:
- later maaien dan half mei, b.v. eind mei of begin juni;
- na een bepaalde datum niet meer mesten, rollen of slepen b.v. vanaf half maart;
- het maaien van een perceel van binnen naar buiten, waardoor jonge vogels weg kunnen vluchten;
- het verjagen van zowel oude als jonge vogels door daags tevoren palen met wapperende plastic zakken in het te maaien perceel te plaatsen;
- het bevestigen van verjagingsapparatuur aan de maaiapparatuur;
- het niet toestaan van het zoeken van kievitseieren;
- het niet schonen van sloten in het voorjaar;
- het pas inscharen van vee na de eerste snede.

Naast deze praktische maatregelen zijn er o.a. op planologisch gebied nog meer mogelijkheden om verdere aantasting te voorkomen, namelijk:
- géén verdere ontwatering van het gebied;
- géén verdere egalisatie;
- géén boerderijverplaatsing naar het open middengebied langs de Grift;
- géén aanleg van extra ontsluitingswegen of insteekwegen;
- géén aanleg van een fietspad langs de Grift (i.v.m. verstoring van de rust); in plaats daarvan afsluiting van aantrekkelijke landwegen, zoals de Veensteeg voor auto's, zodat dit een fietsroute wordt;
- afremming en/of onmogelijk maken van sluipverkeer door het gebied.

Opbouwende maatregelen zouden verder kunnen zijn:
- het aanplanten van sleedoornhagen op die plaatsen waar meidoornhagen (in het kader van de bacterievuur-bestrijding) verdwenen zijn (24);
- het plaatselijk weer verhogen van de grondwaterstand.

In verband met deze laatste maatregel is het interessant om te vermelden dat de Wageningse Landbouwuniversiteit momenteel samen met het CABO (Centrum Agro-Biologisch Onderzoek) in de Veenkampen nagaat of door middel van kunstmatige verhoging van de grondwaterstand en een extensief beheer de oude luister van weleer hersteld kan worden! De gedachte, dat de blauwgraslanden in het gebied nog maar 40 jaar geleden, o.a. met behulp van aan diezelfde Landbouwuniversiteit ontwikkelde methoden, op de schop gingen moge tot bescheidenheid stemmen.

Overige soorten

Om de stand van de overige achteruitgegane soorten te bevorderen, zijn een aantal min of meer voor de hand liggende maatregelen te noemen:
- zoals hierboven reeds genoemd: aanplant van sleedoornhagen ter vervanging van de gerooide meidoorns;
- onderhoud van bestaande houtwallen en andere elementen, zódanig dat er weer

een dichtere ondergroei ontstaat;
- het bewust creëren of enigermate verbreden van kruidenrijke stroken, zoals bermen, overhoekjes, slootkanten, randen langs akkers, enz.. Met een bescheiden ruimtebeslag is hier waarschijnlijk veel eer te behalen;
- onderhoud van nog bestaande hoogstamboomgaarden.

Een aantal zaken is duidelijk al in beweging. Zo benut de gemeente Ede b.v. uitgebreid de bestaande subsidieregelingen voor onderhoud van landschapselementen. Al met al is hier naar onze mening met relatief weinig ingrijpende maatregelen vrij snel iets te bereiken. De medewerking van de boeren, eventueel van vrijwillige landschapsbeheergroepen, is echter nodig.

Landelijk gezien, is er, gedwongen door boterbergen en mestoverschotten, een duidelijk toenemende aandacht voor de problemen in de landbouw. Overal begint door te dringen dat men niet op dezelfde voet door kan gaan. Hopelijk zal deze tendens er toe leiden dat positieve ontwikkelingen in gang gezet kunnen worden.

Hoopgevend is verder, dat de twee betrokken provincies en de vier omliggende gemeenten besloten hebben overleg te gaan voeren over de toekomst van de zuidelijke Gelderse Vallei, o.a. over de natuurwaarden. Hoe lang het zal duren alvorens deze goede intenties ook in de vogelstand tot uiting komen is uiteraard niet duidelijk, maar er wordt nu duidelijk een eerste stap gezet! Wij hopen dat ons rapport van nut zal zijn bij de volgende stappen.

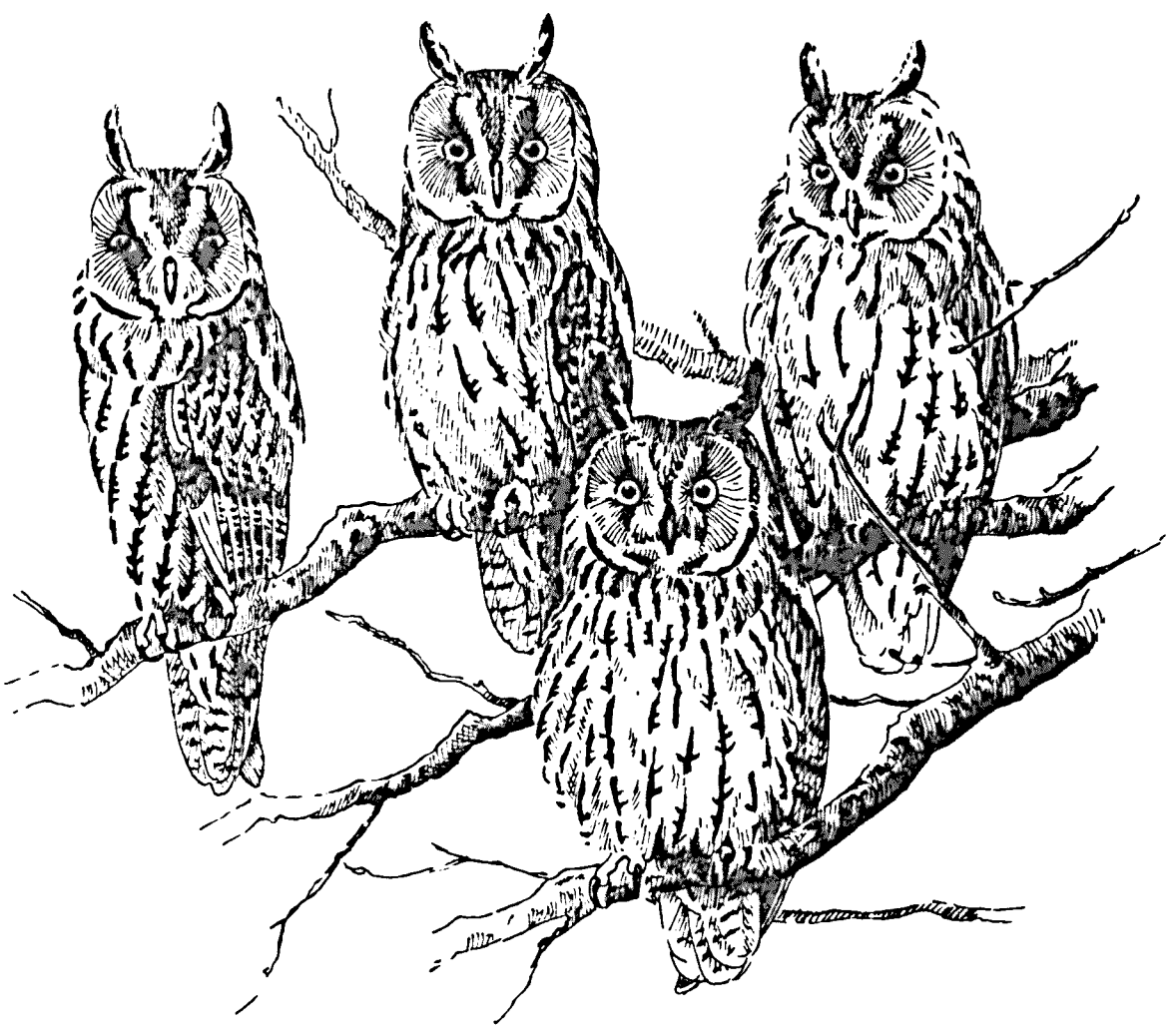

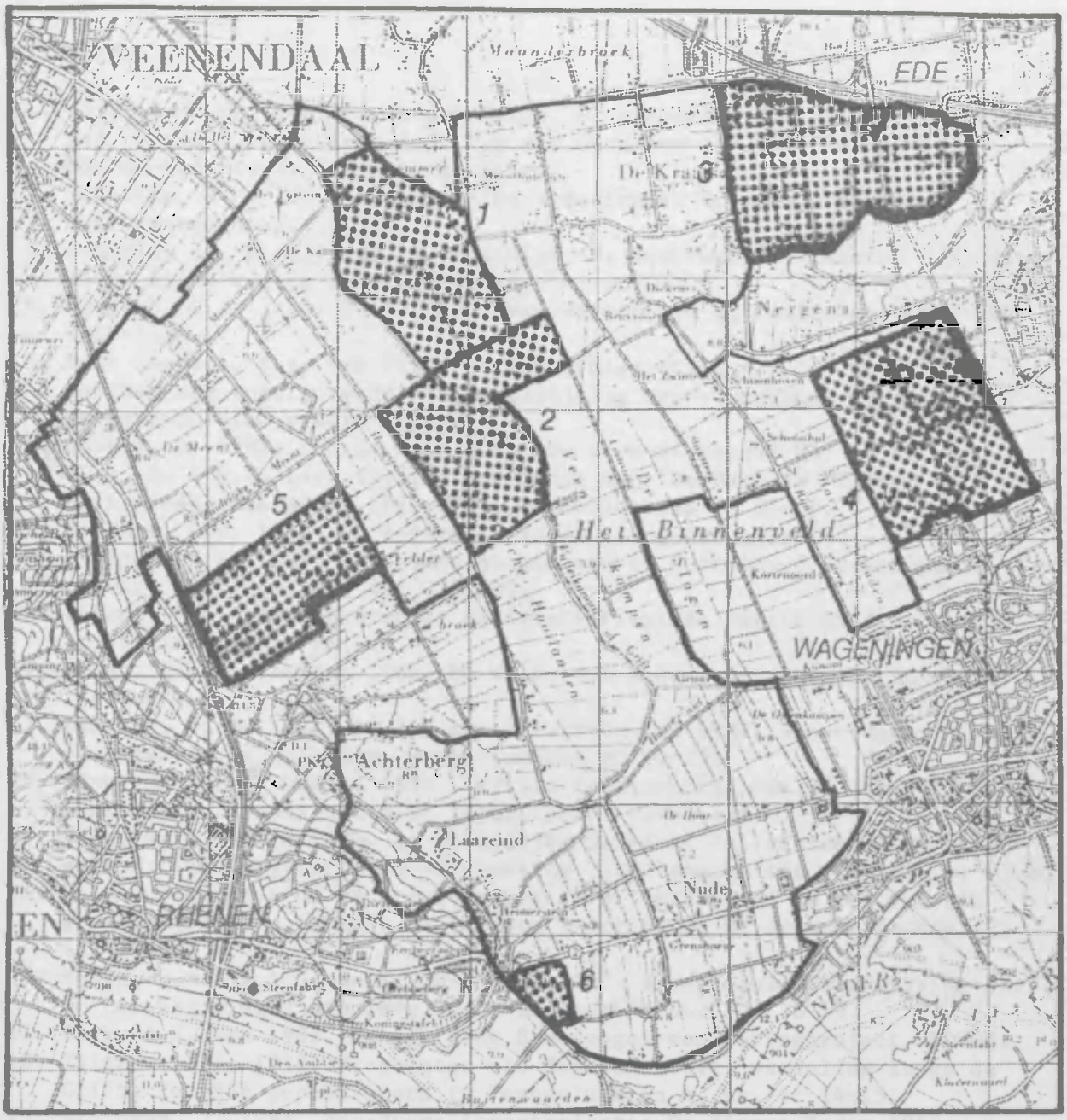

Figuur 10

Gebieden die in aanmerking komen voor vervolgonderzoek.

LITERATUUR

1. Alleijn, W.F., L.M.J. van den Bergh, S. Braaksma, T.J.F.A. ter Haar, D.A. Jonkers, H.N. Leys & J. van der Straaten 1971. Avifauna van Midden-Nederland. Van Gorcum, Assen.
2. Teixeira, R.M. 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Natuurmonumenten.
3. Bekhuis, J., R. Bijlsma, A. van Dijk, F. Hustings, R. Lensink & F. Saris 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. SOVON.
4. Hoogers, B.J. 1960. De Avifauna van Wageningen en omstreken. KNNV-VWG, Wageningen.
5. Pelt Lechner, A.A. van 1907. Tegenwoordige stand van bij Wageningen voorkomende vogelsoorten, in vergelijking met voorgaande jaren. De Levende Natuur 12: 157.
6. Douwes, D. 1982. Uit de oude doos. De Levende Natuur 84: 65-68.
7. Vink, A. & H.N. Leys 1985. Broedvogels van "De Hel" en "Blauwe Hel" en omringende graslanden 1959-1984. Pennevluchten 3: 35-56.
8. Bijlsma, R.G. 1980. De Boomvalk. Kosmos, Vogelmonografie.
9. Bijlsma, R.G. 1985. De broedbiologie van de Tortelduif Streptopelia turtur. Het Vogeljaar 33: 225-232.
10. Osieck, E.R. 1986. Bedreigde en karakteristieke vogels in Nederland. Vogelbescherming, Zeist.
11. Bergh, L.M.J. van den 1986. De Wulp, een nieuwe weidevogel. Vogels 6: 78-81.
12. Ens, S., H. Kwikkel, G. Sanders & J. Vrielink 1987. Broedvogel-inventarisatie Hoekelum. Pennevluchten 6: 20-23.
13. Vink, A. & P.C. Groebe 1976. Territoriumkartering van de Steenuil in het Wageningse Binnenveld. Niet gepubliceerd resultaat.
14. Bund, C.F. van de 1980. De zuidelijke Gelderse Vallei als weidevogel-gebied. Weidevogels in de verdrukking. Vogelbescherming, Zeist. p. 81-88.
15. Vries, D.M. de & G. de Vries-Smeenk 1975. Vogelstand in mei van een graslandgebied gedurende de laatste kwart eeuw. De Levende Natuur 78: 129-144.
16. Vries, D.M. de & G. de Vries-Smeenk 1967. Broedvogelstanden van de Kievit in het Wageningse Binnenveld. De Levende Natuur 70: 16-19.
17. Dijk, A.J. van 1985. Handleiding Broedvogel-monitoringproject, SOVON.
18. Tjittes, A.A. 1922. Fragmenten uit dagboek m.b.t. wandeling langs de Grift. In 1986 gepubliceerd in Pennevluchten 4, nr. 4: 14-15.
19. Steenman, J. 1985. Broedvogelinventarisatie De Blauwe Kamer 1985. Pennevluchten 3: 144-151.
20. Steenman, J. & B.J. Hoogers 1986. Veertig jaar KNNV Vogelwerkgroep "Wageningen". Pennevluchten 4, nr. 4: 4-13.
21. SOVON 1986. Handleiding Bijzondere Soorten Project (BSP) (broedvogels). CBS/SOVON.
22. Themanummer over de Huiszwaluw 1986. Het Vogeljaar 34: 153-256.
23. Westhoff, V. e.a. 1973. De Veluwe en Gelderse Vallei. Natuurmonumenten. Wilde Planten 3: 242-261.
24. Deijl, L. van 1973. Milieukartering van het Wageningse Binnenveld. Verslag nr. 180. LU-Natuurbeheer.

BIJLAGE 1

KRANTENKNIPSELS

VOGELAARS GEVRAAGD

Plannen zijn bedreigend voor vogels in de Vallei

VEENENDAAL — Allerlei plannen voor het Binnenveld, het groene hart tussen Veenendaal, Ede, Wageningen en Rhenen, bedreigen de vogelstand. In de ontwerp-streekplannen voor zowel het Gelderse als het Utrechtse deel van het Binnenveld wordt rekening gehouden met de belangen van boeren, landschap en recreatie. Maar er is sprake van tekortkomingen als het gaat om de vogels. De gezamelijke vogelwerkgroepen gaan nu een actie ondernemen om de vogels een kans op overleven te bieden.

De Vogelwerkgroep Wageningen en omstreken wil dit jaar het gehele zuidelijke Valleigebied op broedvogels inventariseren. Het doel van die komende inventarisatie is in eerste instantie het geven van een actuele beschrijving van de broedvogelpopulatie in het Binnenveld. Later kunnen deze gegevens een bijdrage leveren bij de discussie en de planologische beslissingen.

Volgens J.M. Gleichman van de Vogelwerkgroep worden er via de ontwerp-streekplannen diverse ontwikkelingen voorgesteld waarover de „vogelaars" zorgen hebben. Er zijn al grote tekortkomingen te signaleren, zoals in het Utrechtse deel van de Vallei, waar alleen de Blauwe Kamer als weidevogelsgebied aangegeven is. In het Gelderse deel zijn de Bennekomse Hooilanden als redelijk weidevogelsgebied gekarakteriseerd.

„Volgens recente inventarisaties herbergt de Blauwe Kamer slechts één paar weidevogels per 100 hectare en lijken de Achterbergse Hooilanden juist een redelijke weidevogelspopulatie te herbergen", aldus Gleichman.

INVLOED

De voorgestelde planologische ontwikkelingen kunnen van grote invloed zijn op de vogelstand. De werkgroep wijst op plannen van Ede, Veenendaal en Wageningen voor uitbreidingen naar het Binnenveld. Een voorbeeld is de aanleg van een recreatieplas in de Maanderbroek. Het Gelderse deel van het Binnenveld wordt aangewezen als gebied waar de agrarische omstandigheden verbetering behoeven.

Gleichman: „Een actueel inzicht in de broedvogelspopulaties ontbreekt duidelijk, terwijl allerlei ontwikkelingen gaande zijn die grote invloed hebben op broedvogels".

Voor de inventarisatie is de Zuidelijke Vallei ingedeeld in telgebieden. Voor elk telgebied worden één of twee inventarisoren gezocht. Er zijn ongeveer 40 medewerkers nodig. Voor een deel komen die uit de Vogelwerkgroep Wageningen en andere organisaties, maar ook individuele vogelaars zijn welkom. Ervaring met inventarisdatie is wel gewenst maar niet nodig, wel een goede vogelkennis.

Op 19 maart gaat de werkgroep een bijeenkomst houden in De Leeuwenborgh aan de Hollandseweg in Wageningen. De veldinventarisatie start al eind maart.

(De Vallei 28-02-1978)

Onderzoek naar broedvogels in het Binnenveld

EDE - De Vogelwerkgroep Wageningen en omgeving van het IVN wil dit jaar de broedvogels in de zuidelijke Gelderse Vallei gaan inventariseren. De ontwerp-streekplannen voor Utrecht en de Veluwe vormen daarvoor de aanleiding. In deze streekplannen worden diverse ontwikkelingen voorgesteld, maar ook zijn er grote tekortkomingen te signaleren.

Zo wordt in het Utrechtse deel van de Gelderse Vallei alleen de Blauwe Kamer als weidevogelgebied aangegeven en in het Gelderse deel de Bennekomse Hooilanden. Maar volgens recente inventarisaties herbergt die Blauwe Kamer slechts één paar weidevogels per 100 hectare en lijken de Achterbergse Hooilanden juist een redelijke populatie weidevogels te hebben.

Allerlei toekomstige ontwikkelingen - bijvoorbeeld zandwinning/recreatieplas - kunnen van grote invloed zijn op broedvogels. Een actueel inzicht in de huidige populaties ontbreekt. Zo'n inventarisatie kan gegevens opleveren, die te zijner tijd wellicht een bijdrage kunnen leveren aan planologische beslissingen.

Voor de inventarisatie zijn ongeveer 40 deelnemers nodig. Voldoende mensen zijn er nog niet. Daarom wordt er op donderdag 19 maart een bijeenkomst gehouden in de Leeuwenborgh te Wageningen (Hollandseweg 1), aanvang 20.00 uur. De inventarisaties beginnen eind maart.

(Ede Stad 02-03-1987)

BIJLAGE 2

D E E L N E M E R S E N T E L G E B I E D E N

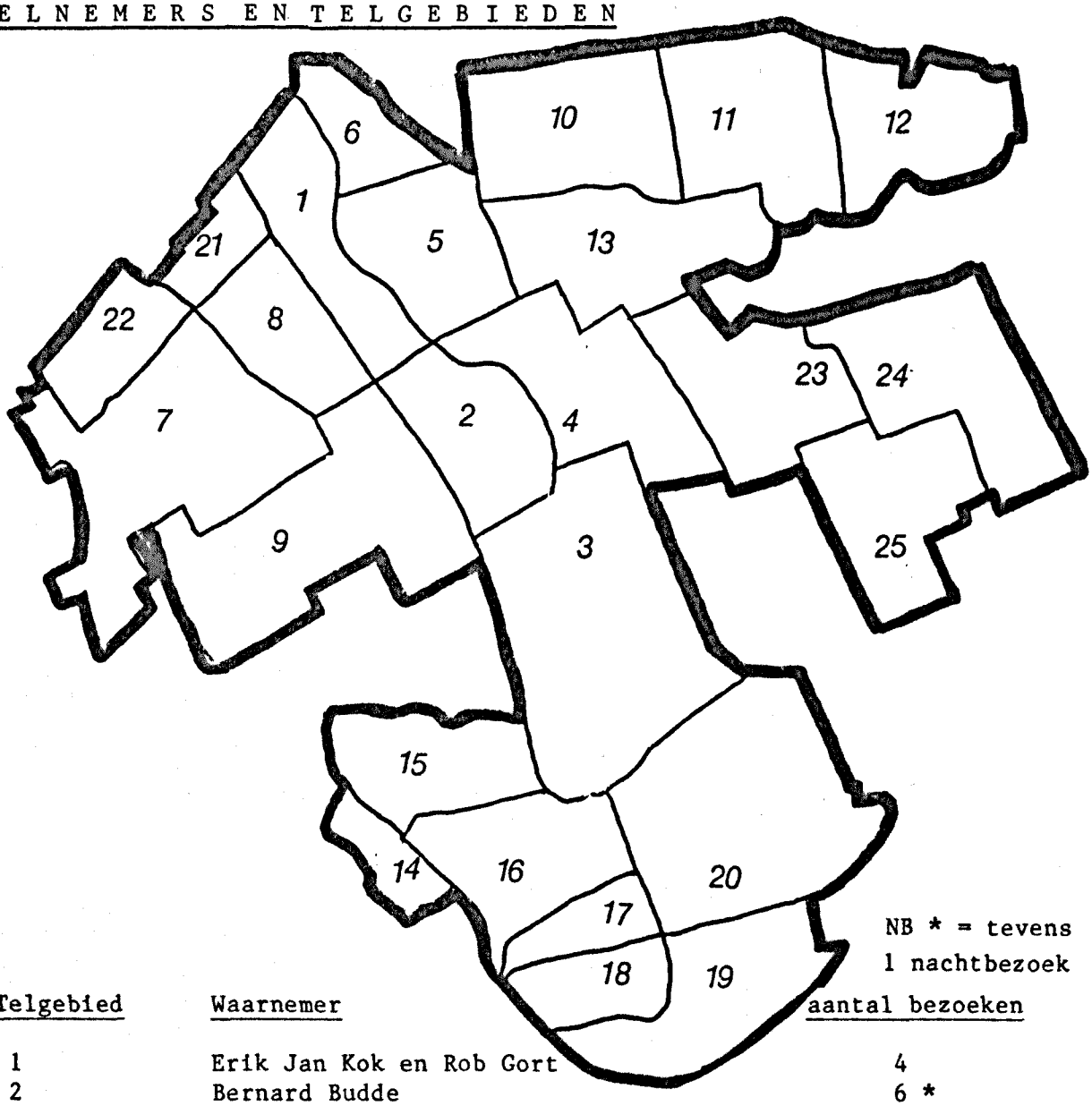

NB * = tevens 1 nachtbezoek

Telgebied	Waarnemer	aantal bezoeken
1	Erik Jan Kok en Rob Gort	4
2	Bernard Budde	6 *
3	Maurits Gleichman en Teus Hendriksen	6
4	Theo Willems en Nellie Peverelli	9 *
5	Bert van der Geest	5
6	G. Sleeuwenhoek (J. Willems)	5?
7	Justus v.d. Berg, Geoske Sanders en A.W. Haverkort	7
8	Joop Vrielink	4
9	Mark Bakker	7
10	Bert van der Geest	6
11	C. van Ginkel en Theo Willems	9 *
12	André Mes en Wilma Winters	5
13	Peter Spierenburg	6 *
14	Co Steenman	5
15	Mark Bakker	6 *
16	Mark Bakker	6 *
17	Mark Bakker	6 *
18	Mark Bakker	11 *
19	Christien de Jong	5
20	Harm-Jan Kwikkel	6
21	Harry de Lange	5
22	Harry de Lange	5
23	Cor Holsbeke	5
24	Rini Kools e.a.	6
25	Ben van Dort	5

BIJLAGE 3

OVERZICHT VAN DE BROEDVOGELTERRITORIA PER TELGEBIED

SOORTEN	TELGEBIEDEN																									TOTAAL
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	
WILDE EEND	5	-	10	2	2	1	1	-	3	-	1	2	2	-	1	3	1	3	1	4	-	-	-	3	7	52
HAVIK	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
TORENVALK	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6
BOOMVALK	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
PATRIJS	-	-	-	2	-	-	1	-	2	-	1	-	1	-	1	4	2	1	-	2	-	2	-	5	5	29
KWARTEL	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
FAZANT	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	6
WATERHOEN	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	1	-	-	-	1	-	5
MEERKOET	2	2	6	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	1	7	-	-	-	-	-	-	-	25
SCHOLEKSTER	2	1	1	-	3	1	1	-	-	-	2	1	2	-	-	1	-	-	1	2	-	1	-	3	-	22
KIEVIT	13	11	10	14	21	8	8	4	1	5	21	13	5	1	11	4	-	5	2	5	10	-	4	11	18	205
WATERSNIP	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
GRUTTO	1	2	1	3	6	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	16
WULP	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
TURELUUR	-	2	-	6	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	12
HOLENDUIF	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	1	1	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	3	-	9
HOUTDUIF	-	1	3	-	1	3	16	-	16	10	8	9	14	1	9	7	4	6	4	6	1	3	-	9	2	133
TURKSE TORTEL	-	-	-	-	-	-	3	-	3	15	7	7	19	-	1	3	1	1	1	-	-	-	-	7	2	70
KOEKOEK	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	4
TORTELDUIF	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
STEENUIL	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	2	3	-	3	1	1	1	-	2	-	-	-	-	1	15
RANSUIL	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
KERKUIL	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
GR. BO. SPECHT	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1	-	6
VELDLEEUWERIK	3	3	3	-	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2	-	-	-	8	4	31
BOERENZWALUW	-	-	-	-	-	-	25	-	2	1	20	12	23	-	11	1	-	-	-	4	-	-	X	3	3	>105
HUISZWALUW	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	10	-	-	5	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21
GRASPIEPER	-	4	2	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	10
GELE KWIKST.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	2	-	4
WITTE KWIKST.	1	1	2	5	4	1	6	2	3	1	2	6	4	-	3	2	2	1	-	3	-	1	1	3	2	56
WINTERKONING	-	-	-	-	-	-	3	-	20	-	-	13	-	-	-	4	-	5	4	-	-	1	-	-	2	52
HEGGEMUS	-	-	-	-	-	-	2	-	11	-	-	2	-	-	-	2	1	6	-	-	-	-	-	1	4	29
ROODBORST	-	-	-	-	-	-	3	-	11	-	-	4	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21
ZWARTE ROODST.	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	6
PAAPJE	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
MEREL	1	-	-	1	-	1	25	6	26	16	19	15	16	1	17	16	8	11	10	5	2	3	-	10	15	224
ZANGLIJSTER	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	1	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-	7
GROTE LIJSTER	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	5
SPRINKH.RIETZ.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2
BOSRIETZANGER	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	3	1	7	-	-	-	-	-	-	-	12
KL. KAREKIET	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	5	-	-	-	-	-	-	-	8
SPOTVOGEL	-	-	-	-	1	-	1	-	2	4	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11
BRAAMSLUIPER	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2
GRASMUS	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-	1	-	-	-	7
TUINFLUITER	-	-	-	-	-	-	-	-	12	-	-	3	1	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	19
ZWARTKOP	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	4	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	1	9
TJIFTJAF	-	-	-	-	1	-	11	-	31	-	2	13	1	-	1	4	3	5	5	-	-	4	-	1	1	83
FITIS	-	-	-	-	-	2	5	-	15	-	-	-	1	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	1	27
GR. VLIEGENV.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
BO. VLIEGENV.	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
STAARTMEES	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
MATKOP	-	-	-	-	-	-	2	-	3	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	7
PIMPELMEES	-	-	-	-	-	-	7	-	10	1	-	10	3	-	2	3	1	-	2	1	-	-	-	5	3	48
KOOLMEES	-	1	1	-	-	-	25	-	21	10	22	17	13	-	5	8	3	6	6	2	2	3	-	3	6	154
BOOMKLEVER	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
BOOMKRUIPER	-	-	-	-	-	-	2	-	4	1	-	6	3	-	3	2	1	1	1	-	-	-	-	-	1	25
VLAAMSE GAAI	-	-	-	-	-	-	1	-	9	-	-	2	-	-	-	1	-	-	2	-	-	-	-	-	-	15
EKSTER	-	-	3	-	-	-	10	4	12	5	-	7	5	-	4	6	2	5	3	3	-	-	-	7	9	85
KAUW	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	3	-	-	1	23	2	-	-	-	-	-	-	-	-	31
ZWARTE KRAAI	2	-	14	5	4	-	7	5	19	5	2	4	-	-	5	7	1	1	5	5	1	-	-	8	5	105
SPREEUW	X	X	X	X	X	X	22	5	49	X	7	X	25	-	34	28	3	11	-	4	2	2	X	X	-	>192
HUISMUS	X	X	X	X	X	X	X	32	70	-	2	X	50	-	40	62	8	18	-	10	X	X	X	20	-	>312
RINGMUS	-	2	2	-	-	-	6	4	27	-	-	13	15	-	50	23	1	6	7	X	-	-	-	17	13	>186
VINK	-	-	-	-	-	1	16	-	17	1	3	5	5	-	2	5	-	1	5	-	-	-	-	-	1	62
GROENLING	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
KNEU	-	1	1	-	2	1	2	2	-	-	-	2	-	-	-	1	1	-	-	1	-	-	-	1	1	16
RIETGORS	6	5	5	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	4	-	-	-	-	-	-	-	25
67 SOORTEN TOTAAL																										TOTAAL AANTAL TERRITORIA 2651

NB. Van de Roofvogels, incl. Ransuil en Kerkuil is alleen het totaal aantal territoria vermeld.
Alle overige soorten: X = Niet geinventariseerd in het betreffende telgebied.
- = Geen territoria vastgesteld.